ADOLESCENŢA LUI ADRIAN ZOGRAFI

MIHAIL

Pe la ora nouă dimineaţa, bătrînul poştaş al mahalalei bătu cu bastonul în poartă şi strigă :

— Adrian Zografi !

— Aşteaptă-mă puţin, moş Gavrilă ; sînt dezbrăcat ! răspunse Adrian.

„Ia, te uită, cugetă poştaşul, pasărea călătoare s-a reîntors". Şi păşind în curte, dădu la o parte familiar, cu vîrful bastonului, perdeaua de la fereastra deschisă a odăii lui Adrian, încărcată de ghivece cu muşcate, crăiţe şi busuioc. Moş Gavrilă ştia că, ori de cîte ori tînărul se brodea să fie acasă, niciodată nu lua o scrisoare din mîna lui, fără să-i dea doi bani, „să bea o ţuică". Iar dacă se întîmpla să se reîntoarcă dintr-una din acele hoinăreli ce ridicau mahalaua în picioare, bacşişul era „regesc".

Ceea ce se întîmplă şi acum. Adrian întinse braţul pe fereastră, fără să-şi arate chipul, apucă scrisoarea şi-i dădu cincizeci de bani (o băncuţă de argint din timpurile trecute), căci lui îi erau tare dragi poştaşii, socotindu-i „nişte năpăstuiţi ai instituţiilor noastre democratice, cărora le încredinţăm bucuriile şi tristeţile noastre şi pe care statul îi împinge la cerşetorie".

Moş Gavrilă, deşi prea mulţumit de bacşiş, rămase puţin nedumerit : pentru prima oară, Adrian nu-i strîngea mîna, nici nu-i povestea la repezeală, cum şi pe unde hoinărise, toate cîte-i făceau atîta plăcere, mai mult chiar decît bacşişul.

— E supărat pe mine ? o întrebă în șoaptă pe mama lui Adrian, care tocmai ieșea, să stea pe prispă, în bătaia soarelui primăvăratic.

— Nu pe matale e supărat, ci pe mine ! răspunse buna mamă. Ne-am ciorovăit încă de aseară, cînd s-a înapoiat acasă. Oh ! dracii de copii ! Ar fi mai bine să nu-i ai...

Ca să-i dea dreptate mamei Joița, fără să-l audă însă Adrian, moș Gavrilă făcu cîteva semne și gesturi, tare complicate, pe care biata femeie le urmărea cu interes și care păreau să-i spună : „Da... da... te cred... Ah ! copiii... Sînt mîncat de ei... Trece..."

Tocmai atunci apăru Adrian : un ștrengar de optsprezece ani, puțin cam slăbuț, oacheș, păr des, ochii căprui umbriți de sprîncene dese și negre, față prelungă și palidă, gură cărnoasă de flăcău. Purta o vestă gri, cămașă din zefir, guler și cravată fără cusur, pantaloni în dungi și papuci. O ceșcuță cu cafea turcească într-o mînă, iar în cealaltă o țigare pe care o puse în colțul gurii, ca să strîngă mîna poștașului.

— Bună ziua, moș Gavrilă !

— Bine ai venit, Adriene ! Bre, bre ! ce chipeș ești ! Ai spune, un fecior de bani gata. Asta trebuie să coste scump...

Mama, care știa săraca ceva, aruncă o uitătură poștașului : „Mai încape vorbă." Și spuse :

— Barem de mi-ar asculta povețele... Dar totdeauna face cum îl taie capul ! Și tot el se îmbufnează !

Adrian înlănțui gîtul maicii sale și o îmbrățișă, apoi spuse :

— Eu nu mă îmbufnez, mamă ! Mă apăr...

Și adresîndu-se poștașului :

— Închipuiește-ți, moș Gavrilă... Mama ține morțiș să mă însoare ! Găsești că-i drept asta ?

Mama Joița se înfurie :

— De ce nu-l întrebi pe moș Gavrilă dacă e mai drept s-o ștergi întruna de acasă și să te înapoiezi ca un cerșetor?

La care bătrînul găsi că-i mai înțelept să nu-și vîre degetul între ciocan și nicovală, și se îndepărtă, înălțînd din umeri.

*

Ceartă veche între mamă și singurul ei fecior, dureroasă ca o rană nevindecabilă.

Adrian, potrivnic la tot ceea ce o mamă săracă așteaptă de la copilul ei, refuza, din instinct, să calce pe drumul obișnuit oricărui tînăr care vrea să-și facă o „situație“ în viață. Destoinic, sîrguincios și chiar descurcăreț, dădea totuși dovadă unei nestatornicii, care o dispera pe maică-sa, făcînd-o de rîsul mahalalei, care, departe de-a fi mai brează decît el, îi plăcea să bîrfească pe socoteala altora. Trebuie să recunoaștem, însă, că și viața lui Adrian se preta de minune la așa ceva.

De la doisprezece ani, de cînd intră voinicește la stăpîn și pînă în clipa de față, nu puteai deloc număra slujbele ce le încercase în șase ani. Colac peste pupăză, părăsea regulat orașul — fără voia maicii sale sau a mahalalei, — își pierdea urma cîteva luni și aflai deodată că într-o noapte s-a reîntors, zdrențăros ca un cerșetor. Atunci, gurile rele se simțeau la largul lor.

— E un derbedeu ! Se vede cît de colo, că mă-sa l-a „adus“ de contrabandă... Nimic bun n-o să iasă din băiatul ăsta !... Și Joița, barem, nu l-a lepădat ! E o pedeapsă...

Adrian era cu totul altceva decît un derbedeu. Maică-sa îl „adusese“ ca orice femeie, care naște un copil, din mila Domnului, chiar dacă lipsește uneori — ca în cazul lui Adrian — binecuvîntarea bisericii. Cît despre prezicerile răutăcioase ale mahalalei sau despre „pedeapsa“ ce-o meritase maică-sa, mahalaua așteptînd ca cerul să-și rostească voința, izbutea să-și impună spusele. Fapt ce smulgea lacrimi fierbinți sărmanei văduve, care, auzind numai vorbe rele, ajunsese și ea să-și creadă feciorul un derbedeu.

Credea, dar se împotrivea în fața străinilor. Băiatul ei ? Spunea adesea :

— Doamne ! care-i crima lui ? Nu bea, nu se bate, nici nu fură *ca ai lor !* Afemeiat nu-i cîtuși de puțin. Citește. Cu nasul în cărți întruna. Atît ! Acum c-o fi nesupus, că-și schimbă stăpînii ca pe cămașă și că hoinărește peste munți și văi, da, e adevărat ! Dar de asta sufăr numai eu ! De ce oare se amestecă și alții ? Fiecare să-și vadă, mai degrabă, de bîrna din ochi...

Cuvinte drepte... Înțelepciune de femeie simplă... Dar ce știe biata lume despre dreptate, despre înțelepciune ? Le disprețuiește și se predă, bezmetică, nedreptății ei, ceea ce nu împiedeca deloc pe Adrian să-și urmeze calea.

Care drum ? Ar fi tare greu de precizat, cu atît mai mult cu cît feciorul Joiței „spălătoreasa“ nu și l-a ales

niciodată. El se lăsa, mai de grabă, condus, împins, aproape azvîrlit. Și o pornea pătimaș, neînțeles, singuratic, din această mahala a Brăilei — ca dintr-o Saharǎ a spiritului omenesc — fără o călăuză, fără un prieten, singur să se tînguiască, singur să se bucure. A da din coate, pentru „a-și face un rost bun în viață", i se părea un gînd comun, josnic, aproape smintit, o luptă nesăbuită ce preocupă toată puița omenească, dar pe el nu-l putea atinge.

Îi spunea mamei :

— Un rost bun în viață ! Ce ? Adică să nu trăiești decît ca să devii un mare patron, un mare negustor ? Oare pe lumea asta numai îmbuibarea și bunăstarea să conteze? Acele sărmane ființe, cu tine la un loc, să nu vreți altceva decît să-mi omor toate orele, toate zilele, toată viața, numai ca să învăț cum se face avere, ba chiar, pînă la urmă, să și fac una ? Atunci m-ați stima... Dar eu țin să vă spun, că prea puțin îmi pasă de stima voastră și că averea mă lasă rece.

Am în față viața nesuferită a celor înstăriți. Îi văd cum trăiesc, ce iubesc, ce-i pasionează. Ei bine, nu-i invidiez ! Pentru nimic în lume, n-aș schimba sentimentele mele cu ale lor. Ăștia sînt viermii omenești. Măreția vieții le scapă pe de-a-ntregul...

Neînțelegîndu-l, mama îi obiecta :

— Ce dracu' înțelegi tu prin „măreția vieții", cînd ești un pîrlit ca și noi ? E oare o „măreție" să te spetești muncind pentru doi lei pe zi și mîncare, așa cum mă vezi că fac ? Ție, care stai toată ziua cu nasu-n cărți — de parcă ai fi popă — ce-ți aduce citania asta ? Ilie băcanul abia știe să se iscălească și e milionar. Fă ca el mai bine. Silește-te mai întîi să nu fi un zilier fără viitor și p-ormă citește cît oi vrea...

— Cu neputință, mamă ! striga Adrian. Nu pot sluji, în același timp, pe Dumnezeu și pe dracul !

— Dar, Doamne ! care-i dumnezeul tău, săraca de mine ! Unde vrei să ajungi ? Ce scop urmărești ?

— Nici unul ! Trăiesc în legea mea, cerînd tot mai puțin pentru burtă, — mult, cît mai mult cu putință, pentru sufletul și mintea mea...

— Și ce ceri tu pentru sufletul și mintea ta ?...

Pînă aici!

Aici se oprea, totdeauna, veşnica lor ceartă. La această întrebare a mamei, fiul se închidea în sine. Zid chinezesc. Barieră de netrecut...

Degeaba încercase Adrian, timp îndelungat, să explice mamei lui cum înțelegea viața: să iubeşti artele şi libertatea; să guşti frumusețile pămîntului; să nu fii în rîndul celor ce exploatează pe oameni; să te mulțumeşti băneşte numai cu strictul necesar; să trăieşti în dreptate şi frăție; să adori un prieten scump; să faci cît mai mult bine în jurul tău...

Pînă aici... Mama Joița, deşi miloasă şi cu suflet darnic, ea care muncea „cincisprezece ore în şir, pe zi, pentru doi lei şi mîncare", ştia din pățite că viața hotărăşte altfel.

Tristă, fără o vorbă, îşi privea feciorul. Şi uneori îi spunea:

— Parcă aş fi găina care a clocit pui de rață: nu pot să-mi urmez copilul pe acolo unde trebuie să ştii să-noți!

Nu se putea ține după un pui „de rață", în apele cristaline ale idealului, unde el plutea în voie. În schimb, rămasă pe mal, umilă, nu-şi pierdea din ochi ciudatul pui hoinar, care se deda la năzdrăvănii, de unde se înapoia totdeauna cu mațele chiorăinde, căci acele ape scînteietoare nu-l hrăneau deloc; ba, îl costau chiar scump, ca să se scalde deseori în ele.

Adrian nu-şi da seama deloc, asemenea păsărilor cerului, care cîntă şi ciugulesc ce găsesc. „Pasărea" lui moş Gavrilă nu găsea însă nimic, oricît ar fi fost de puțin pretențioasă. Atunci, mama-cloşcă, care nu iubea aceste „bălăceli", scormonea pămîntul pentru amîndoi, înzecindu-şi sforțările ca să-şi hrănească bezmeticul adus pe lume.

Mahalaua fierbea, măcar că purtarea ei era oarecum ciudată. Ea găsea firesc, ca un băiat „de familie bună" să stea pe spinarea societății pînă la vîrsta de douăzeci şi cinci de ani, dacă se putea lăuda cu o biată diplomă. Se bucura din răsputeri („Ah! feciorul şefului nostru de gară, o să vedeți, o să devie procuror!"), se îmbăta cu o fericire clădită pe propria-i mizerie, exact ca şi mulțimea alegătorilor care strigă „ura"! şi țopăie de bucurie, cînd îşi vede şefii bînd şampanie în sănătatea ei! Dar dacă se întîmpla ca unui copil, născut din nenorocire într-un bordei, să i

se aprindă în inimă dorința sinceră de-a învăța și ca acest copil să aibe curajul de-a se împotrivi soartei sale, atunci gura mahalalei tăbăra pe el, înverșunată : „Cum ? Ce ?... Ce are ăla de se grozăvește atîta ? Ce se pretinde că știe? Nu-i mai breaz ca altul de teapa lui ! Haide, haide !“...

Adrian nu făcea pe grozavul, însă în ochii mahalalei orice încercare de-a te izola este socotită semeție, dacă nu și mai rău. Adrian nu răspundea niciodată acestor nerozii. Tăcut, își spunea sieși : „Ei, da ! am pretenția că înțeleg mai multe decît alții ca voi. Și că-mi poate pielea mult mai mult decît viitorul vostru procuror !“.

Lovitura pe care Adrian o primise în fața poștașului, îl durea vădit. Reintră în odaia lui și începu să-și cerceteze conștiința.

Desigur, lăsînd la o parte bîrfeala propriu-zisă, mahalaua avea un pic de dreptate. Jumătate din timp, el bătea drumurile sau citea, zi și noapte, ceea ce însemna același lucru pentru niște oameni simpli. Aceștia nu cereau decît să te comporți ca feciorul șefului de gară, adică „să citești, ca să devii procuror“, sau și mai bine, să rămîi în turmă, să muncești, să te însori, să faci copii și să mori. Foarte limpede !

Ceea ce făcea însă Adrian, nu era cîtuși de puțin limpede : nu sta locului, cutreiera țara în lung și în lat, se închipuia învățat, nu se încîrduia cu nimeni și toca ultimele economii ale maică-sii, strînse cu prețul atîtor renunțări. Mai ales, nu i se iertau aventurările păgubitoare, la Galați, Buzău și Giurgiu sau din regiuni mai îndepărtate, de unde se înapoia totdeauna fără o cămașă, cu hainele în zdrențe și mort de foame. Reîntors acasă, găsea un schimb nou, pe care mama Joița îl cususe noaptea, plîngînd.

Da, așa era ! O recunoștea el însuși, pe față. Dar... „Cu ce sînt eu de vină, Doamne, dacă așa sînt clădit ?“

Și cum se înduioșa de sine însuși, își acorda circumstanțe atenuante. N-a dat el, oare, dovadă de cumințenie, încă de la doisprezece ani ? Nu s-a dus, singur-singurel, să intre la stăpîn la vîrsta aceea ? Întîi, la Kir Nicola, plăcintarul de-alături ; apoi, la o mare băcănie ; pe urmă ucenic la Atelierele docurilor, hamal în port, băiat de aler-

gătură la un armator, iar în ultimii doi ani să învețe, în sfîrșit, meseria de zugrav, la care se oprise.

E drept că hoinărelile și cărțile — băi de lumină pentru suflet și minte — îi înghițeau repede toate slabele cîștiguri, aruncîndu-l iarăși în spinarea bietei sale mame. Dar...

Ah !, acest „dar"... care-i revenea pe buze neîncetat, ca o supremă scuză, cui să-l spună ? Pe ce piept de prieten să-și culce capul, plîngînd și gemînd încetișor : „Dar *iubesc acele lucruri*... Ele îmi sînt toată viața. Și dacă cineva mi le ia, viața nu mai are nici un sens pentru mine; sufletul mi s-ar cufunda într-o beznă de nepătruns !"...

Singur în camera sa, cu capul între mîini, Adrian se întreba în gînd : „Cui s-o spui ? Unde-i prietenul, prietena, ființa omenească în stare să m-asculte și să mă-nțeleagă ? Sau, poate, nu cumva sînt nebun ?"

Se ridică greoi, se încălță și ieși. În curte, liliacul în floare îmbălsăma aerul. Își afundă fața într-un buchet mare, închise ochii, sorbindu-i adînc mireasma.

Mamă-sa era încă pe prispă și-și privea mîinile arse de leșie. Adrian i le luă încetișor și le sărută.

— Ți-e ciudă tare pe mine ?

— Nu... Nu pe tine... Ci pe soarta noastră. Tu nu ești rău, o știu...

— Îți făgăduiesc să muncesc fără întrerupere. Mă împac cu zugrăvitul. Sînt mai liber. Dealtfel, uite, din ultimul drum în Dobrogea, am adus cincizeci de lei, pe care i-am pus deoparte în mai puțin de trei săptămîni. Aseară, nu mi-ai dat răgaz să-ți spun. Iată-i. Pentru mine nu păstrez decît un leu.

Mișcată, mama cuprinse capul fiului și-i sărută ochii.

— Da ! simt că ești băiatul meu !

O voce răgușită răspunse acestei revărsări de dragoste a două inimi :

— Oh ! îndrăgostiții ! N-a greșit cine a spus că nu trebuie să te bagi între părinți și copii, cînd se ciorovăiesc... Totdeauna sfîrșesc prin a face pace.

Era mama Ioana, proprietăreasa casei, o biată proprietăreasă a șase odăițe, înșirate ca niște cutii și spoite cu var, care-i aduceau douăzeci de lei pe lună. Văduvă, spălătoreasă ca și mama lui Adrian, părăsită de copii și muncind din greu ca să-și ducă zilele, mama Ioana își oprise

o cămăruță, în fundul curții, unde să-și plîngă bătrînețea. Dar și ea avea o speranță : Leana, fata ei, ultima dintr-o liotă de copii, croitoreasă iscusită, care lucra de doi ani la București, ca să învețe mai bine meseria. Fusese în copilărie prietena de joacă a lui Adrian și, după dorința părinților, logodnica lui de mîine. Dealtfel, se și spunea că odinioară cei doi copii se îndrăgiseră foarte mult, fiind de aceeași vîrstă și temperament năvalnic. De atunci, însă, cursese multă apă pe Dunăre, așa că azi nu se știa precis ce poți să mai crezi despre dragostea lor de ieri.

Cu ocazia sărbătorilor ultimului Crăciun, în timpul unui scurt popas în casa părintească, Leana se rostise împotriva căsătoriei cu un vagabond. Adrian îi dase dreptate, puțin mîhnit, deși nu se gîndea deloc la însurătoare. Mama Joița care se gîndea, chiar foarte mult, era tare amărîtă din pricina asta. Sărmana femeie își pusese toate speranțele în această căsătorie, care avea să-i adune feciorul de pe drumuri, creîndu-i un cămin. Cît privește pe mama Ioana, starea de nehotărîre și rezerva ei față de nestatornicia lui Adrian, spuneau mult.

Şi iată că situația trebuia, chiar azi, să se limpezească, prin sosirea Leanei. Ea își înștiințase mama și pe Adrian că părăsea definitiv Bucureștii și venea să se așeze, pe cont propriu, la Brăila. Lucru hotărît, dealtfel, de multă vreme. Scrisoarea primită de Adrian în dimineața aceea (destul de prietenoasă, deși cam rezervată), aducea numai vestea sosirii ei la amiază.

Mai mult ca să facă plăcere prietenei de altădată, decît s-o hotărască la măritiș, Adrian apăru „scos ca din cutie".

Veselă, mîndră de „domnișoara" ei, pe care o și poreclise „bucureșteanca", mama Ioana îl întrebă :

— Ei, te duci s-o întîmpini la gară ?

— E ceea ce vreau să fac, dacă dumneata n-ai nimic împotrivă, răspunse Adrian.

— Dacă o să fii cuminte, poți să te duci.

— Totuși, îmi dai voie s-o sărut ?

— Cu băgare de seamă...

„Zece Mai", mare sărbătoare națională !

Cum mai avea o oră pînă la sosirea trenului, Adrian făcu un lung înconjur pe strada Carantinei și bulevardul

Cuza — drumul său preferat cînd mergea în oraș, de cînd maică-sa se mutase în urîta strada Griviței, cale dreaptă spre deocheata Comorofcă, pe care o egala în crime și murdărie, fără să se mîndrească însă cu un „Codin".

Pe bulevard, paradă mare, defilare de cavalerie, cu săbii sclipind în bătaia soarelui, trompete, piepturi înzorzonate cu decorații. Adrian își întoarse ochii cu dezgust : față de atari manifestațiuni, se simțea mai străin chiar de s-ar fi petrecut pe lună. Dar, dezgustul său se preschimbă în revoltă, cînd văzu, puțin mai încolo, o bandă de liceeni, maimuțărind pasul militar, cîntînd imnul regal și strigînd dinaintea unor magazine : „Jos jidanii !".

De pe trotuarul unde se afla, Adrian zări printre manifestanți un fost coleg din școala primară, acum „elev într-a șasea" și pleșcar notoriu. Vru s-o șteargă repede, dar celălalt, desprinzîndu-se din grup, se apropie de Adrian și-i strigă, cu ochii injectați :

— Hai, Adriene, vino cu noi !

— Ce să fac ? întrebă el, mirat.

— Pe dracu ! E „Zece Mai" ! Oricine trebuie să arate că simte românește !

— Și tu o arăți strigînd : „Jos jidanii ?"

— Desigur... Ca orice bun patriot !

— Atunci eu nu țin să fiu „bun patriot", conchise Adrian.

Liceeanul se depărtă, urlînd :

— Afară cu *fanarioții !*

Presupusul fanariot era Adrian, al cărui tată fusese grec. Zîmbi, gîndindu-se că „patriotul" era bulgar, după mamă, o bulgăroaică sărmană și cumsecade, pe care bărbatu-său, un bețivan „român get-beget", o bătea în fiecare zi.

Sosind prea devreme la gară, Adrian se retrase la bufet, ceru o cafea, aprinse o țigare și se gîndi la prietena sa.

Îi era dor de ea, mai mult decît de însurătoare. Își aducea aminte de copilăria lor voluptoasă, cînd, mamele plecate la muncă, Adrian se furișa în odaia Leanei, îi citea *Paul și Virginia*, și o mînca din ochi. Leana, încă în pat, se lăsa mîncată, jucînd comedia nevinovăției. Dar Adrian, care nu se prefăcea, își adulmeca prada timpurie. Acest băiat nu cunoscuse deloc inocența, puritatea, — dacă prin asta se înțelege ignoranța bănuielii trupului. La vîrsta de

zece ani, văzuse și ghicise tot ; la cincisprezece, era bărbat în toată puterea cuvîntului. Asta nu i-a dăunat, dimpotrivă, deveni și mai sănătos. Și descătușat de tulburarea cărnii, care copleșește ființa omenească și-o împiedică să se împlinească, el își luase zborul către înălțimile care ne cer, spre a fi înțelese, un suflet pe de-a-ntregul descotorosit de această povară bolnăvicioasă.

Adrian, impulsiv, sălbatic, străin la morala ce i se făcuse și supus orbește legilor creațiunii, se purta, în toate împrejurările, fără să se sinchisească de ceva. Aci se afla întreaga sa inocență — barbară — pe care o dovedi, îndată ce Leana coborî din tren.

N-o mai revăzuse de doi ani. O simți femeie pe măsură și numaidecît se aprinse. Mintea i se tulbură, inima-i zvîcni ca unui leu turbat într-o cușcă strîmtă, iar sîngele clocotind își plimbă torța aprinsă, din creștetul capului pînă-n vîrful picioarelor.

Avea și de ce. Blestemata de Leana — o mînză născută dintr-o romancă și un tătar, amîndoi din flori — era făcută mai mult pentru dragoste, decît pentru croitorie, cu trupul ei modelat în iadul dorinței, talia suplă ca de șarpe și figură de indiană, cu ochi oblici, ale căror luminițe ucigătoare țintuiau locului pe trecător.

Bietul băiat — cu gura chinuită de dorința de-a mușca, cu ochii împăinjeniți de un abur dens, din pricina fierbințelii nebune ce-l apucase — nu scoase o vorbă. Împinse pe Leana cu bagajul ei într-o trăsură și, îndată ce ajunse pe străzile întortocheate ale mahalalei, pustii la acea oră, sări de gîtul prietenei și o mușcă însetat.

„Bucureșteancă", așa cum se credea, Leana uită de birjar și-i trase un nechezat, cum numai la Brăila se poate auzi, în bărcile care alunecă seara pe Dunăre sau la umbra duzilor, în după-amiezile cu arșiță. Asta nu înseamnă că nu-i plăcuse (nici unei femei sănătoase nu-i displace așa ceva), însă o duruse tare. Și ca să-i dovedească originea brăileană, ea îi cîrpi îndată o palmă, ca pe la noi.

— Na ! să te înveți minte, altă dată să mai dai buzna.

— Dacă-i numai pentru atît — se amestecă birjarul — apoi o să te ia mai domol, dar sigur...

Birjarul însuși fusese îndrăgostit de Leana, pe vremuri. Acum se însurase și avea copii. Ea i-o reaminti, cu asprime:

— Caută-ți de drum, păcătosule, uiți că ești înhămat ?

— Fiecare la rîndul său. Ca mîine o să pui şaua pe Adrian.

— Pe başbuzucul ăsta ? Niciodată ! Mai întîi c-ar fi un bărbat foarte rău. Cel mult, l-aş putea iubi...

— Norocoaso ! Pe mine nu m-ai vrut.

— Tu, tu nu eşti decît unul din cei ce fac burta mare la fete. Ca tine, puzderie pe toate drumurile, ca urzicile !

Adrian n-auzea nimic. Îi lăsă să trăncănească, şi, ca un cîine, tăcea şi adulmeca.

Pe strada Griviţa, uruitul trăsurii strînse toate cotarlele, toate mahalagioaicele, care tocmai prînzeau în curte. Năvăliră la porţi, mestecînd ultimul dumicat, ştergîndu-şi buzele cu poala şorţului, de grăsimea fripturii de miel.

Coborînd din trăsură, Adrian auzi pe una dintre cumetre spunînd :

— Oricum, ar fi o pereche minunată... Păcat că el e o mare haimana !...

Cîteva ore mai tîrziu, Adrian se scula furios :

— Nu, nu ! Viaţă-i asta, tot învîrtindu-ne neîncetat în jurul aceleiaşi chestiuni otrăvitoare ?

Eu o să plec într-o zi, de-a binelea !

Ieşi trîntind poarta de la stradă, spre marea curiozitate a cumetrelor, care, pe vine, dinaintea caselor, ronţăiau seminţe de floarea-soarelui.

„Chestiunea otrăvitoare“ care-l silise pe Adrian să plece glonţ, o cunoaştem.

După îmbrăţişări, după o masă îmbelşugată, luată laolaltă în curtea stropită şi măturată, cele două mame şi tînăra „bucureşteancă“ deschiseseră asupra lui Adrian tirul încrucişat al bateriilor lor, întîi mai domol, apoi fără răgaz, ca o mitralieră :

— Trebuie să te-astîmperi... Să-ţi faci un rost... Fiece lucru la timpul său... De-ajuns cu atîta haimanalîc... Scutit de serviciul militar (fiu unic la mamă văduvă), în curînd însurătoarea... Leana e colea, oricînd gata... Destoinică... La optsprezece ani, şi-a croit un drum în viaţă... Fată cumsecade... Îşi întreţine mama... Cîştigă mai mult decît un bărbat... O partidă bună.

Leana, la rîndul ei :

— Şi la ce bun atîta citanie, atîta umblet prin ţară ? La Bucureşti, oamenii nu citesc decît jurnalele, şi doar e Capitală !... E primejdios să ştii prea multe, — se spune pe-acolo, la *Bucureşti*... Cică asta te împinge să visezi la un ideal. Ori, nu există un ideal ! O spun eu, care mă întorc din Capitală !... Învaţă-ţi bine meseria, fă-te patron şi cîştigă bănet, iată idealul !

Adrian își plimba privirea de la una la alta, zicîndu-și: „Doamne, cît de urîtă e lumea !".

Și neputînd să mai rabde, se duse, lăsîndu-le pe toate trei într-o înțelegere cordială.

Afară, fermecătoarea stradă Grivița, cu pietre colțuroase ce-ți găureau tălpile ; nor de praf ce-ți ardea ochii ; ciorchine de mahalagii de toate culorile, în fața porților, care-și aruncau epitete ; soare urît ; cer spălăcit. Salcîmii în floare păreau că ei înșiși se tînguiesc...

Cu mîinile-n buzunar, privirea ațintită în vîrful pantofilor (spre a nu fi obligat să salute în dreapta și stînga), Adrian se îndrepta agale spre Comorofca : „Ah, dacă l-aș avea barem pe Codin ! M-aș duce cu el în baltă... Aș uita puțin de mine... Dar, vai ! nici un Codin. Nici un prieten!"

Apoi : „Tii ! L-am uitat pe kir Nicola"...

Și brusc o cîrmi pieziș spre dugheana plăcintarului, pe care nu-l mai văzuse de-o lună. Ca să-i facă plăcere fostului stăpîn și cum se afla în cele patruzeci de zile de după Paști, Adrian îl salută cu un „Christos a înviat !" pe grecește.

— Adevărat c-a înviat !... cu tine odată... răspunse kir Nicola, vesel. Ce-ai devenit, bre Adriani ? De-o bună bucată de vreme, nu te-am mai văzut...

— Am fost în Dobrogea, kir Nicola. Ah, acolo e un adevărat colț de Orient !

— Ei, merge cumva mica ta meserie de zugrav ?

— Da, cum nu ! Cred, însă, că n-o să ajung niciodată să zugrăvesc catedrale ; nu sînt tare la desen...

Voind să se așeze, observă :

— Totul e plin de făină, la tine...

— Ei, da ! *pulaki-mu* (puișorul meu), ca într-o plăcintărie de „albanez puturos" ! Și tu ești fercheș, ca un domnișor de pe strada Regală. Se vede că „bucureșteanca" te-a scos din minți... Mă duc să-ți caut un scaun.

Abia în clipa aceea Adrian observă că în plăcintărie se mai afla cineva : un om care citea stînd pe-o bancă și a cărui figură, aplecată asupra paginilor, era cu desăvîrșire ascunsă de șapcă.

Un om ! Există oare o ființă mai banală decît un om ? Te poate interesa cutare lucru, mai puțin decît un om ?

Te poţi îndoi de orice ar fi, mai mult decît un om ? Chiar dacă-i un om care citeşte. Toată lumea citeşte. Urmează că trebuie să prinzi de umeri pe un om care citeşte, să-l ţintuieşti de zid şi să-i spui : „Rămîi aşa, să te privesc în ochi ?“.

Oh, a privi un om în ochi, nu-i un lucru dintre cele mai uşoare ! Ochi ca aceştia poţi întîlni mii şi mii. Privirile lor se încrucişează cu a ta, pe durata unei clipe şi apoi trec mai departe, la dreapta ori la stînga ta, nemairevăzîndu-i niciodată, ca şi privirile acestor cirezi de boi mînate la abator.

Şi printre aceşti ochi, printre aceste priviri se află desigur cele ce pot privi în inima ta, înţelegînd-o. Dar ei trec pe de lături. Şi tu treci... Şi, în răstimpul unei clipe, ne-am pierdut un prieten care ne era hărăzit, prietenul unic pe care viaţa îl sorteşte oricărei fiinţe omeneşti, oricît de josnică ar fi, prietenul care vine să-ţi dea bogăţia inimii sale, despovărînd-o pe-a ta. L-am pierdut. Căci sîntem mai prejos decît cîinii, care se întîlnesc în drum, se miros şi-şi spun : „Stai puţin să te privesc ! Eşti un biet animal, care-mi semeni : poate ai ceva să-mi spui, un lucru vesel sau trist, dar care mă priveşte deopotrivă, fiindcă sînt din acelaşi neam cu tine“.

Un om ? Poate să vorbească treizeci şi şase de limbi, inclusiv esperanto, dar, atunci cînd ar vrea să se adreseze altuia, el nu este sigur că o să fie înţeles. Nu are nici măcar curiozitatea cîinelui. Pentru ce să te apropii de-un om ? El poate să n-aibă aceiaşi părere cu a ta (fiindcă oamenii au păreri) şi atunci trebuie să-l omori sau să-l laşi singur, ceea ce în fond e acelaşi lucru.

*

Adrian îl privea pe omul care citea, dar acesta nu se uita la el. Ştia că nu merită osteneală să priveşti un om, mai ales un om care era „dichisit ca un domnişor de pe strada Regală“, în timp ce el...

El era aproape în zdrenţe, cu ghetele peticite şi pline de noroi, o cămaşă într-un hal fără hal, iar părul în laţe mari, pe tîmple şi la ceafă, întocmai acelor derbedei de pe stradă pe care nu catadicseşti nici măcar să-i scuipi. Se opreşte oare vreodată cineva la asemenea năpăstuiţi ?

Desigur, nu putea fi vorba de un om, în asemenea zdrențe, chiar dacă ținea o carte în mînă !

Și apoi, presupunînd că vrei să vorbești unui atare necunoscut, nu ai cum s-o faci. Buna-cuviință te oprește să te duci de-a dreptul la el și să-i spui : „Iertați-mă, domnule, aș vrea să văd ce citiți".

Și după ce ai văzut : „Ah, dumneata citești cartea asta ? Dar o carte ca aceea pe care o ții dumneata în mîini, nu se citește nici în strada Griviței, decît într-o familie de oameni extraordinari ! Astfel de oameni, eu îi socotesc niște aștri, eu... Dumneata ești un astru, domnule ! Și pentru că sînt singurul în stare să te înțeleagă aici, în mahalaua Brăilei, facem parte din aceeași familie. Binevoiești, deci, să-mi spui cine ești și ce gîndești despre starea jalnică în care te afli ?"

Nu. Nu poți vorbi atît de nepoliticos. Trebuie să te recomande cineva. Dar cine ați vrea să slujească de mijlocitor, între doi aștri. Un al treilea astru ?

Știi că ai haz ! Dumneata crezi că aștrii cresc, la Brăila, ca ciupercile ?

Adrian, care nu era politicos din fire, se apropie cu îndemînare de omul care citea cu cartea pe genunchi și aruncă o uitătură de lup pe paginile deschise. Foarte necinstit din parte-i ! Dar merită să fii, cîteodată, necinstit în viață...

Cartea era o operă, în franțuzește, ilustrată : *Jack* de Alphonse Daudet. Și pe umărul cititorului, Adrian zări, în același timp, o altă ilustrație mult mai strălucită : un păduche mare care mergea ca un rățoi ghiftuit...

„Oare numai pentru atîta lucru m-ai pregătit pînă acum ?" va spune cutare cititor. „Da, prietene ! Ca să ajung aici, te-am pregătit. Dar cînd asta nu-i o închipuire literară, ci viața însăși — viața frumoasă, viața urîtă, viața feroce — crezi că-i puțin lucru ? Văzut-ai, oare, multe cazuri asemănătoare ? Cunoscut-ai mulți oameni care devorau arta, în timp ce îi devorau păduchii ? Cît despre mine, după ce am hoinărit, timp de treizeci de ani, din Orient spre Occident ; după ce am trăit în mii de chichinețe și mi-am frecat coatele de toate neamurile pămîntului ; după ce am căzut în mii de bezne și am primit mii de scuipați în față, eu n-am descoperit decît omul ăsta, care prețuiește cît universul întreg!"

Ceea ce dezlănţuieşte pasiunea prietenească a lui Adrian — pasiune ce mocnea în fundul inimii sale — fu că acest păduchios citea în franţuzeşte şi ce autor ! acelaşi pe care-l descoperise şi el tot cu ajutorul duiosului şi omenescului *Jack*, atît de mizerabil tradus în româneşte.

Să fii o slugă nenorocită, cu cinsprezece lei pe lună, la un plăcintar îngălat, din strada Griviţa, în vecinătatea acelui cuib de apaşi, unde pe atunci era o falǎ pentru orice flăcăiandru să spintece burta primului concetăţean care cutezase să-l contrazică ; să fii o fiinţă umană înghiţită de întunecimile mocirloase ale mlaştinilor sociale, zdrobit de nedreptate şi mizerie, şi să citeşti în franţuzeşte, în faţa lui Adrian, care îşi avea experienţa proprie, — asta era o minune. Nu-i venea să creadă. De-aceea şi spuse :

— Dumneata *citeşti* această carte sau te uiţi la poze ?

Omul ridică încetişor capul, ca şi cum s-ar fi întors din abisuri interplanetare, unde-i bine să te desfătezi, se uită la Adrian cu o privire stinsă, ce venea de la mii de leghe depărtare de orice privire dumnezeiesc de prietenoasă şi-i răspunse într-o românească tare schilodită, cu un uşor surîs pe buzele-i crăpate :

— *Uitat poze.*

Apoi, clipind de două sau trei ori, fără să vadă sau să presimtă ceva — fără să ghicească fratele, prietenul, propria sa umbră ce-l căuta de cînd lumea — îşi lăsă capul în jos şi se cufundă din nou în Elizeele tainice ale oricărui paria, care se adapă, se îmbată şi trăieşte cu arta. Dar privirea lui Adrian — privire de prieten singuratic, care niciodată nu se îndoise de existenţa prieteniei, pentru care se născuse şi pe care o aştepta aşa cum mugurul aşteaptă soarele ca să îmboboceascǎ — privirea lui Adrian rupsese dintr-o dată vălul greu ce-i acopereau ochii şi înapoia acestui văl el surprinse zvîcnetul văpăii pe care nici o deznădejde n-ar fi ştiut s-o stingă. Pentru prima oară, Adrian se simţi arzînd de focul Dragostei, care depăşeşte viaţa şi supravieţuieşte morţii.

Prietenul, prietenul *lui* se afla acolo.

Kir Nicola, întorcîndu-se cu scaunul şi prinzînd frîntura de conversaţie românească între Adrian şi sluga sa, strigă pe greceşte :

— Măi, Adriani, el nu știe românește, cunoaște însă bine limba tatălui tău. Vorbește-i grecește. Iată unul cu care ai să te înțelegi de minune ; e din *rasa* ta.

Această destăinuire, pornită de la un om cumsecade, nu mărea cu nimic siguranța lui Adrian, care rămăsese pe gînduri, aproape nepăsător. Nu același lucru se întîmplă cu cel care citea. La rîndul lui, avea presentimentul unei furtuni pasionale, ce se apropia, mai ales cînd kir Nicola i-se adresă, spunînd :

— Uite, Mihaile ! Ăsta-i tînărul care se hrănește cu visuri și de care ți-am pomenit zilele trecute.

Îi vorbise despre el ? Și ce crezuse Mihail ? Ce încredere ar putea să acorde prizonierul condamnat la muncă silnică pe viață, spuselor unei fantome care i-ar intra în celulă și i-ar spune : „Ieși de-aici !... Ești liber !..."

Mihail închise încetișor cartea, însemnînd pagina cu un băț de chibrit. Apoi, fără să se miște din loc sau să rostească ceva, cam plictisit de întrerupere, cercetă pe Adrian cu o privire mai vioaie, surîzîndu-i prietenos. Dar atît privirea, zîmbetul, cît și înfățișarea lui păreau să răspundă, categoric : „...Un tînăr din rasa celor care se hrănesc cu visuri ?... Nu-mi vine să cred..."

Adrian nu dădu nici o atenție acestei comportări sceptice. O înțelegea. Cu mîinile în buzunar, umbla încoace și încolo prin plăcintărie. Își privea cînd picioarele, cînd strada. O senzație de fericire și de teamă îl furnica, în același timp. Instinctiv, era încredințat de valoarea descoperirii făcute, simțea alături omul din „rasa" sa, *prietenul* pe care soarta i-l trimisese de departe, Dumnezeu știe de unde, și pe care răutatea omenească îl urîțise, spre a-i ascunde mai bine virtuțile, întocmai ca în basmul în care vrăjitoarea prefăcea armăsarii „cu douăzeci și patru de aripi", în gloabe răpănoase, ca nu cumva să-i recunoască Făt-Frumos.

Se gîndea : „Ce pot să-i spun acestui om ? Cum să-l înhaț ?"

Și stingherit, trase cu coada ochiului la costumul lui nou, nepotrivire strigătoare în fața mizeriei lui Mihail.

Apoi, cum doi albanezi, prieteni ai plăcintarului, năvăliseră în dugheană, rîzînd în gura mare și glumind, Adrian profită de tărăboi și o șterse afară, fără să scoată o vorbă.

Alergă cît îl țineau picioarele spre casă, care se afla cu două numere mai jos de plăcintărie, năvăli în bucătărie

și-și schimbă hainele bune cu o bluză murdară și pantaloni de lucru, o șapcă pătată de var și niște pantofi scîlciați, care se asortau cu restul.

Văzîndu-l plecînd în halul ăsta, Leana îl crezu nebun :

— Ce te-a apucat, Adriene ?

— Vin îndată ! M-am întîlnit cu stăpînul meu și are nevoie de-o mînă de ajutor. Mă întorc într-un ceas ; o să mergem astă-seară să vedem focul de artificii. Spune-i și mamei.

Și o zbughi, fără să aștepte răspunsul.

Reintră în plăcintărie, cu un aer liniștit. Kir Nicola, care ciocnea un pahar de vin cu prietenul lui, pufni în rîs :

— Ei bine ! ce înseamnă îmbrăcămintea asta caraghioasă ?

Adrian răspunse, aprinzîndu-și o țigară :

— Iată ce-i : trebuie să car niște material la lucrarea care se începe mîine și am venit să te rog ca să-mi dai pe omul tău, ca să m-ajute o clipă.

Mihail, care-și reîncepuse cititul, ridică mirat capul.

— Cu dragă inimă, strigă kir Nicola. Azi e sărbătoare, n-are ce face. Du-te Mihail.

Ieșiră împreună. Adrian luă direcția portului.

*

La acea oră, mahalaua, intrînd în zodia dezmățului național, își urla bucuria turbată, trufia ucigătoare și prea plinul de viață dornică de încăierări, prin mii de guri și sute de instrumente cu coarde și de suflat. Cîntece, pocnitori, flașnete, viori, zbierete și înjurături porcoase se înălțau de pretutindeni și mai ales din Comorofca, ca niște blesteme asurzitoare pentru sensibilitatea lui Adrian. El își astupa urechile și închidea ochii, spunîndu-și în sine că seara nu se va sfîrși fără cîțiva morți și răniți, cum se întîmpla deobicei în zilele de sărbătoare. În fața cîrciumelor tixite, flăcăi și haimanale cu priviri ațîțătoare se făleau cu cuțitele băgate în teacă, atîrnate la brîu, cu o crenguță de liliac sau o mușcată la ureche sau între dinți, cu un picior pe scăunel, ochii ieșiți din cap, lovind întruna cu pumnii în masă, cerînd vin, țuică, otravă.

Ca să scape de acest iad ce-l jignea, Adrian se îndreptă cu pași hotărîți spre Vadul Dunării. Mihail își vîrîse cartea într-unul din buzunarele hainei și mergea la stînga lui

Adrian, cu pași mici, anevoioși, din pricina cizmelor butucănoase. Era mic de statură, îndesat, căpățînos, fața rotundă, părul negru și mustața blondă. Să tot fi avut vreo douăzeci și cinci de ani. Abia ajungea la umărul lui Adrian, care profita de situație și-l spiona în taină, ca să se încredințeze că avea de-a face cu un om binecrescut, simplu, natural, căruia doar zdrențele de haimana de pe el îi dădeau o înfățișare jalnică.

Îndată ce se aflară în singurătatea Vadului, Adrian își încetini pașii și-i oferi lui Mihail tabacherea cu tutun. Acesta o primi cu un gest ușor de sfială. Răsucindu-și țigarea, un zîmbet, puțin zeflemisit, lumină trăsăturile regulate ale chipului nordic al lui Mihail. Adrian îl observă și-l întrebă fățiș :

— La ce te gîndești acum ?

Mihail aținti asupra curiosului ochii săi căprui, cu pleoape mari :

— Ții atît de mult să știi ?

— Mult, dacă nu ți-e peste mînă !

— Nu știu dacă o să te bucure !

— N-are a face ! Dă-i drumul ! stărui Adrian, dînd din cap.

Ah ! cît ar fi dorit să primească o lovitură de pumn, drept în piept, de la Mihail, un cuvînt aspru, ceva care să-i alunge temerile că acest om ar fi total nepăsător, să întrezărească posibilitatea unei confruntări, în care se simțea de pe-acum învingător. Cerșea această confruntare, cu o privire însetată de prietenie. Mihail îi ieși în întîmpinarea dorinței. Oprindu-se ca să-și lipească țigarea, căzu o clipă pe gînduri, apoi surîzînd întruna :

— Ei bine, gîndesc că în țara voastră, înșiși „visătorii“ cer patronului ajutorul slugii sale, ca și cum ar fi vorba de un cal sau măgar, adică fără să le pese dacă sluga primește sau nu... Exact cum ai procedat în cazul meu.

— E adevărat ! răspunse Adrian, foarte calm. Am însă o scuză, care mă salvează : l-am mințit !

Mihail, care-și aprindea țigarea de la Adrian, se dădu îndărăt mirat :

— Cum l-ai mințit ?

— Foarte bine : nu e vorba de cărat nici un material. Voiam cu tot dinadinsul să mă plimb puțin cu dumneata și i-am jucat festa. Dar, să mergem ! O să ne ducem în port, că-i pustiu astăzi.

Mihail rămase cu gura căscată. Spuse :

— Nu ! nu merg într-acolo ! De ce vrei să te plimbi *cu mine* ?

— Și de ce nu ?

— Pentru că nu se aleg *oameni ca mine*, atunci cînd vrei să te plimbi.

Și rostind aceste vorbe, își desfăcu brațele, cu un gest care oglindea halul strigător în care se afla. Adrian simți cum i se strînge inima. Îl apucă de braț.

— Prietene, te-am ales ca să mă plimb cu dumneata, fiindcă mă interesezi ca om. Nu cred să fii ceea ce...

— ...Nu te mai osteni cu ceea ce aș putea fi sau nu. Înainte de toate, nu sînt un obiect de curiozitate !

— Nici nu te iau ca atare ; dimpotrivă, ca pe un om pe care-l admir...

Mihail încrucișă brațele, cu violență :

— Dacă nu-i o glumă, ceea ce-mi spui, te întreb : ce admiri la mine ? Păduchii !

Adrian fu cît pe-aci să plîngă de ciudă. Drept în fața lui, cu brațele încrucișate, cinstit în împotrivirea sa, sărmanul Mihail se apăra de propriul său bine, nevrînd să înțeleagă ceva. Adrian, cu deznădejdea în suflet, se rezemă de-un copac și încercă să pătrundă misterul acestui om deștept, care-și închidea ochii, să nu vadă că afară e ziuă. De n-ar fi fost sinceritatea-i sfîșietoare ce i se citea pe figură, Adrian l-ar fi învinuit de cinism. Dar Mihail avea și el tot dreptul să se pună la adăpost, știind prea bine că nu întîlnești la orice colț de stradă ochi în stare să vadă ce se ascunde sub niște zdrențe pline cu păduchi. De aceea prefera să rămînă mai degrabă singur, în contemplarea rănilor inimii sale, decît să admită privirile iscoditoare ale primului venit, chiar de-ar fi fost ele ale vreunui băiat plin de bunăvoință.

Mihail avea avantajul că se exprima cu ușurință în grecește, pe cînd Adrian era silit să-și caute cuvintele, mai ales într-un dialog neobișnuit. Totuși, nu se dădu bătut. Îi spuse brutal :

— Mihaile, degeaba te prefaci : te recunosc !

Celălalt tresări :

— Ce recunoști ? Visezi...

— Ba da, recunosc un alt om, sub zdrențele puturoase în care viața te-a înghesuit.

Şi-l trase brusc de haină.

Încolţit, nobilul strigat pe numele său, tremură sub vestmintele vagabondului. Păli, ca un vinovat în faţa judecătorului de instrucţie, care-l bănuie. Dar asta îl îndîrji şi mai mult în refuzul de-a fi recunoscut într-o situaţie pe care o socotea înjositoare.

Şi Mihail continuă, silindu-se să-şi ascundă tulburarea :

— Dumneata nu m-ai întrebat, dacă ţi-aş fi îngăduit să-mi vorbeşti cu atîta nesocotinţă !

— Nu aveam nevoie de îngăduinţa dumitale. Am folosit un drept...

— Şi care-i acest drept ?

— Acela de-a nu rămîne nepăsător în faţa nedreptăţii.

— Dar eu nu-ţi cer nici un act de dreptate. Mă aflu aci, lîngă dumneata, trimes de patronul meu, ca să te ajut în muncă. Sînt gata s-o fac şi nimic mai mult.

— Nu, Mihaile ! Mă vei ajuta într-o muncă mult mai înţeleaptă : aceea de-a mă ajuta ca să te înţeleg şi să învăţ de la dumneata ceea ce vei fi ştiind în chip strălucit. Iar mie îmi rămîne să te slujesc şi să te iubesc.

Această replică îl puse pe Mihail pe gînduri. Se căzni să ocolească privirea iscoditoare a lui Adrian, care, crezîndu-se victorios, făcu prostia de a fi lipsit de tact — ca dealtfel totdeauna în viaţa sa, cînd fu vorba de prietenie — şi forţă lucrurile. Se aruncă asupra prăzii, adăugînd :

— Vei părăsi de îndată văgăuna înfiorătoare, unde am slujit eu însumi, acum patru ani, şi vei veni cu mine... Îţi voi arăta cum se trăieşte în mod liber...

— Eşti nebun ! strigă Mihail, privindu-l drept în faţă... Habar n-am cine eşti.

— Încă nu mă cunoşti ?

— Cum „încă" ? Nu te cunosc deloc... Nu poţi cunoaşte un om, într-un ceas.

— Păcat ! făcu Adrian, trist, plecîndu-şi capul. Gîndeam că pentru a iubi un om, timpul n-are însemnătate.

— Da, dar ca să iubeşti un om, trebuie mai întîi să-l cunoşti.

— Tocmai contrariul trebuie spus : ca să poţi cunoaşte un om, trebuie mai întîi să-l iubeşti. Cei care ne interesează, se fac iubiţi, şi prin asta ei se predau nouă, ni se

fac cunoscuţi. Cred că numai dragostea deschide toate inimile.

Mihail îl măsură pe Adrian cu o aruncătură de ochi afectuoasă şi neliniştită. Deodată îl întrebă, gîfîind :

— Cine te-a învăţat toate astea ?

— Nimeni... răspunse Adrian cu naturaleţe.

— Unde le-ai citit ?

— Mai întîi în inima mea.

Mihail se uită la Adrian cu o uimire vecină cu uluirea. Îi spuse :

— Presupunînd că ai simţi într-adevăr ceea ce rosteşti, ce vrei de la mine ?

— Vreau să te prezint mamei, care-i bună şi acceptă tot ce-i cer. Apoi, îţi vei părăsi locul şi vom trăi laolaltă, muncind ceva mai uşor, dar mai bine plătit şi mai liber decît eşti în clipa de faţă. Şi vom fi prieteni. Dumneata eşti singur pe lume. Eu, la fel, deşi o am pe mama. O să fii al doilea copil al ei, fratele meu mai mare. Iată ce vreau ! Iată ce nu-mi dă pace.

De astă dată, Mihail crezu că Adrian aiurează. Surîse cu bunătate şi răspunse :

— Îţi mulţumesc pentru frumoasele sentimente ce-ţi inspiră mizeria mea, dar eşti un romantic care îşi ia iluziile drept realitate. Pe asta, dumneata n-o cunoşti şi nu-ţi doresc să începi s-o cunoşti pe propria-ţi piele. Haide, lasă-mă să-mi regăsesc „văgăuna".

Şi-i întinse mîna, adăugînd :

— Oricum, îţi voi păstra o frumoasă amintire.

Adrian îi luă mîna într-ale sale. Şi el simţi, de îndată, mîna-prietenă, mîna pe care-ţi place s-o păstrezi cît mai multă vreme, o veşnicie, — mîna pe care o deosebeşti, cu ochii închişi, dintr-o mie : fluidul ce-l degajă neînşelîndu-te niciodată. Niciodată ! El o păstră îndelung, cu capul plecat, ochii pe jumătate închişi, ca şi cum ar fi ascultat ordinele unei forţe nemaipomenite, superioară celei omeneşti. Apoi, revenind la nesuferita clipă a momentului de faţă, spuse :

— Te las, Mihaile, să te înapoiezi la starea jalnică în care te afli, de vreme ce gîndirea dumitale este atît de întunecată de mizerie, încît nu poţi să mai crezi în izbăvire prin Dragoste ; dar să ştii că nu mizeria este aceea care naşte în mine sentimentele descifrate de dumneata. Mizeria materială a unei fiinţe omeneşti nu-mi provoacă

decît milă, în timp ce pentru dumneata eu am resimțit, din prima clipă, dragoste și admirație. În ochii mei nu ești un strivit de viață, ci un puternic. Și chiar dacă te-aș fi întîlnit sub înfățișarea fastuoasă a unui prinț, te-aș fi revendicat ca pe ceva cuvenit mie, fiindcă eu nu recunosc decît o singură obîrșie, o singură frăție : *aceea a oamenilor însuflețiți de sentimente asemănătoare, atît la bine cît și la rău.* Acum du-te și fii sigur că nu mai ești singur.

Adrian rămase pironit locului. Îl urmări cu privirea pe Mihail, care-și tîra bocancii, înfiorători ca o protestare a dreptului său sfînt la o viață mai bună. Cînd ajunse în colțul Vadului Dunării, Mihail întoarse capul spre Adrian și — în răstimpul a trei secunde și a o sută de pași ce despărțeau doi viitori prieteni — două priviri se încrucișară, două priviri ce exprimau o îndoială și o certitudine :

— *Eu cred. Sînt sigur !* spunea una, cu ardoarea vizionarului.

— *E oare cu putință ?* se întreba cealaltă, tulburată în dureroasa-i certitudine.

Dintre toate sentimentele pe care Creatorul le-a sădit în inima noastră, Prietenia este cel pe care nu-l putem explica, oricît de puțin ; singurul care deosebește pe om de animal, cu excepția cîinelui care are sentimentul dragostei dezinteresate, într-un grad vecin cu sacrificiul, neputînd supraviețui uneori morții stăpînului său.

Ne iubim părinții și copiii, pentru că sînt ai noștri. Ne iubim, de asemeni, frații și surorile, tot pentru că sînt ai noștri. Iubim o femeie, care și ea ne iubește de la o anumită vîrstă încolo, — Dumnezeule ! tu știi mai bine ca noi pentru ce. Și toate aceste dragoste le lăsăm să se spulbere brusc, în ziua cînd nici o rațiune nu ne silește să le continuăm.

În privința asta, nici animalele nu fac altfel. Deci, n-avem cu ce să ne fălim.

Dar pentru ce îndrăgim un om, un necunoscut, un străin, cîteodată, cu care nu izbutim nici să ne înțelegem ? De ce ne pornim să-l iubim nebunește și chiar să nu putem trăi fără el ? Te uiți în ochii lui, care sînt ca și ai tăi și zărești într-înșii nesfîrșitul dorințelor tale. Ți-e dor să-i cuprinzi fața îmbujorată în mîinile tale. Iar pe-ale lui, care se odihnesc uneori pe masă, ca lăbuțele unui cîine cuminte, abia te împotrivești nevoii de a-ți culca cînd obrajii, cînd fruntea înfierbîntată, fiindcă acest fel de dragoste e numai flacără, singura flacără care rezistă furtunilor vieții, singura care se hrănește cu un ulei pe care Dumnezeu l-a creat fără să se gîndească la „rău“.

O prietenie ca asta nu se întîlnește decît o singură dată în viață. Și ea îți apare la începutul ei sau niciodată. Cine a cunoscut-o, atinge nemărginirea ; viața poate să-l adape cu amărăciunea ei, oricît o vrea, tot bun va rămîne. Iar nefericitul care nu a cunoscut-o, adică n-a fost în stare s-o cunoască, va reveni aici pe pămînt, pînă ce inima îi va fi mistuită de ea, după care își va dobîndi locul în viața veșnică sau veșnica neființă.

*

Adrian se înapoie acasă transfigurat și cam buimăcit. În ciuda împotrivirilor lui Mihail, primise confirmarea propriei sale firi. Da, acum vedea limpede : lumea nu era numai această desfrînare de materialism vulgar, pe care de la un oraș întreg și pînă la biata lui mamă se încăpățînau să i-o demonstreze. Nu ! Se afla, de asemeni, și lumea lui, lumea cărților și visurilor lui de totdeauna, lumea inimii lui. Această lume era restrînsă, aproape de negăsit, dar înzestrată cu o putere și o influență de neînvins în fața forțelor oarbe ale neștiinței ! Adrian primise dovada nezdruncinată, cu iuțeala fulgerului : Mihail, prăpădit, în aparență învins, se adeverea singura ființă omenească, din toate cîte cunoscuse pînă atunci, care-i răvășea crunt măruntaiele.

Însemnaseră ceva vorbele schimbate împreună, înfruntarea verbală avută cu Mihail ? Vorbe în vînt ? Pentru el era principal că la atingerea cu acest păduchios, care citea pe *Jack* în franțuzește, inima i se înväpăiase ca niciodată, întreaga-i făptură vibrase cu o emoție necunoscută pînă atunci, care nu se asemăna nici cu aceea ce-o încercase pentru maică-sa, nici aceleia produse de Leana, nici uneia dintre emoțiile care-i zguduiseră inima, — și numai Dumnezeu știa cît erau de numeroase, întreaga lui viață fiind o înlănțuire de emoții.

Mihail n-avea decît să se burzuluiască împotriva realității, să se ascundă după deget și să se lepede de sine însuși : toate acestea erau în ochii lui Adrian ca pornite din cauze tot așa de neînțelese, ca și căderea unui bolovan în capul unui om drept. Asta nu era treaba lui. Mihail putea să-l bată, să-l gonească cu lovituri de picior, să-i urle în ureche toate tăgăduielile din lume. Adrian, surd și orb, și-ar fi ascultat doar inima, care îi șoptea : „Continuă-ți

drumul tot așa ! Sînteți din aceeași rasă sufletească. El însă a fost nevoit să-și schimbe de mii de ori felul, pînă să ajungă în strada Griviței. Asta-l sălbăticește pe om. Cu toate acestea, Mihail e o parte din viața ta, iar tu dintr-a lui".

Cînd fu să treacă pe dinaintea plăcintăriei, Adrian sări în lături, se lipi de un gard din față, de unde contemplă îndelung dugheana lui kir Nicola. Acum i se părea un templu, iar pe fostul său patron, marele om care îl înțelesese pe Mihail, îl adăpostise ca să-l dea lui Adrian, prietenia lor fiind predestinată. Fiindcă niciodată nu-i trecuse prin minte să-și zică de ce nu se ducea mai bine să se împace cu mahalaua unde se născuse, să urle în cor cu ea, trăind aceeași viață de suferințe meschine și bucurii caraghioase? Și Mihail,la rîndul lui, de ce eșuase tocmai în acea dugheană îngălată din Brăila, la doi pași de locuința lui ? De ce nu-l observase și prețuise mai de mult, dacă e adevărat ce se spune, că lumea este bogată în oameni care știu să vadă și să iubească ? Nu, nu ! Se află aici o mînă misterioasă, care călăuzește pașii oamenilor.

Fericit, departe de ceea ce se petrecea în jurul său, Adrian își închise pleoapele, ca să deslușească mai lămurit chipul lui Mihail, așezat pe o bancă, cu picioarele încrucișate, citind tot pe *Jack*, în „original", împovărat de misterul drumurilor străbătute pînă să ajungă aci. Din cînd în cînd, se abătea asupra lui privirea caldă a lui kir Nicola, care suspina în tăcere după Albania sa. Adrian mîngîie această imagine, în veci de neuitat, dar deodată zări grozavul păduche, ce se legăna pe umărul prietenului său. Și inima i se chirci, amorțită de durere. Ah ! Nici o piedică nu-l va opri ca să-l scoată pe Mihail din halul ăsta, chiar de-ar trebui să răstoarne casa și să-și pună mama pe jeratic. (La crîncena opunere a lui Mihail, nu se mai gîndea.)

În acel moment, o țîșnitură de sifon îl atinse, de departe. Rîsete izbucniră în hărmălaia flașnetelor, viorilor și răgetelor bețivilor. O voce de femeie răsună :

— Și-a găsit sacul peticul !

Era mahalaua, care intervenea cu „tandrețe" în visurile lui. Adrian îi răspunse în gînd, în timp ce traversa

strada, ca să intre în casă : „Bine grăişi, dragă mahala ! Ai o dreptate dumnezeiască !“

*

Cu sufletul în slava cerului, Adrian păşi pragul casei părinteşti. Îi găsi pe-ai săi atît de micşoraţi, încît se simţi cuprins, pe loc, de pofta de-a se arunca în braţele lui Mihail, spunîndu-i : „Numai tu, singurul, ai fi în stare să înţelegi că sînt tot aşa de străin, ca şi tine, în propria-mi ţară, ca şi în casa părintească“.

Dar dragostea pentru mamă-sa îl readuse de îndată la sentimente mai bune. Scena ce i se înfăţişa ochilor era, dealtminteri, plină de duioşie. Mama Ioana şi unul din copiii ei, amîndoi gata de plecare, nu aşteptau decît sfîrşitul „toaletei“ mamei Joiţa, ferchezuită de mîinile iscusite ale Leanei. Mîndră de ştiinţa ei, îşi coafa „viitoarea soacră“, arătîndu-i o grijă exagerată.

Era vorba să meargă toţi cinci la o plimbare în Grădina Publică, înainte de apusul soarelui. Auzindu-i, în timp ce se îmbrăca în odaia lui, Adrian avu o tresărire. Presimţea un complot ce se urzea împotriva lui ; o afişare, în ochii lumii, care trebuia să se termine cu căsătoria, o primă „ieşire cu logodnica, soacra şi cumnăţelul“... Se împotrivi, ca un turbat :

— Nu merg cu turma în Grădina Publică, ziua-n amiaza mare, cînd toţi ofiţeraşii şi-au dat întîlnire acolo !

Leana răspunse, atinsă :

— Ah, aşa ştii tu să ne faci o plăcere ? Noi sîntem pentru tine „o turmă“ ! O să-mi aduc aminte de vorba asta, în ziua logodnei !

— Nu te necăji, Leano ! zice mama Joiţa. E mult mai supus decît crezi. O să meargă.

Cum să te împotriveşti unei inimi bune, de mamă ?

Adrian, după ce se dichisi, se duse în odaia alăturată ca să le ia. Leana era încă la cutele fişiului mamei lui :

— Vezi tu, Adriane, îi spuse ea pe un ton drăgăstos. Dacă o să-mi aduci o noră aşa de drăguţă ca Leana, o să fiu fericită că voi îmbătrîni în mijlocul vostru.

— Bine, mamă. Dacă sînteţi toate de aceeaşi părere, o să-ţi aduc una chiar de mîine ! strigă Adrian, totdeauna gata, cînd era vorba de îndeplinit ceva care-i mergea la inimă.

Şi confundînd o „noră“ cu o „amantă“, îşi completă gîndul, cu ochii pe drăcoasa de Leana :

— Da ! n-are decît să locuiască la noi cu începere de mîine. Îmi convine.

— Nu... Nu chiar de mîine, îl domoli maică-sa. Mai întîi trebuie să fii în stare să ne hrăneşti.

Adrian sări ca ars : „Asta e ! Iar începe !“

Şi ieşi, fără să răspundă.

După cîteva minute, toţi cinci treceau prin faţa „văgăunii“ lui Mihail. Adrian lăsă capul în jos. O ruşine bruscă îi îngheţă spatele. Se simţea vinovat, din cauza fericirii familiale, în vreme ce prietenul său stătea acolo, străin, fără nici o nădejde. O voce lăuntrică îi striga : „Orice ai spune, tu ai o familie, în timp ce *el*, el n-are pe nimeni pe lume, decît pe *Jack*.

Şi pe deasupra, mahalaua în păr, rîzînd în hohote la trecerea acestui grup, compus dintr-un tînăr „îmbrăcat ca un domn de pe strada Regală“, o „bucureşteancă“ spilcuită, cu nasu-n vînt, fratele acesteia, mahalagiu în straie de duminică, care se sufoca în guleru-i strîmt, şi două mame, deopotrivă de mîndre de copiii lor, grozav de stingherite în rochiile lor demodate care răspîndeau un miros puternic de naftalină.

*

Grădina Publică din Brăila te ajută să-ţi închipuieşti faimoasele grădini suspendate ale Semiramidei, fiindcă şi ea e suspendată perpendicular pe marginea platoului, care domină majestuoasa Dunăre şi Delta cu bălţile ei fără pereche.

În întregime împrejmuită, înspre oraş, de case boiereşti, pare a fi fost cîndva un parc minunat, rezervat numai bogătaşilor. Dar astăzi, graţie afurisitului „regim democratic“, care a stricat orice „frumuseţe pură“, nimic nu mai este respectat şi de aceea, mai ales în zilele de sărbătoare, aleele grădinii sînt năpădite de mulţimea pestriţă a mahalalelor, care aduc odată cu ea pitorescul violent al culorilor, flecărelile iscoditoare şi toate mirosurile posibile şi imaginabile într-un cartier de soiul Comorofcei.

Astfel, vrînd-nevrînd, vechii boieri au trebuit să cedeze locul năvălitorilor neaşteptaţi. Rareori se mai poate vedea încă silueta de mops a cutărui rege al porumbului sau capul albit al armatorului grec, cu faţa gravă din pricina

averii agonisite, tîrîndu-şi, şi unul şi celălalt, picioarele gutoase, pe nisipul fin al aleilor.

Adrian, fără să fie un rege al porumbului sau un armator grec, alegea ca şi ei, pentru plimbarea în Grădină, orele şi zilele cînd era pustie. (Extremele se ating.) Se poate, deci, închipui furia lui, cînd, de acest 10 Mai patriotic, sosi aci, cam pe la ora cinci, cu „turma" sa, şi găsi liniştita grădină tixită de soldăţime şi corporaţiile muncitoreşti din oraş. Se trase înapoi speriat, dinaintea valurilor năpraznice de oameni, care se mişcau greoi sub ploaia de confeti şi a serpentinelor, urlînd, zbătîndu-se, asudînd ca fierarii şi mirosind a picioare şi subsori.

— Asta să-mi fie învăţătură de minte pentru viitor, ca să nu mă mai iau după voi, ca un prost ! strigă el, furios, croindu-şi o trecere prin gloată.

Şi odată ajuns pe terasa bufetului care dădea spre Dunăre, se pironi locului, promiţîndu-şi să nu se clintească din loc. Ceilalţi protestară în cor :

— A, nu ! n-am venit aici ca să ne instalăm la masă, ca babalîcii !

Maică-sa îl dojeni :

— Haide ! Nu face pe ursu !... Du-te şi cumpără confeti şi distreaz-o puţin pe Leana. Cît eşti tînăr, e bine să-ţi trăieşti timpul !

Iar Leana îl dădu gata :

— Nu mai eşti iepuraşul meu, dacă-mi refuzi această plăcere ! Ce vrei, sînt femeie şi-mi place să mă văd înconjurată !

Adrian cedă, ca să-i facă plăcere şi pentru că voia să se mîndrească cu frumoasa lui :

— Dar, spuse el, ai să vezi cîtă dreptate are proverbul care spune : „Cînd te bagi în tărîţe, te mănîncă porcii".

Fu profet.

Îndată ce se amestecară în mulţime, îi înconjurară braţe încărcate cu confeti, haite de subofiţeri şi civili cu gurile rînjite. Cele două mame fură strivite. Adrian, Leana şi fratele ei se apărară din răsputeri, dar sfîrşindu-se „muniţiile", nu le rămase pînă la urmă decît să-şi acopere ochii cu palmele şi „să bată în retragere, fortăreaţa fiind luată cu asalt". Aceşti termeni militari, la modă în ziua aceea, fură împinşi peste marginile bunei-cuviinţe şi Leana, ţinta tuturor poftelor nemăsurate, trebui să îndure măscări şi să audă complimente care o făcură să regrete, nu numai

o dată, de-a fi căutat atari „anturaje". Mîini îndrăznețe — nu se poate ști cui aparțineau — o apucă de mijloc, de gît, îi băgară confeti în sîn și chiar o ciupiră, în timp ce tovarășii ei erau izolați și orbiți de alții.

Cam aceasta era situația „partidei de plăcere", cînd, deodată, un luptător neînfricat și providențial se desprinse din mulțimea care-i încercuia și se alătură lor, tunînd cu o voce puternică :

— Ho ! bandiților ! Ce va să zică disproporția asta de forțe ? Curaj, Adriene !

Și cărînd pumni de confeti din punga sa, se vîrî singur în bătălie. Bucățelele de hîrtie colorată poposeau cîteodată pe fețele asediatorilor, în același timp cu mîna-i grea, așa ca din întîmplare și fără voie. Lovea cu o iuțeală irezistibilă, mitralia, orbea, dădea de-a berbeleacul pe cei mai îndrăzneți și făcu, într-o clipită, loc gol împrejurul său.

Scăpați, Adrian și Leana erau plini de recunoștință adîncă față de acest om, pe care nu-l cunoșteau. Adrian și-amintea să-l fi văzut la ceainic, bîndu-și ceaiul de seară. Și totuși, dăduseră peste unul din oamenii cei mai simpatici din oraș, cel mai cunoscut și mai iubit de tineretul din epocă : Samoilă Petrov, de meserie modest antreprenor sobar, pictor cu vocație, sportiv de rasă și mare iubitor de literatură. De naționalitate rus, devenise român prin adopțiune. Făcuse armata la geniu, ieșise sergent, strălucit notat de superiorii lui.

Înalt, mult mai înalt decît Adrian, bine legat și mușchiulos, grație unui exercițiu continuu — scrima și înotul — purta cu mîndrie pe umeri un cap de adevărată frumusețe bărbătească, unică la Brăila : figura încadrată de-o bărbuță neagră și cîrlionțată tare, păr castaniu bogat, pe care vedeai din depărtare o frumoasă panamà, vara sau o pălărie de fetru, cu boruri mari, iarna. Samoilă Petrov întruchipa în acest oraș cosmopolit tipul desăvîrșit al artistului de altădată, expansiv, generos, foarte inteligent, fermecător vorbitor, dornic să se instruiască și să placă femeilor, care alergau după el ca viespele. Afară de asta, era un lucrător fără pereche în meseria lui și un talent viguros în pictura sa, de un colorit straniu, turmentat, — admirat de cunoscători, care vedeau întrînsul un artist cu viitor.

Buimăciți de bătălie, fugiră afară din grădină. Adrian luă mîna lui Petrov și-i spuse :

— Îți mulțumim, domnule, pentru intervenția dumitale neașteptată și atît de eficace. Nu aveam onoarea de-a vă cunoaște decît din vedere. Cine sînteți ?

Întrebatul răspunse :

— Sînt Samoilă Petrov.

Și scoțîndu-și pălăria, strînse călduros mîna la toată lumea.

— Mi se pare că te-am văzut la ceainic, la Procop din piața Galați, îi spuse Adrian.

— Exact. Pe-acolo veneai și dumneata, uneori, cu maistrul Petrache, patronul dumitale. Adesea trăgeam cu urechea la convorbirea dumneavoastră, care mi-a părut totdeauna interesantă. Am întrebat pe cei din jur și am aflat numele dumitale. Și de predilecția pentru cărți, care-i și a mea.

— Oh ! îți sînt dragi cărțile ?

— Mult. Sînt cei mai buni prieteni ai mei pînă azi. De-atunci, am tot căutat să te cunosc și iată că întîmplarea mi-a fost prielnică astă-seară, într-un chip destul de banal. Mă ierți că te-am strigat pe nume ; voiam să se creadă că sîntem prieteni.

— Putem fi pe viitor, dacă o dorești, răspunse Adrian, deoarece prietenii care iubesc arta sînt puțin numeroși. Poți să continui a mă striga pe nume și de-acum înainte. Cu dragă inimă, voi face la fel, strigîndu-te, pur și simplu, Samoilă. Îți place ?

— Minunat ! strigă Petrov. Și, fiindcă nu faci nazuri în prietenie, merg mai departe : te poftesc să mă vezi, oricînd vei vrea, la atelierul meu de pictură, înainte de ora nouă. După ora asta nu mai sînt acasă, afară de zilele cînd n-am de lucru afară. Dealtfel, sper că de-acum încolo o să luăm ceaiul în doi, la Procop.

Și oferindu-i cartea sa de vizită, Petrov îi dădu, cu un entuziasm sincer, o sumedenie de amănunte asupra vieții lui intime : greaua sa muncă manuală, pictura, lectura, sportul, felul cum înțelege el prietenia și neputința de-a găsi una care să-i meargă la inimă.

Adrian îl asculta de-un sfert de oră, cu atenția încordată, privindu-i iscoditor ochii jucăuși, cutele feței pe care o oboseală lăuntrică părea că o împietrise, înregistra mlă-

dierile vocii lui tandre și nu voia să-și creadă ochilor. Se întreba : „Cum de-am trăit pînă acum în Brăila, fără să-l descopăr ?“

Fermecat dintr-o dată, nu mai vru să glăsuiască nimic față de ai lui și-i dădu lui Petrov, cu simplitate, o întîlnire la ceainic. Dar, cînd se despărțiră la colțul bulevardului Maica Domnului, Adrian simți că și deveniseră prieteni.

— Ce băiat încîntător, rosti Leana.

— Da ! cred că nu mi-am pierdut ziua degeaba ! spuse Adrian, răspunzîndu-și mai mult sieși decît ei.

Și gîndul îi alergă la Mihail. Îl vedea întorcîndu-se în culcușul său puturos, sceptic în fața brațelor deschise ale prieteniei, nevrînd să creadă în minunile vieții, chircindu-se în neagra sa mizerie. Și în fața acestui simbol al neîncrederii tenace, plămădită în durere, Adrian îl văzu pe Petrov, ridicîndu-se strălucind de entuziasm, de viață năvalnică și speranțe nebune. Două prietenii diferite, care răsăreau în calea pașilor lui în aceeași zi. Ce recoltă frumoasă !

— E 10 Mai, astăzi ! murmură el.

Confetile i se desprindeau de pe îmbrăcăminte și cădeau pe drum. Soarele, la asfințit, sclipea în geamuri și aurea caldarîmul.

A doua zi, pe la cinci şi jumătate dimineaţa, Adrian dormea adînc, cînd maică-sa, gata de plecare la muncă, intră ca de obicei să-l sărute şi să-i aducă cafeaua turcească, însoţită de nelipsita linguriţă cu dulceaţă.

— Vremea se anunţă urîtă în dimineaţa asta, spuse ea. Trebuie să plec repede, dacă nu vreau să mă apuce ploaia.

Şi faţa-i slăbită, cu fruntea brăzdată de griji, se aplecă deasupra ochilor somnoroşi ai feciorului ei, care primi sărutarea maternă şi adulmecă, în acelaşi timp, mirosul gustoasei cafele, rămas pe buzele ei.

În curte, îşi strigă tovarăşa de necazuri, mama Leanei, şi amîndouă văduvele ieşiră, trîntind zgomotos poarta de la stradă, a cărei fierărie deşurubată hodorogea, în zori, cu o tristeţe ce-şi prelungea un lung ecou în inima lui Adrian.

„Of, ce viaţă ! îşi zise el, aprinzînd o ţigară. Trage la jug, de cînd m-am născut. N-are nici măcar dreptul să zacă de urît, într-o zi de lucru." Dar, numaidecît se posomorî, gîndindu-se că din cauza lui se chinuia atît, deşi era la o vîrstă cînd putea să-i vină în ajutor. El cheltuia toate economiile sărmanei sale mame. Făcînd această constatare, faptul îi displăcu, mai mult decît că toată lumea cunoştea situaţia. Dar se resemnă în faţa realităţii. „Totuşi, nu sînt nici beţiv, nici cartofor, se gîndea el. Citesc, asta-i tot. Şi e adevărat că îmi place să hoinăresc uneori".

A hoinări... Nu-i oare o cale de-a trăi puternic, hoinărind din cînd în cînd ? Să n-ai oare dreptul „să zaci de urît", din cînd în cînd rămînînd acasă, într-o zi de lucru ? Atunci, oare ce-i viaţa ?

Adrian își plimbă privirea pe pereții văruiți ai camerei și iarăși simți cît era de singur, înțelegînd viața astfel. Din vraful de cărți, rînduite pe masa lui, una singură părea că se desprinde, scoțîndu-și titlul în evidență : *Ce-i de făcut ?* de Cernîșevschi.

Da, ce-i de făcut ? Dragoste de mamă, dragoste de logodnică, dragoste de egoiste, care voiau să facă din el un om așezat, un bun fiu, un soț bun și tată. Mulțumesc ! Și dacă așa ceva nu-mi place ? Trebuie să mă mulțumesc cu felul vostru de-a înțelege viața ? Dar poți face ca un pește să trăiască pe uscat ?

Îmbrăcîndu-se ca să se ducă la lucru, Adrian cugeta : „Și ce-o să zică ele, cînd îl voi aduce pe Mihail aici ? O să fie nostim de tot !" La gîndul că maică-sa s-ar putea împotrivi acestei dorințe, se pomeni strigînd cu voce tare : „Pentru numele lui Dumnezeu ! Numai să încerce ! Mai degrabă, voi pleca în lume cu Mihail !"

Da, Adriene, tu ai dreptate : fiindcă trebuie să trăiești după legea vieții tale, supunîndu-te doar soartei tale, și cum asta nu se poate decît tăind în carne vie, lovește, dragul meu băiat !

Începe prin a lovi, mai întîi, în aceea care ți-a dat viață. N-o să te coste prea mult astăzi...

*

Cînd să pornească la lucru, Adrian zări în curte pe micul Serafim, ucenicul lipovean al patronului său. Cu mîinile în buzunare, nasu-n vînt, ca un cîine ce latră la lună, ștrengarul strigă în fața ferestrei, cu accentul său puternic rusesc :

— Domnu' Adrian ! Mastoro Petrache a zis că s-a pilit aseară mai tare ca de obicei și că n-o să fie de lucru la binà, în dimineața asta.

— Și cînd o să fie ?

— Poate pe la unu, a zis el.

— Bine, Serafime... Înțeles...

Și numaidecît se gîndi la Mihail : „E ora șase... Cam pe-acum el iese cu marfa la vîndut. Îl voi prinde, înainte să plece".

Dar, trecînd prin dreptul ferestrelor de la frumoasa cameră ocupată de Leana, la stradă, nu se putu stăpîni să n-arunce o privire de vulpoi înăuntru.

— Intră ! îi strigă ea, încă în pat. Unde te duci, dacă tot nu lucrezi azi ?

— Ah ! l-ai auzit pe Serafim ? spuse, închizînd ușa. Și nu mai știu ce să mai născocească, s-o mintă. Îl zăpăcise brusc mirosul de femeie și dezordinea senzuală ce domnea în odaia ei de fată tînără. Leana pricepu și-și trase cuvertura mai sus.

— Unde te duci așa devreme ?

— Mă duc... Trebuie să mă duc... pentru...

Capul i se învîrtea ca o morișcă, în timp ce cu ochii și cu nasul adulmeca talmeș-balmeșul din odaie, atît de frumoasă era Leana în pat, în dimineața aceea.

— Haide, haide ! Nu căuta să mă minți ! Spune-mi drept : unde te duci la ora asta ?

Împietrit în mijlocul camerei, cu șapca în mînă, o privi drept în față. Adevărul ? Da dacă i l-ar spune ? Poate că sufletul ei tînăr, entuziast, l-ar înțelege. Bietul Mihail n-ar avea decît de cîștigat. Și, pe neașteptate, o întrebă, mîngîindu-i părul :

— Ia spune-mi, Lenuțo, dacă aș avea un frate, l-ai iubi?

— Depinde ! rosti ea cu răutate. Dar despre ce frate vrei să-mi vorbești ? De Samoilă Petrov ?

— Nu... Nu de el... Pe Samoilă e ușor să-l iubești : e fericit. Pe cînd prietenul care mi-e foarte drag mie și pe care aș vrea să ți-l prezint, nu arată așa de bine, fiindcă-i nenorocit.

— Cine e ? Mă faci curioasă !

— E sluga lui kir Nicola, rosti Adrian, atît de liniștit de parcă ar fi spus :„E feciorul șefului de gară, viitorul procuror".

De uimire, Leana uită că a dat la o parte cuvertura și ridicîndu-și frumoasele brațe, goale, spre cer, exclamă exasperată :

— Doamne ! Păduchiosul ăla ? Nu cumva ai înnebunit, Adriene ?

Adrian primi insulta răutăcioasă adresată prietenului său, tocmai în clipa cînd urmărea cu privirea mișcările acestei comori trupești, dată la iveală fără voie. Și o astfel de împerechere a frumuseții cu urîtul îi apăru ca un blestem al unei zeițe vulgare. Dintr-o dată, se nărui planul unei vieți fericite, alături de maică-sa, Lenuța și Mihail, plan ce începuse să-l nutrească !

„Păduchiosul !"

O greutate zdrobitoare îl apăsă. Fără să scoată o vorbă, se îndreptă mătăhăind spre ușă. Leana îl strigă. El n-auzi. Capul său, plin pînă mai adineauri de această cameră voluptoasă, unde i-ar fi plăcut să trăiască o eternitate, era plin acum de imaginea lui Mihail, cînd îl privise ultima dată, înainte de-a se despărți și cînd păruse că-i spune : „Nu pot crede într-atîta bunătate..."

Dar disperarea nu-i fu lungă. În stradă, Adrian își regăsi echilibrul. Dacă Leana nu-l vrea pe Mihail, ce-are a face, e destul că-l vrea el.

Trecu prin fața plăcintăriei și nu văzu coșurile cu plăcită și covrigi, la locul lor, pe cuptor. Mihail era, deci, plecat. Alergă cît îl ținură picioarele spre port, ca și cum o primejdie ar fi amenințat viața prietenului său.

La primul coborîș șovăi, întrebîndu-se dacă trebuia s-o ia pe acest drum sau următorul ; apoi, o porni totuși pe el, socotindu-l cel mai scurt. Cînd ajunse în labirintul vagoanelor de cereale, avu plăcerea să-l zărească pe Mihail, înaintînd agale printre liniile pustii. Simți plăcere, dar și durere, fiindcă Mihail îi apărea ca însuși simbolul resemnării, cu spinarea cocoșată sub greutatea celor circa cincisprezece kilograme de marfă, cureaua coșului petrecută după gît, mătăhăind la fiecare pas. Îl strigă de departe :

— Mihail !

Acesta se întoarse încetișor și la vederea lui Adrian puse coșul jos. Adrian îl ajunse dintr-o săritură :

— Bună ziua, Mihaile ! spuse, dîndu-i mîna. Am venit să-ți țin de urît la vînzare. Mă pricep.

— Ai făcut bine ! răspunse Mihail zîmbind, întinzîndu-i mîna.

Adrian simți curgînd balsam pe rana făcută de Leana. Vorba lui Mihail era caldă, strîngerea mîinii la fel ; obrazul lui, îmbujorat de oboseală, radia bucuria prin ochii ce-i străluceau, privind deschis la ochii lui Adrian. Își regăsea prietenul, mai puțin neînduplecat decît la prima lor întîlnire.

— Dar știi, adăuga Mihail nu putem întîrzia prea mult locului, căci dacă ajung cu marfa răcită, hamalii o să mă înjure.

— Ai dreptate, întări Adrian. Trebuie să te scapi de ea cît mai repede. Şi eu făceam la fel.

Şi spunînd acestea, înhăţă coşul, îşi trecu cureaua pe unul din umere şi o şterse. Mihail, luat pe nepregătite, n-avu timp să-l oprească. Porni după el, la repezeală, tîrşiindu-şi bocancii şi protestînd :

— Nu, nu, vreau ca tu să-mi duci coşul ! Asta-i treaba mea !

Dar celălalt, mai lung în picioare şi mai sprinten, mergea de zor :

— Nu-i nimic ! O să-l iei mai încolo !

— Dă-mi-l numaidecît ! Aşteaptă-mă !

— Îndată ! Numai o bucată, pînă ce mai răsufli puţin. Cureaua ţi-a făcut o dungă roşie la gît. Şi apoi, sînt mai voinic decît dumneata. Fii cu judecată !

Adrian mergea aproape gonind, Mihail se resemnă să-l urmeze de departe.

Cînd să ajungă la dana nr. 6, unde un furnicar de oameni, în cămăşi, încărca un vapor olandez, Adrian se opri şi trecu coşul lui Mihail :

— Ia-l acum ! Cred că n-am făcut nimic rău. Uneori poţi face asta, chiar cu un necunoscut.

Mihail îi prinse mîinile şi-i spuse cu o francheţă şi sinceritate, de care Adrian îşi aduse aminte tot timpul prieteniei lor :

— Desigur, Adriene, sînt nevoit să văd în dumneata un om cu inima cinstită, o inimă de prieten oriental. Totuşi, să nu mai mă constrîngi la ceea ce nu-mi place.

Adrian, fără să-i pese de mustrare, fu atît de mişcat de întîia lui biruinţă, încît se simţi atît de puternic, să ia în braţe un vagon şi să-l răstoarne.

*

La dana nr. 6, unde Mihail îşi vindea marfa în mai puţin de-o oră, hamalii tăbărîră pe coş, îndată ce-l zăriră. Îl luară cu asalt, cîtă vreme marfa era caldă, fiindcă covrigii reci n-au nici un gust, iar plăcinta învîrtoşată nu-i bună decît la cîini. Cum munceau cu bucata, nimeni nu putea să-i împiedice de-a mînca, dar cîtă jale să-i vezi mestecînd şi înghiţind, cu sacul de cincizeci pînă la o sută de kilograme pe umărul gol, prăpădit, cămaşa leoarcă de sudoare, gîtul ţeapăn !

Totdeauna grăbiţi, dădeau buzna peste vînzător. Mihail era nevoit să-şi apere coşul de pungaşi, ţinîndu-şi marfa acoperită cu un sac şi cerînd banul înainte. Asta nu-l împiedica, după ce golea coşul şi număra banii lui kir Nicola, să constate paguba.

Adrian îl ajută pe Mihail, cum putea mai bine. Strigă la hamalii pe care îi cunoştea, să nu-l fure niciodată pe acest tovarăş, deoarece este un străin, de cu totul altă stare socială, dar că necunoaşterea limbii române şi mizeria actuală îl silesc să-şi cîştige pîinea astfel.

Apoi, vînzarea terminată şi Mihail mulţumit că-şi vede coşul legănîndu-se gol pe umăr şi cutiuţa plină cu gologani, Adrian întrebă :

— Îţi plac haimanalele portului nostru, clienţii dumitale ?

— Mă distrează, exclamă Mihail, cu privirea pierdută în apa Dunării.

— Te distrează ? Nu totdeauna... Cînd făceam meseria dumitale, în faţa cazărmii, nu găseam nimic distractiv, căci mă furau şi trebuia să dau socoteală lui kir Nicola.

— Şi eu o dau pe-a mea, dar kir Nicola ştie că muşterii mei sînt în stare „să fure ouăle de sub cloşcă, fără să simtă". Supraveghez, pe cît pot, totuşi ei mă fură. Asta mă distrează. Cum să nu te distrezi, cînd ai de-a face cu oameni care sînt, în majoritate, toţi cu familie, apărători de ţară ? Ei depun mărturie în faţa justiţiei, aleg primari şi deputaţi şi cînd vin la coşul meu se dedau la tot felul de tertipuri posibile, ca la urmă să-mi şterpelească un ban. Şi notează, cîteodată observ furtul la timp, dar e făcut cu atîta stîngăcie, încît mă dezarmează : gestul în sine ar merita mai mult decît un ban. Şi atunci mă întreb : de ce atîta osteneală pentru un rezultat atît de slab. Nu sînt atît de săraci, încît să nu-şi poată plăti o bucăţică bună. Nu sînt nici măcar hoţi, ci muncitori care cîştigă, în zilele frumoase, berechet. Şi dacă hoţul de meserie n-are ce să te mire, în schimb omul cinstit, care-şi cîştigă pîinea şi se dezonorează pentru un biet bănuţ, este un paradox pe care eu nu-l pricep. Dumneata îl pricepi ? întrebă Mihail, cu aerul cel mai serios din lume.

— Nu m-am gîndit niciodată la lucrurile astea, răspunse Adrian.

— Ei bine, gîndește-te de-acum încolo. Sînt ciudățenii ale firii omenești. Cugetînd asupra lor, ai să descoperi natura distracției mele.

— Și nu încerci să iei înapoi marfa furată ? întrebă Adrian.

— Nu încerc. Nici nu trebuie să-ți treacă prin minte așa ceva : mai degrabă te-ar spinteca, decît să recunoască furtișagul. Atunci, omul cinstit din ei se revoltă și e gata de crimă, ca să-și salveze onoarea. Din cauza unor asemenea greșeli, unii dintre ei devin mai tîrziu hoți sadea. Cîți oameni cinstiți, liberi azi, ar fi de multă vreme la ocnă, dacă li s-ar fi dat trei luni de închisoare pentru cîteva plăcinte furate. Odată însemnat cu fierul nemilos al justiției, cel mai bun dintre oameni pierde gustul cinstei.

*

Adrian nu s-ar fi săturat, ascultîndu-l pînă seara, dar Mihail se opri ca să scotocească prin coș :

— Ți-ar plăcea să mănînci o bucată de plăcintă sau mai degrabă un covrig ? întrebă el.

— Ți-a mai rămas ?

— Îmi păstrez porția zilnică : aproape o jumătate de kilogram de plăcintă și trei covrigi, din care nu mănînc decît jumătate.

— Și de ce nu vinzi restul, ca să ai bani ?

— Pentru că îmi place mai bine să le dau copiilor drăguți.

— Totuși, ți-ai scoate tutunul.

— Tutunul și mîncarea sînt treaba lui kir Nicola.

— Ei bine, ai fi mai cîștigat. Alături de cei cincisprezece lei pe lună, cu acest rest ai avea douăzeci și cinci.

— Am mai mult decît douăzeci și cinci, poate chiar mai mult decît dublul lui douăzeci și cinci ! rosti Mihail, oarecum misterios în privire.

Și văzînd că Adrian se căznea să priceapă, îl apucă ușurel de braț (prima intimitate, sensibilă inimii celui care o primea !) și îi spuse :

— Nu-ți obosi mintea ! O să ajungem îndată acolo. O să mă înțelegi și o să-mi dai dreptate.

Tot vorbind, nici unul nici celălalt n-avu poftă de mîncat. Mihail aruncă coșul pe spate și continuă să meargă de-a lungul Dunării, spre moara de făină „Violatos“, în direcția opusă casei. Adrian se bucură. Se temuse, în fiece

clipă, de înapoierea prietenului direct la dugheană. Știa, dealtfel, că Mihail era stăpîn pe timpul său pînă la prînz — ora somnului — dat fiindcă muncea fără întrerupere, de la două noaptea, la fabricarea și vînzarea mărfii. Mihail, însă, nu era obișnuit să doarmă la acele ore și își petrecea totdeauna timpul citind sau hoinărind. Avea raitele și preferințele sale, pe care nimeni nu le cunoștea, în ciuda stăruitoarelor iscoade ale lui kir Nicola. Apoi, după masă — după ce stăpîn și slugă își făcuseră somnulețul — un nou cuptor din „locomotiva ingălatului albanez", o nouă vînzare avea loc între cinci și șase, cînd ziua de muncă, fiind terminată, Mihail era liber. Atunci, mînca de seară și se culca, uneori înainte de ora opt.

Aceeași viață, ca pe vremea cînd Adrian slujise acolo. Se bucura acum, văzîndu-și prietenul că nu se gîndea deloc să se înapoieze acasă ; părea fericit, își tîra cu nepăsare bocancii pe caldarîm și se apropia din ce în ce de acel loc dunărean unde începe poezia sălbatică a malurilor, iar zgomotul portului pătrunde ca un zvon...

În curînd, moara de făină fu lăsată în urmă, puțin mai încolo, mahalaua grecească Carachioi își prelungea ultimele căscioare, sus de tot, pînă la marginea podișului pe care este clădită Brăila. Talia ei de fată întradevăr frumoasă se lăsă aici înlănțuită de amantul infidel, Dunărea cea cu trup de argint și coama verde, și prea îndatoritor cu nenumăratele-i amante, răzlețite în lunga lui cale, din munții Pădurea Neagră și pînă la Sulina, unde primește ultimul sărut.

Cine va cînta vreodată bucuriile și tînguielile acestui Carachioi, azi dispărut, — cuib de levantini gen kir Nicola ? Burlaci sau însurați ; bărbați, femei și chiar copii purtînd cu toții, în glas și privire, nostalgia neuitatei lor *patrida,* — cine ne-ar putea descrie beția sfîșietoare, suspinele și lacrimile lor cînd se auzeau tratați drept „nație spurcată", ori de cîte ori ieșeau pe stradă ? Cine ne va spune, pentru ce toți coborau în acest Carachioi, cocoțat deasupra Dunării și pădurea-i de catarge ? De ce se înghesuiau unii într-alții, claie peste grămadă, ca să-și capete un locșor pentru a-și înjgheba acele curți aeriene, susținute de o împletitură de bîrne, ce-ți dădeau fiori privindu-le.

Vai !... Cine ne-ar putea spune vreodată, de ce inima omenească închide laolaltă ura și dragostea ?

Printr-o coincidență care trebuia să le pecetluiască prietenia, făcîndu-i să uite deosebirile de păreri de mai tîrziu, amestecîndu-le viețile și făcîndu-i de nedespărțit, Mihail se întîlnea cu Adrian, în nețărmurita dragoste pentru natură ; uriaș jet de lumină care întunecă toate opiniile noastre meschine, bietele noastre idei și jalnicele noastre judecăți. Sosind în acel colț pitoresc, amîndoi se simțiră cuprinși de acea plăcere mută, ce se oglindește în privire, atunci cînd descoperi aceeași pasiune în ochii celui pe care-l iubești. Pașii lor, conduși de aceeași voință, se opriră aci, mașinal, și Mihail fu primul care se trînti pe nămolul învîrtoșat al malului. Adrian, înduioșat de amintirile iubitului său Carachioi, își ridică privirea, spre locuințele cuibărite pe malul platoului și spuse :

— Acolo, sus, am învățat limba greacă, acum șase ani, cu prețul unor suferințe de neuitat.

— Orice cucerire adevărată se obține cu prețul suferinței, răspunse Mihail, care se căznea acum să taie plăcinta în cinci părți foarte egale.

Adrian vru să-l întrebe pentru ce făcea asta cu atîta migală, cînd niște strigăte de copii, vorbind grecește, răsunară în susul platoului.

— Tiii ! Mihail a și venit ! țipă unul dintre ei.

— Ci-i-i-ne ? strigă un altul, de departe.

— Mihail, vînzătorul de plăcinte.

Apoi, cîteva nume grecești, strigate cît îi țineau gura :

— Hristos ! Stamati ! Vasili ! Veniți iute !

— Uite-mi prietenii, spuse Mihail, ridicîndu-se.

Micii greci coborau potecile abrupte ale malului, ca niște căprioare, înconjurară pe Mihail — fețe vesele, nasu-n vînt, ochi sfredelitori — înghioldindu-l cu pumnișorii lor, ca să-și arate puterile :

— N-ai venit ieri, îi reproșă cel mai mare, șeful bandei.

— Nu ! A fost sărbătoare ! se scuză Mihail, zîmbind, tare fericit să-i revadă.

— Oh ! sărbătoare, ce sărbătoare ? se schimonosi băiatul.

— O *maschera !* exclamă un altul.

Primul băiat, zărind pe Adrian că se uita la ei și curios de această familiaritate, îl arătă cu capul lui Mihail și-l întrebă :

— Cine-i ăla de colo ?

— Un prieten.

— Ah, acum ai un prieten ?

— Da ! dar nu-i plac plăcintele mele !

Mihail țintise unde trebuie. Micuțul, nemaivăzînd un concurent în Adrian, merse de-i strînse mîna :

— Vorbești grecește ? îl întrebă.

— Da.

— Dar tu nu ești grec !

— Nu, sînt român.

— Păcat ! rosti micul naționalist.

— De ce „păcat" ? întrebă Adrian.

— Pentru că noi sîntem o națiune mare, ripostă copilul.

Adrian vru să-l necăjească :

— Da ! întări el. Voi sînteți o mare națiune, dar tu ai venit totuși să mănînci mămăliga noastră !

— Niciodată ! strigă furios ștrengarul. E bună numai la porci !

— Ai dreptate, Iani, spuse Mihail. Nici mie nu-mi place.

Și începu să împartă plăcinta, în timp ce privirile copiilor cîntăreau la iuțeală bucățile.

— Astăzi sînteți cinci, în loc de patru, ca de obicei, adăugă Mihail, dar o să vă dau și porția mea, ca toată lumea să fie mulțumită.

Cel mai vîrstnic lămuri, lingîndu-și buzele :

— Știi tu, Mihaile, cine este noul-venit ?

— Nu !

— Hristodulos despre care ți-am vorbit, băiatul sărmanei Caliopi, pe care bărbatu-său o bate în fiecare seară.

Cel astfel prezentat interveni ca să-i îndulcească spusele.

— Totuși, ieri-seară, tata s-a întors într-un hal de beție, că n-a fost în stare s-o bată pe mama ; dar a spart lampa cu gaz și era cît p-aci să ardem.

— E un progres ! rosti Mihail, privindu-l pe Adrian cu ochi triști.

*

Puțin mai apoi, după plecarea copiilor, cei doi prieteni își reluă drumul prin noroi. Mihail spuse, cu o voce copleșită de emoție :

— Vezi, Adriene, unde îmi depun economiile ? Copiii ăștia sînt toată familia mea, în frumoasa voastră țară. Ei sînt singurii care mă iubesc cu adevărat, singurii care mă așteaptă cu plăcere. Ei m-au iubit și așteptat, cu mult înainte de a fi fost vînzător de plăcinte și cînd, abia sosit în Brăila, dam tîrcoale prin port, crăpînd de foame. Ei sînt singurii care nu-mi strigă „păduchiosul“, ca toată strada Griviței, de cincisprezece zile de cînd mă cunosc.

Neputînd să-și stăpînească lacrimile, Adrian își acoperi fața cu mîinile, ca și cum și-ar fi apărat ochii de soarele ce ieșise brusc din nori. Și plînse în tăcere. Presimțise totul, înainte ca prietenul să-i fi vorbit. Spovedania zguduitoare a lui Mihail îi zdrobise inima. Cuvîntul „păduchios“ îi reaminti de Leana și de scena de dimineață. Fu lovitura de grație.

Apucă mîna lui Mihail și-i spuse, printre hohote de plîns :

— Sărmane prieten... Îți cer iertare... Înțeleg tot ce se petrece cu dumneata...

Dinaintea acestui val de sinceritate, lui Mihail îi tremura glasul, înecat în lacrămi :

— Haide, Adriene, să fim tari... Să nu plîngem niciodată decît în inima noastră. Viața nu-i demnă de lacrimile noastre...

Dar Adrian plînse pe săturate. Vedea în Mihail un om împovărat groaznic de nedreptate. Primul prieten descoperit de inima sa era un om zdrobit. Mizerie și ocară, iată ce rezervase orașul lui natal acestui om.

Ar fi vrut să-l scoată numaidecît din bîrlogul lui murdar, să-l aducă acasă, să-i dea tot ce avea. Dar își reaminti că în Mihail se afla o voință tenace, clădită în nenorocire,

de care trebuia să ții seamă, să fii prudent, cu multă sinceritate și dragoste, dacă voiai să-l induplеci.

Mihail fu nespus de mișcat de acest semn de bunătate. Îi păru chiar o adevărată revelație. Cu tot zidul ce-l ridicase între el și lume, în ciuda scepticismului său, Mihail era prea deștept, prea bogat de viață intensă, ca să nu fie convins că nu există nici o gheață care să poată rezista la focul dragostei. Desigur, Adrian nu-l cucerise încă, dar întîmplarea aceasta neașteptată contribui de minune la croirea unei spărturi în neîncrederea lui Mihail, lăsînd să pătrundă prin ea flacăra ce avea să-i încălzească inima atinsă de cumplita iarnă a zădărniciei.

Așa că, văzînd pe Adrian nemișcat, cu fața în palme, îl atinse ușor pe umăr :

— Ei bine, uite... Mărturisesc, Adriene, că prezența dumitale îmi face bine... Mă simt mai puțin singur... Și-ți făgăduiesc că pe viitor o să mă întîlnesc bucuros cu dumneata. Este adevărat că nu credeam, că mă îndoiam, dar acum văd că ești într-adevăr un prieten, un prieten...

Adrian îl privea cu fața scăldată în lacrimi :

— Dacă-ți sînt un prieten, spuse el, cum vrei să rămîn nepăsător față de nenorocirea dumitale ? Cum aș putea să mă despart acum de dumneata, să mă duc la ai mei, unde găsesc dragoste, un pat și o masă curată, știind că te reîntorci la cocioaba și singurătatea dumitale ? Dacă am fi fost amîndoi niște pîrliți, atunci da. Pe cînd așa, eu în bunăstare, iar dumneata în nenorocire, asta nu ! Acest fel de prietenie nu este și nu va fi niciodată al meu. Dar dumneata, care mă silești la această nepăsare, ești nedrept cu mine, ești crud. E îngrozitor... îngrozitor... Dac-ai ști cît rău îmi faci...

Adrian avea dreptate. Mihail era nedrept cu el. Și într-adevăr îngrozitor.

Stînd așa, lîngă Adrian, în mîini cu o șapcă, adunată parcă din gunoi, la fel cu cămașa-i murdară ; cu haina sfîșiată peste tot, gulerul slinos, mînecile prea lungi, sumese ; cu pantalonii petec lîngă petec ; cu bocancii scorțoși și scîlciați ; cu păduchii care apăreau și dispăreau ; cu brațele părăsite între picioare, într-o atitudine de delăsare — și în mijlocul acestei mizerii nesfîrșite, doi ochi ce-ți răscoleau inima și mintea, care reaminteau privirea blîndă a animalului și glăsuiau cu convingere sufletului

deschis prieteniei — cunoașteți oare, o, prieteni ! o imagine mai lamentabilă a nedreptății ?

(Prietene învins de singurătate, oriunde te afli pe lumea aceasta, dezmeticește-te și fii mare, ca bucuria sau durerea, în fața necunoscutului care-ți dăruie îndată inima sa ! Nu negustori comoara pe care o ascunzi, aceluia ce ți se oferă ! Oricare ar fi furtunile ce au putut să-ți nimicească speranțele, fii nobil, fii încrezător, nu te îndoi niciodată de căldura sufletului tău și n-o refuza niciodată însetatului care ți-o cerșește. De vreme ce o simți în tine însuți, poți să fii sigur că nu ești singurul care o posedă — fiindcă nimeni nu are monopolul vieții frumoase — și este mai bine să fii înșelat de-o sută de ori într-un ceas, decît să faci o nedreptate unui singur prieten din stirpea ta !)

*

Era ora nouă dimineața, cînd razele călduțe ale soarelui alungară norii de pe cer și răcoarea dimineții. Apa Dunării deveni sclipitoare. Pădurea de sălcii plîngătoare de pe malul celălalt prinse viață, iar departe, pierduți în zare, se profilau munții melancolici ai Dobrogei.

Cei doi prieteni tăceau, stăpîniți de aceeași teamă religioasă în fața lucrurilor ce nu se exprimă, fiecare însă cu sentimente diferite.

Adrian, cu inima grea, ochii buimaci, privea țintă la freamătul valurilor ce sărutau nisipul ; el încerca să adune cîteva idei, să le înlănțuie și să găsească o soluție care să-l ajute de-a învinge împotrivirea lui Mihail la planurile sale generoase.

Mihail era și el tulburat, dar nu-și da nici o osteneală să vadă limpede. Știa ce voia Adrian și, în sinea sa, nu-i reproșa decît faptul că-i dorea binele, fără voia lui, adică într-un fel care-i rănea amorul propriu.

Văzîndu-l potolit, îl întrebă :

— Lucrezi în dimineața asta ?

— Nu ! Abia de la unu !

— Ei bine, vrei să petrecem o clipă împreună pe malul celălalt al fluviului ? O să ne facă bine la amîndoi.

Adrian deschise ochii mari : dacă i s-ar fi anunțat că tatăl său a înviat, n-ar fi fost atît de fericit.

— Adevărat ? Nu glumești ? șopti cu inima tresăltînd de bucurie.

Chipul său trăda o speranță atît de copilăroasă, încît Mihail fu cuprins de remușcări.

— Odată ce-ți spun, sigur că nu glumesc. Mă crezi un urs ?

— Ai unele asemănări !

— Desigur, cînd vreau ; dar crezi că degeaba ?

— Ghicesc multe lucruri...

— Aici nu e vorba de ghicit, pentru că atunci ar însemna s-o nimerești alături de adevăr... E vorba să vezi ceea ce există. Și-acum, du-te și caută o barcă și un vîslaș care să nu știe o boabă în grecește.

Cînd Adrian se întoarse cu barcagiul, Mihail îl întrebă :

— Te-ai încredințat că nu înțelege ceea ce vorbim ?

— Da.

— Cum ?

— I-am cerut, în grecește, să mă treacă fluviul și n-a înțeles nimic.

Mihai reflectă : „Nu-i prost flăcăul nostru !"

Și sări primul, voios, așezîndu-se cu spatele spre barcagiu. Adrian luă loc la pupă, în fața prietenului său, pe care-l privea cu oarecare sfială, după acest scurt examen de perspicacitate. Spuse :

— Ce bine este să vorbești o limbă străină, cînd ai în jur urechi curioase.

— Și e mult mai bine să poți vorbi cît mai multe, fiindcă greceasca e arhicunoscută la Brăila, completă Mihail.

— Dumneata cunoști multe ?

— Cîteva...

— Care ? întrebă Adrian, atins la una din marile lui dorințe : aceea de-a ști mai multe limbi.

Mihail surîse încurcat, — adorabila tulburare ce-i revenea, ori de cîte ori era descusut prea pe față despre cultura sau viața lui. Răspunse :

— ...Ai văzut, franceza. Pe celelalte, cînd se va ivi ocazia.

Acest răspuns ar fi fost de-ajuns oricui, afară de Adrian care-i întoarse întrebarea, crezînd c-o pune mai discret :

— Nu ești grec ?...

— Nu... răspunse Mihail, cu fața îmbujorată de-o umbră de pudoare ce ar fi trebuit să-l dezarmeze pe Adrian, dacă ar fi avut puțină experiență în ale vieții. Cum însă nu avea, stărui :

— ...Francez ?

— Nicidecum... spuse Mihail, privind fundul bărcii. Și ridicîndu-și capul, pe neașteptate, cu o privire aspră, aplică stîngaciului prima muștruluială prietenească :

— Dacă prietenia mea te interesează și vrei s-o cîștigi, te sfătuiesc, Adriene, ca pe viitor să nu mai fii atît de indiscret cu mine. Sînt lucruri pe care le tăinuiesc spre binele amîndorura. Pentru altele, nu-ți cer decît un pic de răbdare și o să le afli. Cînd vreau să vorbesc, nu-i nevoie să mă tragi de limbă. Vorbesc de la sine... Și acum, să trecem la altceva.

Adrian înțelese mai bine decît te-ai fi așteptat de la o fire ca a lui.

*

Traversară fluviul. Acum barca plutea de-a lungul malului drept, la vale, strecurîndu-se prin rămurișul sălciilor, ca o suveică de la un război de țesut. Deși obișnuit cu acest fel de plimbare, Adrian nu fusese niciodată atît de mișcat ca acum ; pentru prima oară în viață se simțea în sfîrșit aproape de-o ființă umană ce-l înțelegea, prietenul care se predă inimii tale, cu o forță ce-ți răscolește întreaga existență.

Cu echilibrul sufletesc restabilit, Mihail își abordă direct tovarășul :

— Adriene, ia să-mi explici : adineauri, cînd mi-ai spus că am fost „nedrept" cu dumneata și că ți-am făcut „rău", la ce te gîndeai ? Cum mă vezi dumneata ?

— Dar... te văd într-o situație nepotrivită cu demnitatea dumitale și cred că asta te face să suferi... răspunse Adrian, temîndu-se că și-ar fi jignit prietenul.

— De unde știi că sufăr ? Ți-am spus eu ceva ?

— Nu ! dar presupun. Mizeria nu-i ceva plăcut. Am gustat și eu din ea.

— Și ești sigur că sînt în *mizerie* ?

Această întrebare paradoxală îl dădu gata pe Adrian. Nu mai pricepea nimic. Căscă niște ochi mirați. Și făcu o mutră, că Mihail izbucni într-un hohot de rîs, scurt, voios, ceea ce zăpăci și mai mult pe celălalt. Adrian nu știa ce să mai creadă despre acest om, pe care-l socotea printre cei mai nenorociți și care-și rîdea de propria-i stare, din toată inima.

Mihail îl dezarmase, dintr-o dată, cu ușurință. Dar confuzia firească a lui Adrian, sincera lui dezamăgire în fața oricărei răsturnări de adevăruri consacrate, îl cuceriră sufletește pe Mihail, mai repede decît cel mai frumos act de generozitate. Acesta avea să fie, mai tîrziu, una din desfătările sale.

— Deci, după dumneata, zise el, abia stăpînindu-și rîsul, nu ar exista o altă stare mai jalnică decît a mea.

— Afară de boală și pușcărie.

— Ei bine, deschide-ți bine ochii. *Mizeria* adevărată — aceea care face viața de nesuferit — nu este sărăcia lucie și murdăria în care m-ai găsit, ci teribila situație a omului care posedă toate mijloacele de trai de care are nevoie pentru a gusta din plin viața care-i place, și care nu-i e cu putință s-o facă. Am cunoscut această situație și am fost într-adevăr nenorocit. Azi sînt fericit : mă bălăcesc ca un rățoi în ape care nu-mi erau îngăduite altădată. Nu bagi de seamă ?

Adrian îl privi prostește, fără să crîcnească, în timp ce lui Mihail îi rîdeau ochii. Apoi, cu o mișcare a brațului ce voia să zică „să lăsăm asta", îi puse mîna pe genunchi, spunîndu-i :

— Aș vrea să te întreb ceva.

— Vorbește... întreabă tot ce vrei... N-am secrete față de dumneata... strigă Adrian înciudat, ceea ce-l înveseli nespus pe Mihail.

— Ai prieteni interesanți ?

— Nu. N-am decît cunoscuți. Prietenia, așa cum o înțeleg eu, încă nu am întîlnit-o.

— Și cum înțelegi dumneata prietenia ?

Adrian răspunse degajat :

— Foarte simplu : să iubești arta pe care o înțelegi, natura și omul, pînă la sacrificiu.

— Pînă la sacrificiu ! exclamă Mihail, cu oarecare tristețe. Asta este idealul ! Numai că viața nu încape cu totul în cercul pe care dumneata îl tragi.

— Și de ce nu ? strigă Adrian, înflăcărat. Cel care iubește tot ceea ce-i frumos, nu poate să nu fie o ființă generoasă.

— Nu totdeauna ! Dar, admițînd concepția dumitale, asta nu-i totul. Mai sînt deosebirile adînci de rasă și educație, care împiedică uneori pe cei mai buni dintre oameni

să se înțeleagă. Citit-ai oare ceva despre caracterele, temperamentele și natura sensibilităților omenești ?

— Nu, n-am citit nimic !

— Atunci, ce citești ?

— Literatură. Numai pe asta o pricep.

— Care sînt autorii dumitale preferați ?

— Balzac, Dostoievski și cei care le seamănă.

— Cine te-a îndreptat spre dînșii ?

— Inima mea.

— E foarte mult, dacă spui adevărul. Dar numai literatura nu ajunge, deoarece, îmbătîndu-ne, ne împiedică să ne cultivăm. Ea este pentru sufletul nostru ceea ce sînt aripile pentru o pasăre ; dacă zboară fără poticneli este grație privirii ei agere, nu aripilor. Poezia este melodia unei ore de tihnă sufletească ; și, prin poezie, eu înțeleg toate frumusețile pămîntești, toate manifestările artei, tot ce se poate iubi. Totuși, vai ! după ce ai visat, trebuie să trăiești. Și a trăi înseamnă a lupta împotriva vieții.

— Glumești ! zise Adrian.

— ...Ascultă mai departe, continuă Mihail, foarte serios. Închipuiește-ți viața ca pe o mașină formidabilă, foarte complicată, însă demontată. Piesele ei reprezintă facultățile și instinctele noastre, pasiunile și nevoile noastre. Ca să o faci să funcționeze perfect, ar trebui să fie montată perfect și asta nu se poate, fiindcă tehnicianul ei încă nu s-a născut, de-aceea toate cunoștințele noastre nu fac doi bani. De pildă, eu aș vrea s-o fac să funcționeze pe suporții sociabilității și uneori chiar în cadrul intim al unei vieți care vrea să se lipsească de societate.

Piesele acestei mașini se pun la unison, ca să ne păcălească : nu contează felul cum le ajustezi, ele te ascultă, totul se pune în mișcare, își ia avînt, se mulțumesc cu ce le dai sau le lași, la fel ca și omul căruia poți să-i iei picioarele, brațele, ochii, urechile, nasul, să-i desfigurezi fața, să-l lași surd, slut, neputincios, — el va voi și va putea să trăiască mereu, căci nu-i decît o picătură din această eternitate care se mulțumește cu puțin.

Acest mecanism se numește lumea. În orele de odihnă face poezie : într-o odaie, în doi ; într-un teatru, o mie ; pe un stadion, o sută de mii, prezentînd o unitate, o armonie aproape perfectă. Numai că în aceste momente nu trăiești, ci visezi. De pildă : cumătra bîrfitoare care varsă lacrimi de bucurie pe un roman cu deznodămînt fericit ;

prietenii care se sărută la colț de stradă; poporul care jubilează și se înfrățește în bătaia tobelor; mulțimile de alegători ce-și poartă în triumf demagogii lor. Nu-i nimic de zeflemisit aici. Primul stîlp al vieții, chiar a celei mai josnice, e dorința binelui, înclinarea spre generozitate, spre ideal. Dar asta nu-i decît visul...

Îndată ce sărmana mașină omenească încetează de-a visa, îndată ce începe să trăiască, totul se încurcă, totul trosnește, se rupe și vezi scuipîndu-se în față pe cei ce s-au sărutat în ajun. Este poezia care învecinează mocirla. Este visul încolțit de antagonismele vieții. E mașina socială pe care un nimic o face să meargă, dar pe care nici un tehnician nu-i în stare s-o facă să funcționeze ideal.

Ferește-te, Adriene, să nu te prindă prea mult între roțile ei. Îmi îngădui să ți-o spun, fiindcă mi-ești drag și pentru că îmi pari să fii dintre acei care ies striviți din aceste roți.

*

Adrian simți că un balsam îi umple inima, auzindu-l pe Mihail mărturisindu-și dragostea pentru el.

— Dar, replică el, cred că prin dragoste oamenii s-ar putea înțelege.

— Viața nu îngăduie altă dragoste, afară de aceea care se raportează la propriul ei egoism, răspunse Mihail, rece. Restul, visuri.

— Cum? strigă Adrian. Află că dragostea mea e altruistă; că mi-aș împărți pînă și sîngele, ca să trăiesc lîngă dumneata și alții care îți seamănă.

— Se poate! Însă dumneata nu însemni nimic în viață.

— Și totuși, aș socoti acest fel de-a fi drept cea mai bună parte a vieții.

— Desigur... Numai că noi, eu și dumneata, sau Petre și Paul, înseamnă în viață, ceea ce este un fir de păr pe trupul omului: poți să te lipsești de el, viața merge înainte. Creînd omenirea, îmi închipui că Dumnezeu a trebuit să procedeze în felul următor: mai întîi a aruncat în copaie aluatul omenesc așa cum îl vedem noi, adică putînd să-și ducă zilele lipsit de toate simțurile și membrele. Dar, hotărîndu-l unui atare destin, mormanul de argilă n-ar fi avut decît să vibreze la anumite ore. Și atunci, creatorul a găsit că-i nostim să-i adauge grăuncioare de frumusețe,

cîteva grăunțe de talent, un fleac de generozitate, cîteva fire de inteligență, de asemeni, — ca la pateul de ficat, căruia i se adaugă o fărîmă de trufe ; apoi, după ce s-a întărit destul aluatul, Dumnezeu și-a croit creaturile, la întîmplare, cu cuțitul. Ceea ce a dat naștere la încurcături, la neliniști, deoarece toate aceste valori omenești nu erau asimilabile. Ca și trufele în pateu, ele au rămas solitare și nemistuibile. Ceea ce n-a împiedicat ca iluzia parfumului să reușească. Iată de ce această interpretare greșită este sfîșietoare.

Aceste cuvinte, contrare credinței sale, îl întristară pe Adrian. Privirea i se îndreptă instinctiv spre oraș, unde încercă să vadă lumea cu ochii lui Mihail. Nu desluși însă nimic. Îi veneau în gînd necazurile sale, truda mamei, dragostea pentru Leana, al cărei spirit practic îl îngheța. Și încercă să vadă totul în sumbra lumină proiectată de prietenul lui. Nici o concluzie precisă nu se desprinse din judecățile sale.

Îi lipsea experiența. Pînă atunci, îndurase cu nervii de oțel ai adolescentului care uită lesne relele, muncit neîncetat de nevoia de-a iubi. Nu înțelese deloc concepția de viață a lui Mihail. Dar cum îl respecta mult, socotindu-l acum un stoic, Adrian își dădu seama de inutilitatea a tot ce pretindea că învățase pînă atunci și se disprețui. Asta-l făcu să se zăvorască și mai mult, deplin încrezător în sentimentele sale. Acolo, totul era limpede : își iubea mama, logodnica și chiar lumea. Și ierta oricărui „lut împănat" că-l înțelegea anapoda.

Pentru Mihail, care îl înțelegea, resimțea o dragoste și mai puternică și se hotărî să-l cîștige cu orice preț. Acest străin se revela prietenul viselor sale. N-avea să-i scape.

Un vapor care se îndrepta spre Galați, trecu cu mare viteză prin mijlocul fluviului. Valuri năvalnice se sparseră de mal, izbindu-le barca la babord. Dansă timp de cîteva minute ca o coajă de nucă, tocmai în clipa cînd Mihail, cu tabacherea pe genunchi, răsucea o țigară. Adrian observă tutunul prost, de douăzeci de bani pachetul și-l opri, zicîndu-i :

— Nu fuma mahorca aia puturoasă. Ia-l pe ăsta al meu că-i mai bun.

Și-i întinse, stăruitor, tutunul său de cincizeci de bani, douăzeci de grame. Mihail, vădit contrariat, dar mereu cu un zîmbet îngăduitor pe buze, trebui să se supună, ca să fie pe placul acestui copil mare, apoi, după ce își aprinseră țigările, rosti :

— Adriene, cred că într-o zi o să fim prieteni. Dar pînă s-ajungem acolo, n-ar trebui s-o începem prin a ne lua la bătaie ?

— Să ne batem ? strigă Adrian. Și de ce ?

— Pentru că printre atîtea alte cusururi ce vei fi avînd, eu observ unul care-i greu de suportat pentru anumite persoane : anume, acela de-a voi să dai cuiva ceva, fără să-l întrebi dacă dorește ; ceea ce-i îngrozitor, fiindcă e mai dureros să nu poți primi ceva de la cineva pe care-l stimezi, decît să te vezi deposedat cu forța de un bun al tău. Generozitatea cu de-a sila este cea mai dureroasă dintre toate cîte nu poți suferi. Și oricît de paradoxal ți-ar părea, asta se întîmplă.

— Dar, spuse Adrian nedumerit, eu aș primi de la un prieten, cu aceeași ușurință ! Chiar i-aș cere, dacă aș avea nevoie.

— E în întregime posibil, la firi ca a dumitale ; e contraponderea capacității dumitale de-a da. Dar, sărmane prieten, te plîng, dacă ai venit pe lume prea plin de această impulsivitate. O să te strici într-o zi cu toți oamenii, prieteni sau nu !

Adrian se aprinse, roșu de mînie :

— Atunci, la dracul ! Ce-i oare prietenia, dacă nu iubirea de aproapele ? Și poți oare concepe o dragoste care să nu ne împingă să dăm tot ceea ce avem, de la bani, care sînt cel mai ușor de dat și pînă la viață, care e bunul nostru suprem ? Să nu fie pe lume decît prietenia de la cîrciumă, unde fiecare își plătește consumația ? Nu simți oare aceeași bucurie reciprocă de-a da, decît numai de-a primi ? Sau vrei să mă convingi că sînt nebun ?

Ghemuit pe genunchi — poziția sa favorită, ori de cîte ori asculta — Mihail privea țintă fundul bărcii și se căznea să scuture mucul țigării, cu riscul de a-și arde degetul mic. Nu răspunse nimic. Nebănuind la ceea ce se gîndea, Adrian reveni cu insistență :

— Să nu-ţi închipui că, vorbindu-mi astfel, o să scapi de mine sau că ai să clinteşti cu o iotă ceea ce am simţit că-mi bate totdeauna în piept. Orice s-ar întîmpla şi în ciuda prezicerilor ce-mi faci, nu, nu, nu dau îndărăt ! Aşa simt. Şi de s-ar afla pe lume doar un singur om căruia să-i placă prietenia mea, mie mi-ar fi de-ajuns, ar preţui pentru mine cît omenirea întreagă. Ca să-l descopăr, voi răsturna pămîntul şi dacă n-o să-l întîlnesc niciodată, voi crede totuşi în existenţa lui, voi crede, voi crede !...

Mihail îşi aruncase ţigarea şi acum, cu mîna în apă, privea nemişcat la dîra pe care o lăsa în urmă. Se ferea să-l privească pe Adrian în ochi. Totuşi, atitudinea sa dovedea că-l asculta cu cea mai mare atenţie.

Adrian, tot voind să-l convingă că „afară e ziuă“, reîncepu :

— Dacă-mi dai voie să trec la cazul nostru, mi-ar fi mai uşor să mă explic. Imediat ce te-am văzut, am simţit că mă ataşez de dumneata. Acum ştiu că eşti un om instruit, deci nu m-am înşelat, deoarece am bănuit-o încă de ieri, cînd ţi-ai încrucişat privirea cu a mea, în timp ce citeai pe *Jack* şi nu presimţeai nimic. Mai cred că ai o inimă afectuoasă, de prieten adevărat, aşa cum îl înţeleg eu. Asta e credinţa mea şi e zadarnic să mă descoşi de ce cred astfel. De ce n-am crezut-o şi faţă de alţii ? Fiindcă eu caut prieteni, din ziua cînd m-am simţit nenorocit să tot gust singur atîtea frumuseţi pe care Dumnezeu le-a creat ca să fie împărtăşite. Dar cu cine să le împărtăşesc, Doamne ! cînd nici mama mea, nici aceea pe care o cred logodnică, nici una din cunoştinţele mele n-au habar despre ce e vorba ? Şi cine altul, mai bine decît dumneata, ar putea să priceapă cît de greu este să te simţi străin în oraşul tău, în familia ta, mîhnit să te vezi categorisit drept o haimana, tocmai pentru că porţi în tine o lume de pasiuni, o lume de visuri, cele mai puternice bucurii ale vieţii ? Am clipe cînd fug de aceste făpturi pe care le iubesc şi mă furişez aici, singur, să-mi urlu aleanul în faţa acestui fluviu, cerîndu-i un prieten, o haimana ca mine ?

Şi cînd lucrurile stau astfel, ai vrea să mă port faţă de dumneata calculat, meschin, egoist ? Dar m-ai face fericit şi m-ai onora, dacă m-ai lăsa să iau parte la suferinţa dumitale şi ai face dreptate prieteniei, dacă ai primi ajutorul unui prieten, ca pe ceva cuvenit. E singura generozitate cinstită pe care o cunosc ; toate celelalte sînt interesate.

Să-ţi împarţi bunul tău cu părinţii, care nu sînt decît părinţi sau să te despoi pentru o femeie, care nu-i decît o femeie, spune-mi : ce legătură de sînge am eu cu aceşti oameni care sînt milostivi cu ei înşişi ? Nu ! singura fiinţă care ar avea drept la viaţa mea, va fi aceea căreia m-aş dărui şi mi s-ar dărui *din prietenie*. Restul e demn de-o brută.

*

Barca plutea de-a lungul unui ostrov pustiu, puţin cam înalt şi plin de sălcii. Mihail se ridică deodată, făcu semn barcagiului să tragă la mal şi, fără să mai aştepte atingerea cu uscatul, sări în apa adîncă pînă la glezne.

— Spune omului să ne aştepte ! murmură cu o voce abia şoptită.

Din graba prietenului, Adrian ghici că emoţia îl gîtuia. Coborî, la rîndu-i, şi-l urmă.

Mihail merse pînă la malul unei bălţi mici, acoperită peste tot cu nuferi mari şi albi sau mai de grabă de frunzele lor imense şi late, covor nesfîrşit care zăcea pe suprafaţa apei adormite. Jur împrejur un gard viu de trestie împrejmuia aceste perle acvatice, pitite în singurătatea mlăştinoasă. Adrian se apropie şi rămase uluit în faţa petalelor de hermină catifelată, care-şi înălţau cu sfială corolele sprijinite pe o fărîmă de lujer abia vizibil. Se aplecă şi apucă un boboc înflorit. Un lujer lung, din ce în ce mai gros, de un verde frumos, ieşi din apă. Mihail, care privea în tăcere, cu mîinile în buzunar, spuse prietenului :

— Nu-l rupe... Acolo e frumos ; a-l lua cu tine, înseamnă să-l pîngăreşti...

Adrian îi dădu drumul încetişor. Nu-şi amintea să mai fi atins aceşti frumoşi crini sălbatici, din vremea îndepărtată, cînd, copil, îl însoţea pe moş Dumitru la tăiat pe ascuns papură, şi pe Codin la vînătoare de raţe sălbatice.

Cei doi prieteni se aşezară pe iarba cărnoasă, care crescuse pe dealurile formate din vechi aluviuni, hrănită din belşug de umezeala permanentă.

Priveau şi tăceau. Mihail sta încovoiat, ca îngropat în pămînt. Adrian îşi înfundase mîna în iarbă şi rîcîia uşor pămîntul moale, ca să-i simtă răcoarea.

Dinaintea lor, balta se scălda în razele călduţe revărsate de soare. O mulţime de gîze roiau ca scoase din minţi. Pe ochiuri, nu mai mari ca o farfurie, unde apa nu era

acoperită de frunzele nuferilor, musculițe fără formă, ca niște semințe de cînepă, se învîrteau locului cu o iuțeală ce-ți da amețeală. Păianjenii de apă alunecau, în lung și în lat, fără rost, în timp ce roiul de țînțari, înnebuniți de plăcere, țopăiau deasupra bălții cu o furie de-ai fi zis că o să se urce unii peste alții. Din cînd în cînd, bărzăunii și tăunii inspectau, în treacăt, regiunea și plecau bîzîind nemulțumiți.

Privirile celor doi spectatori alergau de la o priveliște la alta, dar ceea ce le plăcu mai mult fu înfățișarea și mișcările broaștelor. Cîteva se prăjeau la soare, cățărate pe plante, confundîndu-se cu ele, din pricina culorii galben-verzuie ; altele scoteau capul din apă, priveau o clipă, cu un aer prostesc, la cei doi inși de pe mal și se afundau sperioase. Cîteva broscuțe rîioase nu se sfiau deloc să-și urmeze vînătoarea de țînțari, pe care îi înghițeau lacome, scoțînd după fiecare înghițitură un „oac !“ de satisfacție. Iscodindu-le, cei doi prieteni schimbară, în treacăt, o privire, în care licărea o plăcere nesfîrșită.

Adesea, tăcerea era sfîșiată de un muget îndepărtat sau de lătratul cîinilor de pe la moșiile învecinate. Cîteodată, strigăte scoase din piepturi zdravene, chemări pe nume, frînturi de convorbiri în românește, grecește sau turcește — strigăte de pe un mal la celălalt „braț al Dunării vechi“ — clinchetul pompelor pe șlepuri și caice, ca și șuieratul asurzitor al sirenelor, tulburau brutal pacea acestei contopiri cu natura, reamintind celor doi prieteni că oamenii și viața lor nu erau prea departe de dînșii. În deplinătatea sufletelor lor contopite, aceste zgomote cădeau ca niște picături mari de ploaie pe suprafața netedă a unui lac.

În mod sigur și fără să-și dea seama, Adrian atinsese în chip magic și biruise rezistența încuietorii secrete, care împiedica intrarea oricărei afecțiuni noi în templul unde Mihail veghea neînduplecat la căpătîiul dragostei sale rănite. În acel moment, privirile inimii lui convalescente întîmpinau cu un zîmbet cald cele două mîini întinse de Adrian. Și într-adevăr : tulburarea lui Mihail, tăcerea-i sfiicioasă, calmul neliniștit, o dovedeau cu prisosință. Și Adrian, care presimțea totul, tăcea chitic, ca un vinovat.

Dar cel care e păstrătorul dragostei universale, care știe să lecuiască orice rană și să pună ordine în toate, fără să ne ceară rugăciuni, nici tămîie, acela pricepu tot așa de

bine și sinceritatea ofrandei de care era plină inima unuia dintre ei, cît și dorința de-a trăi, de care celălalt se arăta însetat.

Și în acest colț de natură, nepîngărit de om, stăpînul Firii le dădu binecuvîntarea ce avea să-i unească într-o prietenie de opt ani ; o prietenie care avea să fie pusă la toate încercările ingrate ale unei existențe vitrege ; care trebuia să îndure toate chinurile unei vieți de hoinăreală, tîrîtă prin mizeria mai multor țări și care — de-o sută de ori rănită în carnea ei, de vulgaritatea omenească, de-o sută de ori sufocată de duhoarea propriei sale imperfecțiuni — știu să iasă la liman din toate potopurile ce-o năpădeau, știu să-și țină fruntea sus în vijeliile ce-o trîntiră deseori la pămînt, izbutind să rostească pînă la sfîrșit cele două cuvinte sfinte, însuși esența ei : *Dragoste și Artă.*

Doar moartea îi despărți, cu o lovitură de sabie, trimițînd pe unul din cei doi îndrăgostiți, acolo unde ne vom duce cu toții, iar pe celălalt, singur de-acum încolo, îl lăsă să cutreiere lumea în căutarea adevărului personal necesar oricărui suflet puternic, jeluind timpurile petrecute odinioară împreună și cerșind, cu stăruință, la toate orizonturile ivite în cale, un pic de prietenie care să semene cu prima.

*

Mihail rupse tăcerea, tînguitor. Vocea-i era scăzută, tremurîndă de emoție, ca a unei tinere femei ce-a plîns mult. Bogata muzicalitate a limbii grecești dădea gîndirii lui un înțeles adînc. Adrian îl asculta pentru prima oară și se înfioră. Rareori, în cursul prieteniei, mai avu ocazia.

— Adriene, rosti el, fără să clipească, cu privirea mereu în baltă. Nu te cunosc decît foarte puțin... Nu știu ce idei ai, vreau să spun, felul dumitale de-a vedea lumea, și-ți descifrez destul de greu caracterul. Firea omenească, cu cît e mai înzestrată, cu atît ascunde în adîncul cutelor ei realități necunoscute adesea chiar nouă înșine, și ale căror izbucniri neașteptate, în aventurile din viață, nu rămîn totdeauna nevătămătoare. Am în privința aceasta experiențe triste. Și dacă unii îndură cu stoicism aceste surprize, eu nu mă împac deloc cu ele : din ciocnirea pe care am avut-o cu oamenii cei buni, eu sînt cel care am ieșit strivit. Mă adresez acum inimii dumitale.

Știu că ești dornic să mă cunoști, să afli cine sînt. E foarte natural, de vreme ce mă iubești. Și ai avea tot dreptul, dar nu se poate... Ceea ce voi putea să-ți spun, vei afla pe măsură ce-mi vei cîștiga încrederea. Dar află acum, odată pentru totdeauna, că niciodată, niciodată n-ai să-mi cunoști tot trecutul, chiar de-ai fi zeul dragostei sau al tăcerii. Ăsta-i felul meu de a fi. Dealtfel, faptul acesta nu va avea nici o urmare pentru prietenia noastră... Sînt încă destul de tînăr și dacă dumneata ești demn de a fi iubit, te voi iubi ca nimeni altul pe lume, mai mult chiar decît maică-ta.

Și apoi, închipuiește-ți că m-am născut chiar în ziua cînd ne-am întîlnit. N-am trecut, e mort. L-am îngropat, să-l uităm și să ne vedem de viață...

Ți-am spus că te cunosc încă destul de puțin. Dar puținul ăsta mi-ajunge pentru început. Ca și dumneata, mai mult decît dumneata — deoarece sînt ajutat de-o experiență mult mai bogată decît a dumitale — și eu mă călăuzesc cu antenele sentimentelor mele, iar întîlnirea cu dumneata îmi pare fericită.

Așa că, pentru a-ți dovedi încrederea mea, îți destăinui că sînt născut undeva, în lume, din părinți care n-au fost săraci. Unde ? Poate vei afla-o într-o zi, odată cu naționalitatea care nu reiese nici din hîrtiile mele și nici din accentul meu, deoarece vorbesc șase limbi, dintre care trei tot atît de bine ca și limba maternă.

Copilăria mea a fost senină, fericită ; adolescența însă mi-a fost tulburată de idei politice, urîte de părinții mei, pe care eu însumi le-am urît mai apoi — pentru că m-au costat cele mai frumoase iluzii — și, în sfîrșit, prima mea tinerețe fu zdrobită de zbuciumul inimii mele... N-o să-ți deapăn toată povestea.

Am călătorit... Și viața mi s-a părut urîtă. În realitate, este și nu este, dar pasionații sînt foarte puțin conduși de rațiune și era cît pe-aci să mă prăbușesc. Fusei salvat printr-un miracol încîntător și frumos, pe care am să ți-l povestesc altă dată.

Iată tot ce pot să-ți spun acum... Păstrează-l pentru dumneata. Dacă te descoase cineva, fă pe nisnaiul ; minciuna e scuzabilă și necesară, atunci cînd trebuie să menajezi susceptibilitatea altora, să le salvezi onoarea sau viața. Și-acum să trecem la ceva mai important, pentru care fac apel la inteligența dumitale.

Dumneata gîndești că sufăr. Desigur, mă vezi în mizerie — ceea ce-i adevărat — și arzi de dorința de a-mi sări într-ajutor. E foarte frumos. Mai mult decît frumos : în viața mea, ești primul exemplu de dragoste creștinească, unită cu inteligența unui om modern. Dar, dragul meu, Adrian, fii sigur că suferința și mizeria mea îți fac mai mult rău dumitale decît mie. Și numai ca să-ți răsplătesc osteneala sinceră, m-am hotărît adineauri să ies din carapacea mea, într-un fel mult mai pronunțat decît avusesem intenția pe malul celălalt al fluviului.

Astfel, aflä că am avut zile de sărbătoare în viața mea, frumoase zile scăldate în lumina tuturor bucuriilor. Obțineam tot ceea ce, omenește și cu mintea întreagă, poți cere vieții. Și cum am o inimă simțitoare — mult mai simțitoare în acest moment — și o inteligență destul de vioaie — mult mai vioaie azi — mă bucuram pînă la suferință. Dar asta a fost nenorocirea mea : am crezut, tare ca o stîncă de oțel, că viața mea nu era, nu trebuia să fie decît plăcere. Or nenorocirea, grabnică și teribilă ca un fulger, nu întîrzie să-mi dea, în plină fericire, una din acele lovituri de măciucă, doborîndu-te, cînd nici nu te aștepți.

Ei bine, te rog să mă crezi, cînd îți voi spune că, după ce am ieșit jumulit din iadul unde mi-am răscumpărat trufia și unde era cît pe-aci să-mi las pielea, mă aflu acum înaintea dumitale cu aceleași pofte de plăceri ca-n vremea cînd n-aveam decît să apăs pe un buton și să am, zece minute mai apoi, calul meu, frumosul meu roib, singura ființă care mă întoarce spre trecut, singura care-mi dă uneori doruri nebune de a pleca, cu capul înainte, cu ochii închiși, spre locurile de fericire josnică, pe care nu le voi mai revedea niciodată.

Da ! prietene, viața face astfel de minuni : am rămas neschimbat. Ba, mai mult, am descoperit alte izvoare de fericire, unele nebănuite, mai bogate, rămase ascunse în timpul vieții mele de belșug, care era ca o lumină puternică ce te orbește : toate amănuntele — care fac viața frumoasă și arta adevărată — îți scapă.

Credeam că simțeam arta și minunățiile naturii, dar ascultam doar muzica cea mai amețitoare, înlănțuind gîtul femeilor ; le citeam cele mai frumoase pagini, ca să admire mai degrabă talentul meu la citit ; și cînd treceam călare pe sub ramurile aleilor, cravașam frunzele care cădeau sfîrtecate.

Durerea, care fu fizică și morală — deopotrivă de nemiloasă — aruncă peste această fericire confuză lumina ei discretă, care întreține uleiul neprețuit al vieții, ce se cheamă sinceritate. Mizeria trecu apoi buretele ei arzător pe pielița fină a vanității mele și șterse orice urmă de bucurii resimțite printr-o sensibilitate bolnăvicioasă. Și acum, că nu mai e nimeni să-mi spioneze mișcările — care trebuiau să fie perfecte — nici să lingușească o știință pe care mi-o apropiasem pentru falsa lor admirație, acum admir această baltă pentru fumusețea ei sălbatică, citesc o carte pentru valoarea ei adevărată și nu mai fac un gest, nu mai rostesc o vorbă pentru ochii cutărei frumoase sau viclenia dușmanilor mei. Numai acum gust bucuria.

Stă scris : mizeria și durerea fac pe om sincer. Merg mai departe : suferința creează bucurii. Perfidia fericirii ușoare, lașitatea plăcerii gratuite, beatitudinea sentimentală gen Narcis, ne obosesc nervii, privează pe om de ceea ce viața conține mai bogat omenesc și secătuiesc plăpîndele izvoare ale vieții unilaterale, de care dispune orice ființă care n-a cunoscut marile dureri. Aceste izvoare sînt toate asemenea izvoarelor de apă vie care, ca să poată funcționa bine, ca să-și mărească debitul, au nevoie să fie îngrijite, lărgite, adîncite. Ei bine, nu-i decît o singură cale în stare să primească debitul izvoarelor noastre de bucurie : suferința. Da, numai ea e în stare să ne facă sinceri, dar cu condiția ca omul, copleșit de ea, să nu fie, de data asta, admirat de-a-ndoselea, căci atunci, dacă e vorba să rămîie ușuratic toată viața, mai bine să simtă ușurința aurului care trece, decît urma păduchilor care rămîn. Nu sînt un admirator al mizeriei și mai ales nici un ahtiat după suferința stupidă pe care ți-o dă, dar odată căzut în apele ei nesfîrșite, îmi place mai mult să mă afund către adîncuri, decît să mă bălăcesc la suprafață într-o deznădejdie caraghioasă. Iată de unde vine această pasivitate, acest calm, această acceptare pe care o vezi la mine și te înspăimîntă.

Spuneai adineauri ceva unde era vorba de demnitatea mea. Demnitatea e una din acele valori care nu pot fi pierdute decît atunci cînd te temi că ai să rămîi fără ele. Nimeni nu poate să se atingă de demnitatea unui om, afară de cazul cînd o încredințează unui suflet vulgar, care îndată va scuipa pe ea. Demnitatea este cristalul cel mai

curat al personalității noastre și ar însemna să fii nebun ca să-l arăți la fiece pas. Așa că, închipuiește-ți, ori de cîte ori un hamal mă trage de nas sau îmi dă un bobîrnac, eu m-aș apuca să-i spun, scuturîndu-mă de praful mizeriei mele : „Ei ! drept cine mă iei ? Dar uiți, oare, că sînt X... fiul domnului X, născut în castelul X, așa vînzător de plăcintă cum mă vezi ?“ Nu, să nu faci niciodată una ca asta. Te vei alege numai cu rîsetele.

Dar se întîmplă că un oarecare să-ți strige „păduchiosule !“ cum mi se întîmplă și mie adesea. Ei bine, dacă ai păduchi, n-a spus decît adevărul ; dacă n-ai, s-a păcălit. Și într-un caz și-n celălalt a vrut să fie răutăcios. Repet : „a vrut“, căci foarte adesea aceștia sînt oameni cumsecade, suflete bune care au în mașinăria lor vreo doagă lipsă, deoarece, după cum ți-am spus, nu s-a născut mecanicul perfect al mașinii omenești. Dar să zicem că sînt într-adevăr răi, ce înseamnă asta, dacă nu faptul că n-au încă experiența vieții ?

Deci, nu te chinui deloc pentru mine. Mă simt bine. Am și atins fundul acestei mări, acum un an, sosind la Brăila. Acum urc iarăși la suprafață. Vrei să mă ajuți să mă sui pe mal ? Primesc, cu condiția neapărată ca nimeni să nu observe ce ai pescuit, adică ce fel de pește ai prins. Sînt și vreau să rămîn pentru toată lumea, ceea ce lumea gîndește despre mine : un vînzător de plăcintă, sluga lui kir Nicola, care, între noi fie-zis, întrece cu mii de coți o bună parte din prietenii mei de odinioară.

Desigur, mulți se vor ocupa de prietenia noastră, căci cea mai mare plăcere a omului de rînd este să se preocupe de treburile altora. Silește-te să nu afle că am o rană : ar sări îndată să pună degetul pe ea.

Și-acum, s-o ștergem.

*

Adrian observă că o cută verticală, foarte adîncă și care-i da un aer aspru, se formase între sprîncenele lui Mihail, pe cînd vorbea. Această cută și asprimea ce o da feții, Adrian le găsea în izbitoare contrazicere cu blîndețea pe care Mihail o punea în glas, în sobrietatea gesturilor și cumpăneala vorbelor. Nu totdeauna avea să fie așa și îndată cunoscu un Mihail care știa să-i arate ce avea să însemne pentru viitor, dacă acea grozavă cută va reapărea pe viitor din cauza lui Adrian.

Barca se îndreptă spre intrarea în Docuri. Cei doi prieteni nu-și adresară o vorbă, tot timpul traversării fluviului spre malul stîng și barcagiul îi crezu certați. Cînd privirile li se întîlneau, aveau aerul să spună : „Ce frumos e ceea ce știm acum ! Dar, nici o vorbă !“

Coborîră la pescărie.

Mihail, cu cureaua coșului după gît, sări primul și își scoase cutia cu gologani ca să plătească barcagiului. Adrian îl opri cu o privire de reproș. Și cum în jur nu se afla lume care ar putea să-i înțeleagă pe grecește, îi șopti :

— Vrei să plătești dumneata ?

— Da ! răspunse Mihail, zîmbind prietenos, dar cu un aer vinovat.

— Atunci, așa ne-a fost vorba ? făcu Adrian, cu mînia în priviri.

Mihail nu crîcni, puse cutia la loc și plecă ochii rușinat, cu un aer de noblețe.

(Ban ticălos ! Ai și apărut ? Ai început să pîngărești mîinile prieteniei și să otrăvești viața a două ființe omenești, care te disprețuiesc ? Ai vrea, de pe acum, să zămislești cearta în acest cuib al frăției născînde, să arăți că tu ești începutul și sfîrșitul oricărei legături între oameni, că nimic nu-i mai presus de dominația ta ? Tu, murdară născocire a unui creier mediocru ! Nemernicie care te fălești cu dreptatea ! Ehei, Adriene, atenție !)

Fericiţi cei a căror inimă cunoaşte pasiunea prieteniei. Numai ea ştie să ne facă singurătatea mai puţin ucigătoare şi viaţa suportabilă.

Adrian se despărţi de Mihail într-o stare de toropeală atît de puternică, încît nu se putea gîndi la ceea ce se petrecuse. Nici chip să prindă o idee. Totul fugea, îi aluneca printre degete, ca argintul viu. La drept vorbind, ideile erau poate prea numeroase, dar atît de fluide, prea pline de bucurie, aşa cum se întîmplă ori de cîte ori inima ne stăpîneşte mintea, spre fericirea noastră, deoarece creierul, singur, este un biet instrument de care Dumnezeu ar fi trebuit să ne scutească.

Aceste idei voioase care-i jucau în cap sau în inimă ca roiul de musculiţe deasupra bălţii, Adrian le cîntărea cu un ochi îngăduitor şi leneş, în timp ce se îndrepta spre binà, mergînd cu pas şovăitor pe marele bulevard Carol — Champs-Elyseés-ul Brăilei — a cărui pustietate la ora aceea nu era tulburată decît de strigătele unui bătrîn găzar ovrei :

— Gaz, ga-a-az !

Adrian, văzîndu-l cocoşat sub povara celor două garniţe atîrnate de-o cobiliţă, îşi zise în sine : „Dragul meu, ca să poţi răbda viaţa asta, desigur că iubeşti şi tu pe cineva, aşa cum îl iubesc eu pe Mihail".

Şi deodată şi-aduse aminte că mai iubea şi pe maică-sa, şi pe Leana. Foarte uşor împăcă pe toate trei dragostele. Erau oare adevărate ?

Da, în inima sa !

După-amiaza și-o petrecu în această toropeală fericită. Norocul lui că lucrul lîncezea, adică cei doi lucrători și însuși patronul nu erau mai cu tragere de inimă decît Adrian, însă cu totul din alte cauze : chefuiseră în ajun și cu tot *blau-montag*-ul de dimineață, nu-și reveniseră din mahmureală. Îl crezură și pe Adrian la fel :

— Ah, dragul meu, îi spuse maistrul Petrache, în zadar te silești să caști ochii mai mult decît noi, văd cît de colo că pleoapele îți sînt la fel de grele ca ale noastre. Du-te ! Și te înțeleg, vezi bine ! Munca neavînd nimic atrăgător, cei bogați au dăruit-o gratis nouă, ăstora, dezmoșteniților, ca să nu pierim de urît.

Patronul se așezase pe o cutie cu alb de zinc și n-avea chef să-și pună salopeta. Ceilalți doi lucrători și le îmbrăcaseră, dar se uitau la unelte ca la niște șerpi veninoși. Doar micul Serafim, ucenicul, părea mai viteaz : desena purcei, cu cărbunele, pe un zid părăsit.

Binaua era o lucrare veche, părăsită în timpul execuției, din cauza clientului. Acesta încetase să mai dea aconturi în bani și meșterul Petrache îi spusese la revedere, pînă la noi ordine. Acum lucrul reîncepuse, deoarece „cîrcotașul sfîrșise prin a da gologanii". Și cei care cunosc necazurile acestor întreruperi, înțeleg melancolia meseriașilor noștri. Matei, decoratorul, nu mai regăsea tonurile miozotiselor, iar Ițic, asul ciubucelor false, nu mai izbutea să le îmbine. Adrian, cel mai umil dintre toți, începu să umple „cîmpurile" cîtorva panouri. Cît despre patron, se căznea să continuie o imitație de lambriuri de lemn, abandonate acum trei săptămîni.

Maistorul Petrache nu strălucea în meseria sa, dar era descurcăreț și bun organizator. Drept, generos, afectuos și înțelegător cu sufletul muncitorului — acest suflet care n-are „drept la lene" — se făcea iubit pînă și de lucrătorii cei mai ursuzi. Era o namilă de om, uscat ca o scîndură. Fața lui, de asemeni, n-avea pereche în tot orașul : un oval prelung, capul chel și ascuțit în formă de ou, o pătlăgea vînătă în loc de nas, două buze care deveneau cît patru la cel mai mic zîmbet, bărbia ca o roșie a cărei gropiță da de furcă bărbierului și niște urechi atît de blegi că „atestau — spunea el — originea rasei sale". Și totuși, niciodată un om urît n-a fost mai simpatic ca maistorul Petrache, nu numai pentru că rîdea cu ochi ce exprimau toată veselia inimii sale, cu adevărat bună, dar chiar furiile

sale, devenite proverbiale, contribuiau să facă dintr-însul omul cel mai iubit de la ceainăria lui Procop, unde era ţinta tuturor zeflemelilor prieteneşti şi nerăutăcioase, datorită fizicului.

Aproape totdeauna, după una din teribilele-i furii ivite în timpul lucrului, maistorul Petrache pleca valvîrtej, spre a se înapoia numaidecît cu o trăsură şi un ţigan lăutar, îi încărca pe lucrători şi-i tîra cu sine, claie peste grămadă. Un chef straşnic, care dura pînă în zori, aducea calmul pentru o săptămînă întreagă şi împăcarea cu toată lumea.

Adrian îl cunoscuse în împrejurări, cînd frumuseţea sufletească a acestui om răsărise din urîţenia sa fizică, cu spontaneitatea soarelui de vară străpungînd norii.

Prima dată, li se încrucişară paşii într-o casă de export, unde Adrian era băiat de alergătură [1]. Zugravul venise într-o zi să repare cîte ceva. La capătul zilei, după ce cucerise toată casa cu veselia lui, asistă la o ceartă violentă între stăpînă şi jupîneasă, care fu aruncată sălbatic în stradă. Maistorul Petrache îşi adună sculele, o luă pe servitoarea scăldată în lacrimi şi-o dădu în grija nevesti-si, tot aşa de cumsecade ca şi el, ca s-o plaseze altundeva, în condiţiuni foarte bune. Adrian însemnă în inima lui un punct în favoarea acestui om. N-avea să-l mai întîlnească decît peste un an.

Era prima perioadă dureroasă cînd, fără lucru, de luni întregi, se zbătea în căutarea oricărei munci cu ziua. Într-o zi, un lăcătuş îl tocmi la instalarea unei uşi din fier forjat. Adrian se regăsi cu maistorul Petrache la aceeaşi lucrare. Amîndoi fură mulţumiţi, băură ceaiul împreună, la Procop, şi flecăriră fără ocolişuri.

Într-o seară, cînd Adrian fusese concediat din lipsă de lucru, zugravul îl întrebă deodată, din curiozitate prietenească :

— Într-un cuvînt, ce faci acum ? Eşti lăcătuş ?

— Nu, răspunse Adrian. Nu-s lăcătuş...

Şi adăugă cu ciudă :

— Sînt o nimica toată !

---

[1] Vezi *Casa Thuringer*, în vol. *Viaţa lui Adrian Zograffi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983, (*n. e.*).

Această sinceritate născu un sentiment de compătimire în inima bună a maistorului Petrache, care privi pe tînăr cu interes :

— N-ai nici o meserie ?

— Din nenorocire, nu.

— Și n-ai încercat să înveți vreuna ?

— Ba da, mecanica, în atelierul Docurilor, dar a trebuit să renunț la sfîrșitul anului, din lipsă de mijloace căci eram cu totul pe spinarea mamei.

Se aflau la *ceainic*, la Procop, unde comuniunea sufletească se închegă repede, datorită atmosferei supraîncălzite. Maistorul Petrache sorbea pahar după pahar din băutura răcoritoare și își ștergea fața de zor. Întrebă iarăși :

— Și nu ți-ar plăcea să înveți o meserie ?

— Eh ! prea tîrziu... răspunse Adrian, adînc mîhnit.

— Cîți ani ai ?

— Aproape optsprezece.

— Și crezi că-i tîrziu la optsprezece ani ?... Uite, eu am luat pensula în mînă pentru prima oară cînd aveam douăzeci și patru. Și totuși, vezi bine, nu merge prea rău. Numai că, dacă „meșteșugul e brățară de aur" pentru meseriaș, gîtlejul este de asemenea o pîlnie de argint ! glumi el, parodiind proverbul românesc, care spune că meseriașul își cîștigă bine existența, dar că bea și mai bine.

Adrian petrecu două ore în tovărășia acestui om și rîse cu lacrimi, fără oprire, fără a bănui că va urma ceva, cînd, rămași singuri, zugravul îl întrebă :

— Cît cîștigi pe zi ?

— Doi lei.

— Ei bine, făcu celălalt, dacă gura mea nu te sperie prea mult, ți-i dau eu, cu începere de mîine dimineață... Vino... O să vezi că „dracul nu-i așa de negru, cum îl fac zugravii"...

Uimirea lui Adrian fu atît de mare, că-l podidiră lacrimi de recunoștință. Avea și de ce : în acea vreme, leafa unui ucenic începea cu cincizeci de bani, nu cu doi lei.

De-atunci trecuseră șase luni, Adrian se dovedise demn de mărinimia patronului-prieten, învățînd cu ușurință, iar acum, dovedind îndemînare în lucrările încredințate, leafa

i se urcase la trei lei pe zi, în vreme ce lucrătorii cei mai buni n-aveau mai mult de cinci.

*

Etajul de sus al clădirii, unde se afla lucrarea reîncepută, era locuit de familia clientului. Servitoarea lor, o unguroaică tînără și expansivă, căzu pe neașteptate în mijlocul zugravilor cu mutre de înmormîntare și le strigă într-o românească stricată :

— Aha, mastoro Patrachi ! Așe lucrezi la voi ? Haideți ! La treaba !

Patronul făcu pe speriatul, sări în sus pînă-n tavan și ridicîndu-și brațele, strigă cu o disperare care înveseli toate fețele :

— O ! Marișka, Marișka ! Frumoasa fată a „țării papricașului", care-ți bășică gura și aprinde inima bărbatului ! O ! zîna tuturor mîzgălitorilor descurajați, spune-mi : îți plac zugravii ?

Întrebînd-o, se încovrigă, ca gîtul unei berze. Nas în nas, Marișka răspunse voioasă :

— Da, mosiu Patrachi ! Iubește Marișka la zugrave ca chinte bine, băieți bun, lucrezi puțin !

— Bravo Marișka ! urlă maistrul Petrache, înfășcînd servitoarea de mijloc și făcînd o piruetă cu ea. Ei bine, dacă vrei să ne vezi lucrînd ca niște zmei, șterge-o iute și fă-ne patru cafele cu caimac, groasă, nu prea dulce și fierbinte să ne ardă în... teremtété !

Servitoarea se smulse din brațele sale și o luă la goană, strigînd :

— Mintenaș, mastoro Patrachi !

Lucrătorii, dezmorțiți, se strîmbau de rîs. Peste puțin timp, servitoarea, cumsecade, le aduse pe-o tavă patru cești cu cafea, la care adăugase tot atîtea lingurițe cu dulceață și pahare cu apă — politețe elementară oricărei ospitalități românești, prea puțin cunoscută în Occident, unde semenii te lasă să mori de sete și de pofta de-a bea o cafea (a lor nu e niciodată turcească, ci, vai ! o biată zeamă de umbrelă).

Cu moralul ridicat de tratația gustoasă, cei patru își luară inima în dinți. Matei și Ițic, amîndoi ocupați cu tavanele, se avîntară pe scări, mergînd ca pe picioroange, unul pentru a-și semăna miozotisele, celălalt pentru a trage

ciubucele. (Minunată metodă de lucru, în treacăt fie zis, născocită de germani, cu totul necunoscută în Franța și care cruță muncitorului oboseala de-a coborî neîncetat pe scară ca s-o mute din loc în loc, iar patronului o mare pierdere de timp.)

Meșterul Petrache și Adrian începură și ei lucrul, primul să prepare „ultimul strat“ de ulei pentru verandă, celălalt să imprime pe zidurile unei odăi un șablon reprezentînd scene de vînătoare.

Pălăvreala era în toi. Vocile și rîsetele izbucneau unele după altele. În timpul lucrului, fiecare povestea peripețiile chefului din ajun. Patronul, jos, pe dușumea, cu o găleată între picioare, dădea tonul hărmălaiei și asmuțea elanul lucrătorilor, în timp ce-și întindea zugrăveala, adăugînd cînd culoare, cînd ulei, sicativ sau terebentină, pe care i le da Serafim. Adrian, din odaia lui, asculta nimicurile, rîdea din toată inima și acoperea pereții cu păduri, vînători, cîini și cerbi, — toți verzi.

Dar încetul cu încetul, vocile slăbiră, istovite ; răspunsurile și rîsetele se răriră ; piepturile obosite scoteau niște sunete hodorogite și, după un ceas, o tăcere aproape generală domnea în bină. Din timp în timp, ritmul unei scări în mers din loc în loc, o tuse scurtă, seacă, un oftat de nemulțumire sau vocea abătută a patronului care cerea ucenicului : „Albastru de Prusia“... „Verde închis“... „Ia-o dracului de-aici, p-asta !“ — cădeau solitare, în mijlocul tăcerii generale. Apoi Adrian nu mai auzi nimic, somnolența și amorțeala zilelor posomorîte învăluiră totul într-o toropeală, binaua pieri din ochii lui Adrian și gîndurile lui se înapoiară pe tărîmul nuferilor albi, al cerului albastru (nu albastru de Prusia) și mai ales la ideea fixă de a-l revedea pe Samoilă Petrov și de a-l cîștiga planului său de a-l libera pe Mihail.

Mașinalicește, visînd mereu, aplica șablonul pe perete, trecea pensula pe deasupra desenelor croite în tipar, ridica șablonul și repeta operația, mecanic, mai departe, cînd, smulgîndu-se din visare, observă că tocmai aplicase șablonul cu cartonul desenat întors pe dos. Mizerie !... Cu cartonul într-o mînă, pensula în cealaltă, Adrian privea amărît pădurea cu rădăcinile copacilor în sus, vînătorii cu capetele în jos, cerbii și cîinii cu labele în aer. Și necunoscînd vigurosul cuvînt al lui Cambronne, prompt pe malurile Senei în cazuri asemănătoare, trase printre dinți o înjurătură

românească, în stare să-l înspăimînte chiar pe Cambronne, deoarece orientalii sînt neîntrecuţi la înjurături.

Dacă Adrian înjura aproape în gînd, ca să nu fie auzit, în schimb o altă înjurătură răsună alături, zbîrnîind geamurile. Maistorul Petrache urla furios :

— Pe toţi sfinţii martiri ai bisericii !... Cine a băgat roşu de Berlin în cutia cu verde Van Dyck ? Am prăpădit două chile de ulei !

Nimeni nu crîcni. Serafim, cu vocea lui monotonă, că „e din cauză că în ziua încetării lucrului a fost aruncat totul claie peste grămadă în ladă şi acum trebuie verificat totul înainte de-a fi întrebuinţat".

Adrian, mulţumit că nu-i singur în pagubă, spălă în linişte panoul greşit şi-i trase un strat de vopsea, în timp ce patronul, necăjit de confuzie, aruncă o privire asupra lucrului făcut de cei doi lucrători ocupaţi cu tavanul. Nemulţumit, le spuse :

— Dragii mei, fiţi aşa de buni şi coborîţi-vă de pe scări. Miozotisele tale, Matei, sînt moarte, vestejite ; iar falsele tale ciubuce, Iţic, n-au nici un relief...

— Iar eu, interveni Adrian la rîndul lui, am pus şablonul cu sus-n jos !

Bietul meşter sări în sus :

— Peste tot peretele ? întrebă el.

— Nu ! numai o singură foaie, răspunse Adrian.

— Bine ! S-o lăsăm baltă ! S-o ştergem ! strigă zugravul. Azi toţi avem privirea tulbure. Ne vom scoate pîrleala mîine. Jumătatea asta de zi vi-o plătesc. Strîngeţi uneltele !

Toată lumea fu satisfăcută. Îl încredinţară pe patron că mîine fiecare va munci „ca un turbat", ca să cîştige cele trei ore pierdute. Şi plecară.

*

În stradă, Adrian îşi scoase ceasul, era patru şi jumătate. Îşi zise : „Samoilă nu poate să fie aşa devreme la *ceainic*".

Şi se îndreptă, la voia întîmplării, spre casa sobarului — artist-pictor, din strada Zidari. Un cartier liniştit, de mici burghezi. La nr. 7 al susnumitei străzi, văzu o locuinţă modestă ; bătu la poarta de lemn a curţii şi-o întredeschise cu grijă, de frica vreunui cîine. O femeie de vreo patruzeci

și cinci de ani, foarte grasă, pieptănată și îmbrăcată rusește, ieși din bucătărie și-l întîmpină, zîmbindu-i prietenos, ca unei cunoștințe. Adrian salută și întrebă :

— Domnul Samoilă Petrov aici stă ?

— Da, domnule, intrați numai ! Vă așteaptă de azi-dimineață și m-a întrebat de dumneata de trei ori pînă acum.

— Cum se poate asta ? făcu Adrian, mirat. Dumneata nici nu mă cunoști !

— E adevărat, dar toată ziulica mi-a vorbit de întîlnirea de-aseară cu dumneata, în Grădina Publică. Ține mult la dumneata și-mi pare bine că te cunosc și eu.

În acel moment, Samoilă țîșni dintr-o cameră din fundul curții și năvăli spre Adrian, cu brațele întinse. Purta o rubașcă albă, guler moale și lavalieră neagră, sclipind de grație și tinerețe, plin de exuberanță, de viață, de mîndrie, de încredere în sine și nădejdiile sale. Apucîndu-l de braț și conducîndu-l pe Adrian spre atelierul său, revărsă asupra lui un potop de cuvinte drăgăstoase :

— În sfîrșit, iată-te ! De azi-dimineață te aștept cu nerăbdare. Închipuie-ți, un cunoscut de-al meu te-a zărit, pe la ora opt, plimbîndu-te în port, în compania unui vînzător de plăcinte. Persoana asta a fost de față la bătaia cu confeti de ieri, te cunoaște din vedere și s-a rostit cu oarecare dispreț asupra plimbării dumitale. Poți să-ți închipui, cum l-am pus repede la punct ! Cu ocazia asta, am aflat că nu lucrezi azi și bazîndu-mă pe sinceritatea promisiunii de ieri-seară, eram sigur de vizita dumitale. Am și prevenit-o pe mama, să te roage să mă aștepți puțin, dacă ai fi venit cumva în lipsa mea.

Din pragul ușii de la intrare, strigă maică-sei, cu un glas de copil răzgîiat :

— Mamă ! Vrei tu să pregătești samovarul ?

Intrară în casă, unde Adrian văzu două încăperi, curate, modest mobilate : o cameră de culcare și atelierul-cabinet de lectură al lui Samoilă, unde domnea o mare dezordine de artist, care-l impresionă și încîntă pe Adrian. Vreo cincizeci de pînze, de toate mărimile, acopereau pereții, din temelie pînă-n tavan. Peisajul domina, ici-colo cîteva capete de studiu și două compoziții cu subiecte religioase. Numeroase reproduceri în alb-negru și cromolitografii după capodoperele lui Rembrandt, favoritul lui Petrov, precum și numeroase portrete ale maeștrilor penelului,

muzicii și literaturii, prinse cu ace aproape peste tot. Pe biroul său, încărcat cu vrafuri de cărți, trona Tolstoi, flancat de Pușkin, Vereșaghin, Lermontov, o fotografie a măștii lui Beethoven, Eminescu, toate talmeș-balmeș. Lîngă fereastră, șevaletul care adăpostea o pînză mare, aproape gata, care atrase atenția vizitatorului.

— Recunoști priveliștea asta ? îl întrebă Samoilă.

— Cum, nu ! Mi-e familiară ! zise Adrian. Ce nume i-ai dat ?

— Cum ai boteza-o dumneata ?

— Pe cuvîntul meu... I-aș spune *Dunărea în fața Brăilei.*

— Ei bine, așa să fie ! exclamă pictorul. Mă gîndeam s-o intitulez *Balta Dunării.*

— Nu prea se potrivește, opină Adrian. Bălțile sînt pe al doilea plan, în timp ce fluviul, cu măreția detaliilor, domină totul. Încolo, îți mărturisesc că nu mă pricep deloc. Iubesc pictura, la fel cu toate artele — cu excepția literaturii — adică fără s-o adîncesc. Încă dibuiesc.

— Atunci, ne vom completa unul pe altul. Eu îți voi vorbi despre pictură, iar dumneata mie despre literatură. Acolo ești mai la largul dumitale decît mine.

— Nu știu pînă unde pot pătrunde taina literelor, dar să spui că eu m-aș pricepe, e prea mult. Desigur, totdeauna m-am scăldat în această lumină binefăcătoare, am privit fără răgaz în inima ei, dar domeniul este atît de vast, că-mi sperie dorința de-a mă instrui. Îmi lipsesc atîtea...

— Știi vreo limbă străină ?

— Ei, vezi ? Ai și pus degetul pe una din ignoranțele mele. Nu cunosc decît greaca modernă și asta, cum ! Dar aș schimba-o, de bunăvoie, cu franceza, de pildă, în ciuda ironiei dumitale... La nevoie, aș adăuga, pe deasupra, și româna.

— Oh, cum ni se potrivesc dorurile ! suspină Samoilă. Și eu ard de dorința de-a cunoaște franceza, Franța, Parisul cu capodoperele sale !

— Totuși, dumneata stăpînești rusa, care-i cu totul altceva decît greaca mea șchioapă.

— N-are a face, nu-i o limbă universală. Și, ca și dumneata, tînjesc să zbor spre marile înălțimi.

Petrov avea în conversație unele familiarități și o mimică ce-i plăcură lui Adrian. Plimbîndu-l prin fața tablourilor sale și dîndu-i o sută de explicații asupra subiectelor,

desenului, coloritului, expresiei, mai mult sau mai puțin reușită a gîndirii sale, Samoilă îi strîngea brațul, îl bătea pe umăr, făcea glumele cele mai caraghioase. Ascultîndu-l, Adrian îl compara cu Mihail și-și zicea : „Ce diferență uriașă !“

Și totuși se simțea atras de acest om, vibrînd în întregime de entuziasm, cu aceeași putere ca în întîlnirile lui cu Mihail. Acest fapt îi păru ceva nou și minunat. Doi oameni... Descoperise doi oameni. Primul se apropia cu greu ; al doilea, în goana mare.

*

Samovarul în clocote, cu armurile scînteietoare, fu adus de mama lui Petrov, cu grația și îndemînarea proprie rușilor. Pe tavă, două cești mari, cu farfurioare adînci, zahăr, lămîie, rom și pesmeciori. Adrian nu fusese niciodată atît de bine servit.

Buna mamă a lui Petrov îl întrebă :

— Pictezi și dumneata ?

— Da, doamnă : spoiesc pereții ! glumi Adrian.

Samoilă, care turna ceaiul, protestă :

— Nu-l crede, mami ! Adrian este un băiat desăvîrșit. De cîteva săptămîni mă căznesc să pui mîna pe el. Dar, de-acum, am și devenit prieteni vechi. Nu-i așa, Adriane ?

Rămînînd iar singuri, sorbind zgomotos ceaiul, Petrov întrebă :

— Ai prieteni ?

— Nu-ți răspund acum, spuse Adrian, și te întreb la rîndul meu : dar dumneata ești bogat în direcția asta ?

Limba pictorului plescăi :

— Am o sumedenie de cunoștințe, dintre care unele îmi sînt apropiate. Am fost militar, practic sportul și vizitez multă lume. Dar, lucru curios, fără să fiu mai citit decît prietenii mei, mă despart totdeauna de ei cu o stare de emoție, încă neîmpărtășită, ca la un spectacol care nu-ți satisface dorințele. Nu prea mă potrivesc frivolității lor, cu toate că pornim uneori la „vînătoare de femei“, chefuri și nesăbuințe destul de jalnice. Totuși — nu știu cum să-ți explic — s-ar zice că în anumite momente nu sînt același om. Cîteodată, reîntorcîndu-mă după o seară petrecută cu cei mai buni dintre ei, mă simt doborît de tristețe : îmi rămîne un gust de amărăciune, care trebuie să provină din efortul meu de-a obține maximum de plăcere

de la viață. Și notează, e vorba de plăcerea ce ți-o dă emoția artistică : pe asta vreau s-o împărtășesc unora dintre ei și s-o văd licărind în ochii lor. Asta ar fi pentru mine adevărata fericire, atunci m-aș simți pe de-a-ntregul înțeles. Ei bine, această scînteiere de bucurie am văzut-o într-o seară în ochii dumitale.

— Cînd asta ? făcu Adrian surprins.

— Acum cîtva timp... Mai înainte, te ascultasem de mai multe ori de la masa mea, în mijlocul hărmălaiei din ceainărie, cum citeai meșterului Petrache și-i tălmăceai anumite pagini din cărți : o dată era vorba de scena unde Rascolnicov cade la picioarele Soniei, în *Crimă și pedeapsă*, și lămureai înflăcărat patronului dumitale măreția acestei scene. Bunul om te urmărea cu greutate — pricepînd pe ici-colo — dar dumneata o porniseși în goana mare, fără să iei seama că tovarășul era adesea foarte stînjenit de entuziasmul dumitale.

— Mi-aduc aminte, zise Adrian, încurcat.

— Nu-i totul. Te-am surprins, de asemenea, pe care să te entuziasmezi de unul singur și atunci am putut să-mi dau seama de măsura sincerității dumitale în bucuria de a gusta arta...

— Dar tocmai dumneata faci pe polițistul ?! strigă Adrian.

— Deloc. Pui prinsoare că ai vederea slabă.

— Da ! sînt cam miop, mai ales cînd se înnoptează.

— Ei bine, într-o seară ai intrat la Procop cu un pachețel. Nu se aflau acolo decît vreo cinci-șase persoane, printre care și eu, într-un colț puțin luminat. Așteptam un lucrător. Ai desfăcut pachețelul, ai scos două cărți, ai tăiat cîteva pagini și citeai cu înfrigurare, răsfoiai, apoi te cufundai din nou în lectură. După aceea, sprijinindu-ți bărbia în podul palmelor, ai pornit în lumea visurilor, dar cu privirea înfiptă drept în ochii mei, care strigau fățiș : „Dar spune-mi, despre ce e vorba !" E drept că în timp ce d-ta stăteai în lumină, eu nu. Și atunci am putut vedea în voie licăririle bucuriei, pe care n-o poți gusta decît singur, în clipa cînd n-ai în față oglinda prieteniei de care-ți pomeneam. La urmă, atingîndu-mă în treacăt de masa dumitale, ca să ies, am văzut că erai în tovărășia lui Sienkiewiez și Balzac : *Hannia* și *Moș Goriot*.

— Și de ce n-ai trîntit un pumn în masa mea, ținîndu-mi de îndată discursul ăsta ? făcu Adrian cu melancolie.

— Ah ! suspină Samoilă. Nu poți cădea din senin peste cineva. Dacă am făcut-o ieri-seară, în Grădina Publică, e pentru că aveam două pahare cu vin în nas.

— Nu-i adevărat, Samoilă ! protestă Adrian. Poți să dai buzna peste un om, să-i dăruiești elanurile tale, cerîndu-i-le pe ale lui, fără să bei ceva. Cea mai bună băutură pentru oameni ca noi este dragostea care ne umple inima și care dospește în noi de la facerea lumii. Beția și veselia ei sînt singurele pe care le cunosc, eu care n-am băut niciodată vin scump. Și e bine că această dragoste mi-a dat brînci — nu mai tîrziu decît ieri și azi-dimineață — căzînd brusc și brutal peste un om amorțit de mizerie și nedreptate, și că am izbutit totuși să reînsuflețesc jăraticul ațipit al propriei sale dragoste, pe care nerecunoștința omenească aproape o ucisese. Petrov, am venit la dumneata cu gîndul de a-ți vorbi despre acest om și de-a ne uni strădaniile ca să-l cîștigăm pentru noi și pentru viață, care-i place. Sînt fericit să-ți mărturisesc c-am găsit în dumneata mai mult decît ceea ce nădăjduiam, prietenul care știe să răspundă cu elan unei atari încercări...

— Cine-i omul ăsta ? strigă Samoilă, zburlindu-și sprîncenile și sărind de pe scaun. Dacă este demn de prietenia dumitale, voi fi fericit să aspir la a lui. Cere-mi orice îmi stă în putere și sînt gata să execut : înainte de toate, uite punga mea și casa mea, dacă el e în nevoie !

În picioare, cu brațele deschise, frumoasa-i barbă răvășită, ochii aruncînd flăcări de dragoste, Samoilă Petrov întrecea, în ochii lui Adrian, valoarea celei mai frumoase capodopere de artă : „Ăsta, își spuse privindu-l, ăsta nu mai e o născocire ieșită din creierul unui mare artist : ăsta este *o bucată de om* vărsată din măruntaiele lui Dumnezeu. Și este a mea !“.

Prinzîndu-l de mînă, îi zise cu adîncă părere de rău :

— Bunul meu Samoilă ! Dumneata cinstești prietenia și mă copleșești, arătîndu-mi această măreție sufletească. Dar, în cazul nostru, a *da*, n-ajunge, trebuie să izbutești ca să ți se *primească*. Deși sînt sărac, fără altă avere decît

brațele, am făcut același gest ca și dumneata, cu aceeași spontaneitate, și m-am lovit de un refuz de granit.

— Dar cine-i oare ființa asta ciudată ? Nu cumva, din întîmplare, e aceea cu care ai fost văzut, azi-dimineață, prin port ?

— El este !

— Vînzătorul de plăcintă ?

— Exact. Acest vînzător de plăcintă este primul meu prieten, descoperit ieri la ora două, ca să descopăr, trei ore mai tîrziu, prietenia dumitale, pe care o doream și o hrăneam în sufletul meu, de atîta amar de vreme. Pe amîndoi v-am descoperit din întîmplare. Gîndește-te, deci, Samoilă, în ce ocean de neștiință trăim.

Pictorul, vădit tulburat, rămase încremenit, cu privirea agățată de ochii lui Adrian, în care încerca să prindă imaginea lui Mihail, care-i scăpa.

— E român ? întrebă, ca și cum s-ar fi trezit din vis.

— Nu, nu e român.

— Din ce țară vine ?

— Nu știu.

— Trebuia să-l întrebi.

— Am făcut prostia asta și m-a repezit.

— Tii, ce pasăre grozavă ! exclamă Samoilă. Vorbește românește ?

— Foarte puțin. Ne înțelegem în grecește, dar mi-a spus apoi că știe șase limbi. L-am văzut chiar eu citind franțuzește.

— Franțuzește ? sări Petrov.

— Da, prietene. Și omul ăsta se află într-o mizerie, de unde nici păduchii nu lipsesc.

Pictorul își acoperi ochii.

— Nu se poate... nu se poate ! gemu el. Și cine știe ce valoare omenească o fi reprezentînd !

— Nu e vorba aici de „cine știe“, spuse Adrian cu fermitate. Sînt sigur de asta. Am petrecut cîteva ore cu el și m-am simțit ca un țînțar pe lîngă un elefant.

Petrov îl înhăță pe Adrian de umeri :

— S-alergăm într-ajutorul lui ! strigă el. Trebuie să-l găsim, să-i vorbim înțelept, prietenește, să-l batem, la nevoie, dar să-l scoatem de-acolo cu orice preț !

Adrian zîmbi trist.

— Regăsesc în dumneata primul meu val de generozitate, dar asta nu folosește la nimic sau cel mult va servi să-l îndepărteze de noi.

— Atunci, ce-i de făcut ?

— M-am întrebat și eu și am întocmit un plan...

— Ce plan ? Cum să facem ? se repezi pictorul.

— Ei bine, trebuie să te porți cu el așa cum fac marii artiști necunoscuți în fața gloriei : o lasă să vie la ei singură, slujind-o în același timp cu sinceritate, dragoste și pasiune. Să ne mulțumim, pentru un moment, să fim doi prieteni care vor binele lui Mihail și să-l iubim, pe tăcute, căci unui om, mi-a spus într-o zi mama, poți să-i iei ceva cu sila, dar nu poți să-i dai cu sila.

Apoi Adrian strînse voinicește mîna lui Samoilă și-l părăsi, spunîndu-i :

— Pe curînd !

Cei doi conspiratori ai prieteniei n-aveau să se revadă așa de curînd. A treia zi de la vizită, Petrov fu nevoit să plece foarte departe, la țară, ca să facă niște sobe de teracotă în locuința bogată a unui moșier, unde întîrzie șase săptămîni.

În acest timp, viața lui Adrian nu fu deloc veselă. A mamei sale, cu atît mai puțin. Iar Mihail suferi o nouă lovitură.

Era și natural să se întîmple astfel. Mai întîi, fiindcă Leana își luase însărcinarea să repete, în gura mare, scandaloasa întrebare prin care Adrian o rugase să-i spună dacă putea să-l iubească pe Mihail ! Și să-l aducă acolo pe „păduchios !"

— Ce spui de asta ! se văita către prietenele ei. Poate fi ăla o relație pentru „oameni bine ?" Numai p-ăla l-a găsit drăguț în tot orașul, ca să mi-l prezinte mie, care la București n-am avut decît cunoștințe simandicoase ? Ah ! nu ! Asta-i culmea ! Mă întreb dacă nu-i puțin nebun...

— Și eu mă întreb, sări o prietenă, dacă prietenia lor nu ține de dragostea turcească sau grecească... În sfîrșit, ceva curat nu e, dimpotrivă, dă de bănuit. (Prietena nu știa că „dragostea", presupusă de ea între cei doi, poate „depinde" pur și simplu de bărbatul care se naște într-o hasna, și-o proclamă azi, în cărți foarte elogiate și apreciate, la Paris și aiurea !)

Și pentru că bănuielile prietenelor Leanei și „culmea" ei să fie îndreptățite, Adrian le dădu o mînă de ajutor : tot timpul liber și-l petrecu numai cu „păduchiosul". Surd

și orb, cu capul sfidător ca un animal frumos, în zori, la prînz, seara, pe ploaie, și pe timp frumos, duminica sau în zi de lucru, Adrian tăbăra pe cel ce întruchipa pasiunea vieții sale. (Binecuvîntată să fie această pasiune, în vecii vecilor, căci dacă lumea va deveni într-o zi mai bună, asta numai grație ei va fi !)

Erau zile cînd, sculat prea devreme, nu îndrăznea să-l stînjenească pe Mihail la lucru. Ca să-i strîngă mîna, Adrian se posta în fața plăcintăriei, din care ieșeau aburi de plăcintă coaptă. Și acolo, ghemuit pe un trunchi de salcîm, cu nasul într-o carte, pîndea ieșirea slugii geniale, marele său prieten. Treceau hamalii și căruțașii portului. Treceau fetele și femeile care cîrpeau sacii. Trecea toată suflarea matinală a mahalalei harnice. Adrian nu vedea. n-auzea nimic ! Și, Doamne ! ar fi avut ce, fiindcă lui îi erau destinate, strîmbături de văzut și răutăți de auzit. Și pe unele, și pe altele, viața ni le oferă din plin, în aceiași măsură cu dragostea.

„...Naivule, care-l iubești pe Mihail cu o tandrețe „suspectă", mergi înainte surd și orb, continuă-ți drumul."

Calm, sincer, neclintit în singurătatea sa, de neabătut în consemnul său, Mihail accepta avalanșa pasională a „nebunului", se apăra cum putea mai bine și-l înțelegea. Înțelegea că n-are nici o vină, că el era totul în cabala pe care strada Grivița o urzea împotriva amîndurora, doar pentru că Adrian îi arăta o dragoste, veche de cînd lumea, fără să se sinchisească de ochii răi ce-i pîndeau. Era precum copacul care-și înalță ramurile în prea plina lumină a cerului, fără a roși de înflorirea lui.

Și, aproape egal de fericiți, cei doi prieteni se dăruiau arzătoarelor discuții sentimentalo-filozofice, lăsîndu-le pe cumetre să clevetească, în spate, despre „ailaltă haimana, venită de peste nouă mări și nouă țări, oploșită în dugheana albanezului, încă și mai murdară decît patronul ei și tot așa de lacom să facă avere la noi, ca să nu mai pomenim de relațiile cu feciorul spălătoresei, care aleargă după el ca purceaua în călduri după vier !"

Cît despre biata spălătoreasă, ea — la fel ca și Mihail — se ținea dreaptă și înfrunta grindina ce cădea aproape de peste tot ; dar cînd se întîmpla ca „grindina"

să pornească de la propriul ei fiu, atunci, încovoiată, plîngea cu coatele pe genunchi și cu amîndouă mîinile acoprindu-și capul, ca și cum s-ar fi apărat. Căci Adrian, crunt ca toți inocenții și nemilos ca orice copil răsfățat, cerea, zi și noapte, mamei sale, să-l primească pe Mihail acasă la ei, să-l considere „ca băiatul cel mare". Numai atît !

Sărmana mamă acceptase cu dragă inimă să spele și să repare rufăria sărăcăcioasă, pe care Adrian i-o aducea fără știrea lui Mihail ; ba îl și îmbogățise cu cîteva cămăși purtate, căpătate de prin casele înstărite și se oferea să-l recomande călduros, pentru o slujbă mai bună la stăpînii ei. Dar ca să-i dea adăpost în căminul ei ?

— Ehei, copile ! îi spunea lui Adrian, nu știu cum să mă dezvinovățesc în ochii oamenilor, că te-am adus pe lume pe tine, singura mea avere, și tu ai vrea ca eu să adopt o nouă comoară de teapa ta ? Fie-ți milă, băiatul meu !

Adrian răspundea :

— Puțin îmi pasă ! Eu nu trăiesc cu „oameni", ci cu tine și *oameni* ca Mihail. Oamenii ? Să-i ia ciuma ! Dacă s-ar ocupa de mine, cît mă ocup eu de ei, aș fi desigur mai mulțumit să-i văd sătui și să-i știu la adăpost, decît crăpînd de mizerie. Asta-i toată omenia mea față de cei care nu cer decît atît de la viață. Și fie că li-e sau nu pe plac, eu nu mă despart de Mihail.

— Și Leana ? îl întrebă maică-sa. Ai să vezi c-o să fugă de la tine.

— N-are decît ! Bocancii lui Mihail îmi sînt mai scumpi decît ea.

— Dar Mihail nu este decît un prieten. O să ai nevoie de-o femeie.

— Am întîlnit o sută pînă acum și o să mai găsesc o mie, mîine ; numai să consimt a fi măgarul lor. Arată-mi o femeie care să fie dublată de un Mihail și sînt gata să înghit un chil de gaz ! Cît despre rest, voi face tot ce vrei, dacă poți să-mi arăți un al doilea Mihail.

Oțeliți în nevinovata lor pasiune, cei doi prieteni continuară să se întîlnească, la fel ca doi îndrăgostiți, înfruntînd limbile clevetitoare, ochii dușmănoși și chiar ocările în față.

Dar, într-o dimineață, tare devreme, pe cînd Adrian îl întovărășea pe Mihail în cei două sute de pași, obișnuiți

înainte de despărțire, îi surpinse, chiar la cotitura străzii Grivița, un uruit de trăsură, cîntec de vioară și urlete răgușite de bețivi. Și în clipa cînd se opriră din mers ca să vadă cine erau cheflii matinali, aceștia săriră brusc din trăsură : cei trei frați Scatiu, trei turbați, care se năpustiră asupra celor doi prieteni, pe mutește, fără o vorbă sau înjurătură. Mihai și Adrian abia avură timpul, unul să se debaraseze de coșul său, celălalt să pună mînă pe-o piatră, că se și treziră la pămînt, complet năuciți de lovituri de pumni și picioare, marfa răsturnată în țărînă, tăbăcită înadins cu picioarele de cei trei haidamaci, care, satisfăcuți, se urcară în trăsură și-și luară tălpășița, fără să sufle măcar o vorbă.

Totul dură un minut. Chelfăneală neînsemnată la Brăila, fiindcă nu cursese sînge și nici vreo coastă ruptă. Ceea ce-l făcu pe Adrian, adunîndu-se de jos, să tune împotriva slăbiciunii sale fizice :

— Of, Doamne ! dacă mi-ai fi trimis în clipa asta un deget de-al lui Codin, mi-ar fi fost de-ajuns să răpun pe cei trei borfași.

Mihail, adunînd ceea ce rămăsese nestricat din marfă, obiectă filozofic :

— Paguba nu-i mare, dacă cei trei geloși or fi măcar satisfăcuți... Și dacă noi o să fim în stare, numai cu atît să ne răscumpărăm dreptul la împămîntenire, tot noi trebuie să le mulțumim.

*

În primele zile ale lunii august, Petrov se întoarse de la țară, negru ca un țigan și triumfător ca un războinic victorios. Se dedase vieții țărănești și își neglijase adesea lucrul, ca să dea o mînă de ajutor celor împovărați de munca cîmpului, cunoscu o bună parte din acele nedreptăți administrative, care rămîn nepedepsite pentru totdeauna, iar seara se adăpase la dulcea poezie populară, în tovărășia greierilor și a furnicilor îndrăgostite.

Pus la curent de Adrian, despre cîinoșeria mahalalei care-i umilise, pe el și pe Mihail, luîndu-i la bătaie, Petrov deveni furios și vru să plece îndată în căutarea fraților Scatiu.

— Îi știu ce le poate pielea, spuse el ; ăștia sînt plevușca portului. Și n-o să-mi fie greu, nici trei contra unu, ca să le rup coastele.

Adrian îl potoli:

— Asta ar naşte răzbunări şi ne-ar sili să trăim viaţa lor de răfuieli neîncetate. Nu ţin deloc la aşa ceva, iar Mihail şi mai puţin. N-o să mai vrea să te cunoască.

— I-ai şi vorbit despre mine?

— Mult.

— Ei bine, se-arată dornic să-i fiu prezentat?

— Nu arată nimic. Nu mi-a răspuns o vorbă, la tot ceea ce i-am spus despre dumneata. Dar asta nu înseamnă nimic, la un om ca el. Nimic nu ne împiedică să mergem numaidecît în port, să-l găsim, cu condiţia de-a fi discret, prudent.

— Dar cum o să mă înţeleg cu el? Ca orice brăilean de baştină, cunosc limba greacă, dar mi-e greu s-o vorbesc.

— Mi se pare că el vorbeşte şi rusa, opină Adrian.

— Oh, atunci, strigă Petrov, sînt călare pe situaţie.

— Fereşte-te să nu dai în gropi. Şi lasă-mi mie sarcina periculoasă de a-l face să vorbească fără voia lui sau să accepte cutare propunere, care nu-i spune mare lucru.

Într-o după-amiază fierbinte, cînd se afla acasă la Samoilă, Adrian hotărî să prezinte pictorului pe Mihail. Acesta, tot pălăvrind, desena în cărbune, sub privirea distrată a lui Adrian, care cerceta — fără să-şi dea seama — sufletul pictorului, spre a se încredinţa de sinceritatea sa. Observînd înfăţişarea spilcuită a lui Petrov, îi spuse:

— Ştii, nu trebuie să fii în contrast prea izbitor cu zdrenţele lui Mihail... O simplă măsură de prevedere.

— Vrei să mă gătesc cu salopeta de sobar? Mi se întîmplă adesea să ies astfel, atunci cînd îmi car materialul necesar.

— Nu! spuse Adrian. Pune-ţi, pur şi simplu, nişte haine mai purtate, ca ale mele.

Samoilă se execută. Nu-şi mai puse guler, la fel ca Adrian, şi ieşiră.

Afară, arşiţa soarelui îi sili să cotească drept prin Grădina Publică, care le reaminti cu duioşie de prima lor întîlnire, dar trebui să părăsească iute marea alee, ca să evite două cunoştinţe ale lui Petrov, ce flecăreau pe-o bancă.

— Ăştia-s nişte „pisălogi", lămuri pictorul, tîrîndu-l pe Adrian pe o potecă singuratică, — sectari închistaţi în for-

mule mai rigide decît o stîncă. Nu-mi plac. Își trec viața fără să dea ceva din ei, te ciupesc de bani fără rușine și îți compromit cele mai frumoase năzuințí omenești.

— N-am relații cu ei, răspunse Adrian. Și ei mă lasă-n pace. Fă ca mine. Sectarismului, oricare ar fi el, îi lipsește bunătatea, chiar cînd o monopolizează. E contrariul vieții care n-are nimic exclusivist, nici chiar în moarte, al cărui soroc e adesea amînat. De asemeni, mă străduiesc să înțeleg și să tolerez tot și toate, cu condiția să nu mi se impună ceea ce-i potrivnic felului meu de-a fi. Altminteri, devin violent.

— Sîntem făcuți ca să ne înțelegem ! strigă Petrov. O să facem tustrei o frumoasă trinitate, dacă și Mihail o fi ca noi.

— El e mai dihai decît noi, spuse Adrian, voind să revină asupra celor spuse. Dar pictorul îi reteză urmarea, cu o exclamație bruscă, în fața priveliștii ce se oferea ochilor în acea clipă, ca o încîntare, la picioarele lor :

— O-o-oh ! privește, Adriene, ce peisaj e astăzi ! Ai crede un relief pictat de-un artist impresionist și mai aproape de noi, cum nu l-am văzut niciodată ! Toate amănuntele parcă sînt sculptate cu dalta.

— Ai impresia asta, fiindcă se apropie furtuna, observă Adrian, absorbit de priveliștea portului și a deltei nesfîrșite.

Deși obișnuiți din copilărie cu această panoramă, duioșii noștri hoinari fură pe deplin cuceriți, dar fiecare în felul său. Samoilă, pictor, necunoscînd vreodată mizeria, distingea mai degrabă latura decorativă, în timp ce Adrian nu putea dezlipi frumusețea unei imagini de amintirea ei dramatică. Astfel, bălțile cu stufărișe de papură, pajiștile cu sălcii plîngătoare, brăzdate de acele canale naturale ce sclipeau ca argintul viu, îi reamintea pe Codin și sfîrșitul său dramatic, pe moș Dumitru și înjunghierea frumosului armăsar. Priveliștea minunată a portului îi producea, de asemenea, o emoție ciuruită de tristețe. Aceste șiruri nesfîrșite de oameni în cămașe, mergînd cu pași mărunți să-și deșerte sacii în pîntecul vapoarelor ; acei vlăjgani care țopăiau cu povara în spate și își puneau piedici în glumă, care fredonau voioși, aruncau măscări femeilor și păcăleau pe cel ce-i privea, cu buna lor dispoziție, Adrian îi cunoștea. El știa că la începutul zilei, în timpul formării

echipelor, acești tovarăși sumbri, feroci, gata de omor, își dispută dreptul la viață, cu cuțitul în mînă. Cîte neveste, cîte mame deznădăjduite nu văzuse el, alergînd de-alungul cheiurilor, smulgîndu-și părul în fața băltoacei de sînge închegat al bărbatului sau fiului, căzut pe celălalt „cîmp de onoare“ al civilizației moderne.

Iată de ce, arătîndu-i lui Petrov, Adrian spuse cu tristețe :

— Vezi oamenii aceia de colo ? Ai crede că-s la nuntă. Tocmai asta mă întristează. Văzut-ai vreodată un cal țopăind, în timp ce-și trage povara istovitoare ? Oricît de uitucă și de căptușită cu veselie ieftină ar fi inima animalului-om, eu nu înțeleg totuși această putere de-a îndura, care-i justifică sclavia milenară. Este adevărat că munca trebuie făcută cu inima voioasă. Dar ce muncă ? În nici un caz aceea pe care o obții cu șișul, dînd apoi pe brînci. Acest fel de muncă ar trebui să-i pună pe oameni puțin pe gînduri...

Privindu-i apoi pe lopătari, care uscau cerealele, vînturîndu-le cu lopeți de lemn, Adrian adăugă :

— Mi-s dragi mai mult lopătarii... Ei nu lucrează la bucată. Se vlăguiesc din greu pentru doi lei pe zi, dar vezi cel puțin că-și dau seama de truda lor. Sînt niște biete animale de povară, care nu cunosc bucuria și-și blestează viața.

— Tocmai la ei mă uitam, de cînd sînt aici, răspunse Samoilă. Nu mă satur niciodată de priveliștea muncii lor ; e cea mai bogată în mișcări frumoase, în colorit și cea mai curată dintre muncile portului. Îmi reamintește scenele pe care le văd în fiecare an la țară, în vremea treieratului.

Lui Adrian îi reaminteau altceva miile de hectolitri de grîu, răspîndite pe rogojini uriașe și vînturate de lopătar. Îi reaminteau munca cea mai ucigătoare și mai prost plătită din port ; munca întîmplătoare, ce greva adesea pînă la ruină prețul de cost al mărfii, amenințată de încingere. Era considerată o muncă ușoară, o pacoste neașteptată, ce cădea peste un cîștig sigur. Nici un om tînăr și în putere nu se grăbea s-o caute. Dar într-o societate clădită pe nedreptate, orice trudă își găsește omul ei. Astfel, lopătarii se recrutau dintre bătrînii uitați de moarte, printre prăpădiții din cauza băuturii, femeile fără căpătîi și nici un dumnezeu, copiii vagabonzi, gălbejiți, ce nu-și

mai amintesc să fi rostit vreodată cuvintele *mamă* și *tată*. Toți sînt plătiți cu o leafă de mizerie, știindu-se că munca asta n-are importanță cine o execută.

Doamne ! Nu-i o muncă de titan, să iei cerealele cu o lopată de lemn și să le vînturi. Într-adevăr, ai spune că-i o joacă : lopețile înșfacă grăunțele, într-un elan ritmat și le aruncă spre cerul de foc. Praf de aur care arde în soare. Grămada din stînga scade ; cea din dreapta se mărește. Și desigur, priveliștea nu-i lipsită de frumusețe, dar lopătarul nu vede, nu simte nimic. El vîntură, vîntură întruna, vagoane întregi, pe zi. Și dacă i-se întîmplă să vadă și să simtă ceva, este astrul zilei care înaintează cu pași de melc; e ochiul supraveghetorului atunci cînd vrea să pună lopata jos, ca să scuipe în palme ; sînt brațele sale de plumb, însăși viața inutilă a bietului lopătar.

— E ora patru, spuse Adrian, scoțîndu-și ceasul. Haide să-l căutăm pe Mihail.

*

Abia se urniră din loc, că un vînt rece îi izbi în față. Cerul se întunecase deodată. Nori negri, grei, se roteau deasupra lor, amenințători. Fapt obișnuit vara, în zilele de arșiță mare. Trecînd prin fața casei unui cantonier, auziră o voce de femeie care striga în curte :

— Să strîngem iute rufele ! O să avem furtună...

O sută de pași mai încolo, picături mari de ploaie, grele și reci, le șficui fața.

— Asta ne trebuia acum ! zise Adrian. O să-l scăpăm pe Mihail.

Își ridicară gulerul de la haine, își traseră șepcile pe urechi și o luară la picior. În labirintul magaziilor, cu liniile ferate blocate de vagoane cu cereale, ploaia cădea cu găleata. Biciuită de vînt, se transformă îndată în vijelie.

Furișîndu-se de-a lungul zidurilor ; trecînd deseori de-a bușelea pe sub vagoanele ce le tăiau calea ; sărind peste băltoace mari de apă și șuvoaie spumegînde, care le barau trecerea pe la toate răspîntiile, cei doi prieteni ajunseră în sfîrșit în piața portului și se urcară într-un vagon gol, la adăpost. Erau uzi ca niște șobolani ieșiți din apă și atît de obosiți, încît abia că nu-și puteau trage răsuflarea.

Se priviră unul pe altul și izbucniră în hohote de rîs zgomotos. Samoilă, mai ales, cu vocea lui puternică, aco-

perea zgomotul furtunii. De sub șapca neagră a lui Adrian, decolorată de ploaie, o apă negricioasă îi șuruia pe față, prelingîndu-se pe cămașa îngrozitor de murdară, în timp ce din barba lui Petrov, ascuțită, ca de țap, apa se scurgea ca dintr-o streașină. Înfățișarea pictorului era de nerecunoscut.

— Nu s-ar putea spune acum, că am avea nevoie de umbrelă ! urlă Samoilă.

— ...Și nici c-am fi venit aci să căutăm un vînzător de covrigi, într-o piață neacoperită, adăugă Adrian, care se căznea să vadă prin perdeaua de apă impresionantul spectacol ce se înfățișa ochilor.

Într-adevăr, acest spectacol merita să fie văzut, fiindcă nu se asemăna deloc cu ceea ce contemplaseră pînă mai acum o oră.

În piața portului, largă de cîteva hectare și spălată de trîmbele de apă furioase, un imens talmeș-balmeș, de oameni, căruțe și cai, se luptau în furtună, cu un tragi-comic vrednic de milă sau se lăsa copleșit, neputincios, de forța maiestuoasă a naturii dezlănțuite.

Furnicarul de hamali alerga acum cu pași de struț, în căutarea unui adăpost, fiecare vrînd să-și apere cu ajutorul unui sac, mai degrabă hainele decît trupul aproape gol. Circa cinci sute de căruțași, grămădiți claie peste grămadă cu căruța lor cu un cal (ghioci), se zvîrcoleau într-o mișcare greoaie de mulțime apucată de spaimă, urlau, înjurau, biciuiau animalele orbite de potopul biciuitor ; desprinzîndu-se în pîlcuri o ștergeau din loc.

Se mai aflau apoi cei care se mișcau greoi, încet, resemnați, ca de pildă vînzătorii ambulanți, împovărați de marafeturile lor, vînzătorii de fructe, pepeni, băuturi răcoritoare ; bucătari care frigeau pe grătare ambulante pește mărunt sau bucăți de ficat și măruntaie, gustări pe care le ofereau muncitorilor, la orice oră din zi.

Dar ceea ce reținea mai mult privirile celor doi prieteni era lupta înverșunată a sărmanilor lopătari, singurii muncitori din port siliți să uite de apărarea propriei lor piei, pînă ce nu adăposteau aurul fragil ce li se încredințase, să-l acopere grijuliu cu prelate priponite la colțuri cu bolovanii mari și numai după aceea să se pună și ei la adăpost. Ori, pe vijelia asta, osteneala lor era o muncă de-a surda, o muncă de Sisif.

La vreo sută de metri de vagonul în care se refugiaseră cei doi spectatori ai noștri, o pereche de lopătari părea deosebit de greu încercată de furtună. Bărbatul și femeia trebuiau să se descurce singuri cu piramidele de porumb. Nimeni nu le sărea în ajutor.

Petrov îi arătă lui Adrian :

— Ia privește la cei doi de colo. Cîtă trudă, ca să mențină prelata.

În bătaia vîntului, prelata, foarte mare și grea ca plumbul, se îngreunase și mai mult din cauza apei căzute ; abia priponită într-o parte, le scăpa îndată din mîini, se umfla și se ridica în aer ca un balon. Şi bietele brațe, istovite de oboseală, de vîrstă, de nemîncare, se căzneau într-un chip jalnic s-o întindă deasupra boabelor înecate de apă.

Bărbatul urla de mînie, femeia, cu fusta lipită de picioare, cădea în genunchi de zece ori pe minut. La un moment dat, vîntul îi smulse prelata din mîini și o aruncă peste bărbat, care dispăru sub ea.

În fața acestei scene hazlii, Samoilă se porni pe un rîs cu hohote. Adrian nu-l imită, zîmbi doar ușor, temîndu-se de-o urmare oribilă. Şi într-adevăr, bărbatul ieși de sub prelată, luă un bolovan de rîu și-l azvîrli asupra roabei sale. Izbită drept în piept, nenorocita se prăbuși.

Această sălbăticie smulse celor doi prieteni un strigăt de groază. Dintr-un salt, Petrov coborî din vagon, străbătu distanța cu pași mari și aruncîndu-se asupra bărbatului hain, îl culcă la pămînt cu un pumn tot atît de greu, ca și pietroiul primit de femeie. Adrian îl ajunse îndată și amîndoi ajutară pe nenorocita care sîngera pe gură și pe nas.

Portul era acum gol. Vijelia bîntuia cu furie. Dunărea și bălțile nu se mai zăreau, înghițite de perdeaua cețoasă de apă care cădea în cascade pulverizate de furtună. Şi aici, patru nenorociți doborîți de-o tristețe pe care n-o bănuia nimeni.

Nesinchisindu-se de ploaia torențială, Adrian și Petrov reușiră să oprească hemoragia femeii, care părea moartă. Pictorul, amenințător ca un arhanghel bărbos, se răsti la bărbat, promițîndu-i că o să-l dea pe mîna jandarmilor. Dar bietul om, căzut în băltoacă, se resemnase în fața nenorocirii și se uita binevoitor la Petrov.

— Ia privește, îi zise, arătîndu-i marfa înecată, ai putea barem să te ostenești ca s-acoperi porumbul ăsta,

fiindcă ai crezut că nu-mi erau de-ajuns furtuna și prelata și că-mi mai trebuia și pumnul tău pe deasupra.

— Puțin îmi pasă de porumbul tău, brută! îi strigă Samoilă. Nu vezi că ți-ai omorît femeia ?

— Nu te prăpădi cu firea pentru ea, îl liniști bărbatul. A văzut ea altele și mai dihai, și n-a crăpat. „Femeia, ca și pisicile, are șapte suflete".

La auzul acestor cuvinte, nevasta scoase un urlet sălbatic, se ridică sprintenă, ca și cum nu i s-ar fi întîmplat nimic. Apucînd o lopată care înota în apă, o ridică să-și lovească bărbatul, dar alunecă și căzu grămadă, plîngînd peste el, peste lopată și peste o întreagă viață de mizerie.

— Vedeți ? făcu omul, rîzînd. Nu v-am spus eu că n-a murit ?

Apoi, revenind la datoria sa, zise :

— Dați-mi o mînă de ajutor ca să acopăr acest terci și p-ormă o ștergem de-aici.

Adrian și Petrov apucară prelata, cu brațele lor viguroase, și o propti cu bolovani mari, din lava vulcanică, ce se folosesc la pietruirea străzilor. Lopătarul adună cele două lopeți, își pescui din apă catrafusele și strigă femeii, care plîngea întruna :

— Aide, scoal' d-acolo, vacă! N-o să crăpăm așa de curînd, nici eu, nici tu! Hai, mișcă-te! Mai avem încă mult porumb de vînturat împreună, pîn-să ajungem la capătul chinurilor.

Acest fel de mîngîiere înduioșă pe Samoilă. Viața înfricoșetoare a celor două făpturi îi apăru în toată grozăvia. Avu remușcări că-l lovise pe bărbat. Văzîndu-l îndepărtîndu-se cu femeia lui, reflectă : „Cu ce i-am venit într-ajutor ? În loc să sar la timp, m-am distrat, privindu-l cum se lupta cu nenorocirea lui și nu m-am urnit din locul meu decît ca să-l pocnesc. A avut dreptate să mi-o spună".

Apoi, către Adrian care mergea gheboșat :

— Hai să-i poftim la un pahar cu noi !

Alergară după lopătari, ajungîndu-i. Petrov li se adresă :

— Ascultați : credem că după o astfel de baie, n-o să fie greu să beți împreună cu noi o juma' de țuică... Haideți... Ploaia nu pare s-aibă chef de stat. Dacă o să iasă soarele, ne înapoiem cu toții la „terciul" vostru.

La această invitaţie, figura lopătarului se lumină. Faţa lui mare, scofîlcită şi brăzdată de cute adînci, tresări de bucurie. Zise :

— Ah ! ai vorbit mai frumos decît sfîntu Ion Gură-de-Aur ! Domnul să te binecuvînteze ! Muream de poftă ca să pun un strop de rachiu pe limbă, dar n-am decît un singur gologan, cu care aş putea să-mi plătesc un păhărel... Da ! vedeţi dumneavoastră, n-aş putea să beau de unul singur şi muierea să stea colo în faţa mea, privindu-mă şi înghiţind în sec. E destul de amărîtă, ca s-o mai oropsesc şi eu.

— Îţi place mai bine să-i arunci un bolovan în cap ! zise Petrov.

Omul îşi ridică lopata spre cer :

— Eh, da, dom'le ! Asta ţi se pare poate caraghios, nu ? Dar intră te rog în pielea mea, timp de opt zile : ai plesni acolo, ca un pui de broască pe care-l striveşti sub talpă : poc !...

Rîseră toţi patru. Femeia, încă plină de noroi şi sînge, îşi aprobă bărbatul :

— Da, domnule ! aţi fi crăpat, cu siguranţă !

Grupul se îndreptă spre intrarea în Docuri, unde cîrciumile muncitoreşti sînt aşezate în faţa pescăriei. Privindu-i din urmă, ai fi zis : patru naufragiaţi scoşi acum din apă. În umbletul lor, bălăbănindu-şi braţele, trupurile păreau schiloade, iar picături de apă murdare li se scurgeau de pe mîini şi din mînecile hainelor.

*

În mai puţin de-o jumătate de ceas, furtuna înecase ţinutul şi dispăruse. Pe cerul de-un albastru sclipitor, nu zăreai decît cîteva frînturi de nori alburii, resfiraţi ca nişte zdrenţe. Soarele reapăru arzător. Munţii Măcinului erau mascaţi de aburi, care se ridicau greoi, fumurii, ca şi cum nişte căldări uriaşe ar fi clocotit undeva în vale. O oboseală generală stăruia asupra naturii, vlăguită de furtună.

Pe pămîntul încă acoperit de apă, sute de broscuţe, nu mai mari decît un bob, ţopăiau încoace şi încolo, riscînd la orice pas să le striveşti : poc ! sub talpă.

Portul, spălat, împrospătat, reînvia. Un furnicar de oameni se ivi buluc prin uşile vagoanelor şi dughenelor, sau revărsaţi din adîncul vapoarelor şi şlepurilor, ca albi-

nele din stupul lor. Cei care se udaseră și trebuiau să lucreze, se dezbrăcau pînă la cămașă, își întindeau vestmintele la soare și reîncepeau munca întreruptă.

Lopătarii alergară primii la grămezile lor de cereale. Perechea care întovărășea pe Adrian și Petrov, alergă, la rîndul ei, urmată de aceștia și vorbind cu glas tare. Prelata fu ridicată, porumbul întins într-un strat mare și subțire, pe care începură apoi să-l vînture neîncetat cu lopețile.

Tot trudind, bărbatul vorbea singur, neobosit, în timp ce cei doi prieteni — tot sperînd întruna să-l vadă pe Mihail apărînd din vreun cotlon — îl ascultau și se prăjeau la soare :

— ...Nu trebuie să ai necaz pe mine, dar asta e... spunea el. E bine să te înfurii, să lovești un necunoscut și să-i zici : *bestie !...* dintr-o pricină sau alta... Dar încearcă să te pui în locul lui... De pildă, să vînturi ca mine porumbul și sărăcia, timp de treizeci de ani... Da, treizeci de ani ! și atunci ai vedea... Hm ! ...pe dracu... Nu ești de piatră... Ții cît ții, pînă-ntr-o zi, cînd plesnești ca o cămașă argăsită. Dar cămașa o arunci, pe cînd pielea... eh, păstrezi totdeauna un pic de milă pentru ea, oricît de urîtă și tăbăcită ar fi...

Și-apoi, ce ? N-am fost și eu băiat tînăr și frumos ? N-am crezut și eu c-am s-apuc cu mîna luna de pe cer ? N-aibi teamă ; nimănui nu-i place răul... Ești împins la rău, asta-i totul...

Tata era fierar și eu am vrut, din toată inima, să devin fierar, căci gologanii picau la fiecare bătaie de baros pe nicovală : Dar, of ! of !... Barosul lui nu cădea numai pe nicovală, ci și asupra mea, feciorul lui, un ștrengar de unsprezece ani. Aha, te miri ? Ei bine, toate oasele-mi sînt zdrelite de barosul tatii. Și afurisit să fie numele lui Dumnezeu, dacă tata n-a avut milă de oscioarele mele, cum vrei mata, ca lumea să aibă mai multă ?

Uite, mată, care m-ai dat peste cap adineauri cu un pumn, nu ești om rău și totuși mi-ai făcut un rău. De ce ? Pentru că-mi lovisem femeia... Dar știi de ce am făcut asta ? Nu pentru că era vinovată, nu ! Toată vina noastră e că sîntem niște bieți oameni sărmani. Atîta !

Vina e mai întîi a tatii, care mi-a rupt oasele, la o vîrstă cînd alți copii sînt ajutați să se îmbrace. A trebuit sa fug de-acasă, să hoinăresc prin port, să rup plumbii la

vagoane, să fur grîu și să trăiesc... Da ! Să trăiesc ! Aci, alții mi-au rupt coastele, înainte de-a mă băga la închisoare.

Apoi urmară ani lungi, cînd nu știui ce înseamnă să te culci într-un pat, ci numai prin hambare, în poduri cu șoareci morți care puțeau, sau cu alții vii care-mi alergau noaptea pe piept... În sfîrșit, milităria : trei ani... Și-aci mi-au rupt coastele... Nimic de zis, trebuie să-ți aperi țara și tot așteptînd să fie atacată, ești snopit cu bătaia în fiecare zi !

De-atunci, iată au trecut treizeci de ani de „lopată" și sărăcie ; mereu înghițind praf, mereu încovoiat, mereu borș de fasole și mămăligă rece, și cămașa jegoasă, și casa ca un grajd, și țuica păcătoasă.

Și mai ce încă ?

(Omul se opri din lucru, se sprijini în lopată și privi pe Adrian și Petrov, sfidător.)

Ce ? Venit-a cineva să mă întrebe : „Ia spune-mi, nu cumva te doare rău, cînd ți se rup coastele ?" Nimeni ! Sau, ba da : muierea aia de colo, pe care era s-o omor adineauri... Adesea, ea m-a tras pe șale cu oțet și usturoi. E bună, destoinică... Iată de ce nu mă lasă inima să beau singur un păhăruț de țuică, ci mereu împreună... Nu-i așa, Stano !

— Așa e, așa e, Toadere ! bolborosi femeia. Da' să nu mai arunci cu bolovani în mine !...

Cei doi prieteni se depărtară.

Înainte să dispară în labirintul magaziilor, se uitară pentru ultima dată la lopătari. Lopețile lor aruncau grăunțele de aur, tot mai sus, spre soare.

Mergeau agale, tăcuţi şi cam dezamăgiţi, cotind printre magaziile cu cereale, amîndoi în cămaşă, cu hainele pe mînă, ude, pantalonii lipiţi de coapse. Temîndu-se de răceală, Adrian spuse :

— Să mergem la Procop, să ne încălzim cu un ceai cu rom şi să ne uscăm hainele.

Tot vorbind, era cît pe-aici să calce pe o pereche de picioare încălţate, care ieşeau în afară pe trotuarul strîmt ; era Mihail ! Cu hainele uscate, liniştit ca un paşă, silabisea un ziar românesc, de seară, tolănit cît era de lung pe una din acele scări scurte şi foarte înclinate ce se află la intrarea magaziilor.

Adrian trase un chiot scurt de plăcere, asemănător cu al rîndunelelor buimăcite şi se repezi la mîinile lui Mihail, în timp ce Samoilă fremăta ca un armăsar nebun, cu ochii mari deschişi.

— Na ! asta-i bună ! Vorbeam de lup şi lupul era la uşă ! exclamă Adrian.

Aceste dovezi de prietenie nu produseră asupra lui Mihail alt efect, decît că se răsturnă mai bine pe spate şi zîmbi în felul său sceptic, voluptuos, cu pleoapele întredeschise, apărîndu-se parcă de soarele strălucitor care scălda strada singuratică.

— Ce faci acolo ? întrebă Adrian.

— Aştept... răspunse Mihail cu o lene nemăsurată.

— Şi ce aştepţi ? Sfîrşitul lumii ?

— Nu... Aştept să se scurgă apa.

— Ce apă ?

— Apa de ploaie... Colo, la răspîntie, e o băltoacă mare care împiedică trecerea.

Petrov, cu privirile aţintite setos pe Mihail, turba că nu se putea amesteca în vorbirea lor grecească. Adrian îi pricepu neastîmpărul şi văzîndu-şi prietenul bine dispus, îl atacă făţiş :

— Ştii cine-i omul ăsta ? făcu, misterios.

În loc de răspuns, Mihail ridică uşor din umeri, cu un aer ce voia să spună : „Tu descoperi oamenii ca balegile pe o păşune".

În faţa acestei neîncrederi, Adrian se aprinse. Încreţi sprîncenele, îşi umflă pieptul şi înaintă spre Mihail ca un berbec, ceea ce nu displăcea deloc celuilalt. Cu pasiune, abia trăgîndu-şi sufletul îi reaminti pe scurt tot ce-i vorbise despre pictor : sinceritatea lui, entuziasmul şi dragostea pentru toate artele, marea-i sete pentru prietenie şi arzătoarea dorinţă de a-l cunoaşte şi iubi pe Mihail.

Totul nu dură nici trei minute. Dar, din clipă în clipă, şi fără să se smulgă din nepăsare, ochii întredeschişi ai lui Mihail se făceau mari, pe măsură ce torentul cuvintelor se rostogolea în căldura mocnită de pe buzele lui Adrian. Şi cînd acesta conchise, spunînd convins, cu credinţă :

— Pun capul jos, dacă o să regreţi vreodată că i-ai dat mîna !

...Ai fi putut vedea că din *dolce-farniente*-le lui Mihail nu mai rămăsese decît voinţa de granit, ce-i pironea trupul pe trepte, în timp ce în pupilele ochilor săi mari strălucea mărturia : *simt, văd, înţeleg.*

O clipă de şovăială, o clipă de sforţare (oh, numai să cocheteze cu pesimismul său învins !) şi iată-l pe Mihail că-şi urneşte frumosul tors (ca şi cum l-ar fi smuls dintr-o strînsoare neplăcută), se ridică încetinel, drept în faţa lui Samoilă (care crapă de fericire), îi întinde mîna sincer, cu privirea înfiptă în ochii lui, apoi...

Apoi Adrian nu mai înţelese nici un cuvînt care ar fi putut să trădeze ce-şi spuneau. Urechile lui auziră o duioasă învălmăşeală de cuvinte ruseşti, debitate melodios de buzele cărnoase a doi oameni şi care i se aşternea ca un balsam pe inimă. Rezemat alene de zid, cu ochiul atent (gata să sară la cel mai mic semn de neînţelegere), Adrian le transmitea efluviile acelei pasiuni care sudează sufletele şi de care inima sa era arhiplină. Ochii lui neînduplecaţi mîngîiau cele două figuri prietene ; a lui Petrov, îmbrăţi-

şată de flacăra soarelui şi de flacăra propriei sale inimi; a lui Mihail, aurită de acelaşi torent de flăcări roşietice, dar imobilizată de binecuvîntata stăpînire a sufletului său îmblînzit.

Şi în timp ce Mihail şi Petrov se certau unul cu altul, într-o limbă de neînţeles, el, Adrian, desluşea în această primă comuniune forţa atotputernică a prieteniei, care se descoperă prin ea însăşi şi se oglindeşte în propriu-i chip. În orice colţ al pămîntului ar apărea, prietenia biruie zidurile cele mai de nepătruns, simţindu-se atrasă de cel care preţuieşte dragostea şi căruia ea îi este lege şi regat.

Prietenie... Nu încerc să te explic : aş vrea să te cînt...

*

După acest grabnic şi scurt schimb de tatonări afectuoase, Mihail, care-şi ştia prietenii uzi pînă la piele, înhăţă coşul gol şi se îndreptă spre „Vadul Comorofcei", unde ajunseră aproape în fugă. Aici se afla mahalaua lipovenilor. Căscioare şi cocioabe nesănătoase, îngrămădite unele peste altele, se caţără pe povîrniş, de unde se prelungesc pînă în faţa ultimelor case de pe strada Griviţa şi chiar în Comorofca, cu care n-au nimic comun; bravii lipoveni — toţi pescari şi hamali cu apucături potolite. Este drumul obişnuit, la înapoiere, al lui Mihail, după vînzarea de seară. Aici, vînzătorul de plăcinte împarte micilor lipoveni resturile rămase în coşul său, tot aşa cum o face şi cu copiii greci, în cealaltă extremitate a portului.

Îi şi văzu cum se distrau, bălăcindu-se în apa nisipoasă, care şerpuia din vîrful coastei surpată de ploaie. În zdrenţe, cu capul şi picioarele goale, murdari, îl întîmpinară pe Mihail cu strigăte de bucurie; mai timizi decît grecii, aproape se fîstîciră cînd îl văzură însoţit de doi străini.

Mihail îşi rugă prieteniii să stea mai la o parte, de teamă să nu-i sperie. Şi se duse să împartă resturi de covrigi şi grămăjoarele de foi grase şi dulci, căzute de la plăcintă. Îl încercuiră şi tot mîncînd, răspundeau prietenului lor care-i chestiona. Un băieţel de vreo opt ani se bucura îndeosebi de favorurile lui Mihail. Era un gălbejit, cu părul blond şi lins. Cînd îşi ridica căpşorul, vedeai doi ochi verzi, suferinzi. Vocea îi era atît de înceată, încît Mihail îi cerea uneori să-i vorbească la ureche, ca să-l audă. La urmă, dispărură amîndoi într-o colibă din chir-

pici, acoperită cu trestie, povîrnită toată și împestrițată cu crăpături adînci. Mihail întîrzie cîteva minute înăuntru. Se întoarse singur, nu dădu nici o explicație și începu să urce, urmat de Adrian și Samoilă, care nu îndrăzniră să-l întrebe nimic. Observară, însă, că se căznea să-și ascundă o tulburare și-i respectară tăcerea.

În capul „Vadului", Mihail intră într-o băcănie, unde ceru, pe socoteala stăpînului, brînză, untură și zahăr. În timp ce-l servea, puse coșul jos și se retrase într-un colț, ce părea să-i fie familiar. Acolo, așezat pe-o ladă, începu să răscolească în voie într-un morman mare de cărți vechi aruncate alandala, foarte prăfuite și majoritatea făcute ferfeniță.

Adrian șopti la urechea lui Samoilă :

— Pun rămășag că-și consultă biblioteca.

— Cum asta : biblioteca lui ?

— Cred că de-aici își procură cărțile.

Într-adevăr, Mihail reveni cu o carte. Văzîndu-i zîmbind, pricepu că ghiciseră.

— Sînteți două iscoade.

— Da ! două iscoade care te admiră.

— N-aveți nimic de admirat.

Și cînd fură afară, cu coșul greu în spate, îi lămuri :

— Dacă-i ceva de admirat, apoi e numai prostia acestui băcan, care învelește de doi bani măsline, în pagina unui autor celebru. Mă înțelegeți ce vreau să spun : omul cumsecade a cumpărat, Dumnezeu știe de unde, sute de kilograme de cărți și terfeloage, ca să-și facă pungi. Cum cele mai multe cărți sînt în limbi străine și foarte murdare, nimănui nu-i arde să le trieze și să le revîndă. Sînt sigur că maldărul ăla de cărți ascunde cel puțin o sută de cărți valoroase, în bună stare. Am citit pînă acum peste douăzeci de lucrări de mîna întîi.

— Le cumperi ? întrebă Adrian.

— Nu !... Plătesc cinci bani de fiecare carte citită, pe care i-o înapoiez.

— Ce carte ai în mînă ?

Mihail le-o arătă. Petrov își vîrî îndată nasul în paginile ei ; și cei doi înfometați de carte silabisiră : *Honoré de Balzac : Un menage de garçon !* titlu pe care fură foarte fericiți să-l poată descifra. Dar cînd încercară să meargă

mai departe, să mai citească cîteva rînduri, se aleseră cu o bîlbîială de neînţeles, ceea ce-i întărîtă. Lăsînd pe Adrian să buchisească singur, Petrov se adresă singur lui Mihail.

— Cît trebuie să fii de fericit, că poţi citi în franţuzeşte !

— Da, sînt întradevăr fericit... Măcar atît !...

Atunci, cuprins de-o curiozitate febrilă şi uitînd consemnul dat de Adrian, pictorul vru să afle totul şi-l interbă cu însufleţire.

— Şi de ce citeşti dumneata ?

— Şi de ce mă-ntrebi dumneata ? răspunse întrebatul, baricadat în eterna-i teamă faţă de întrebările indiscrete.

Adrian, ocupat cu Balzacul lui indescifrabil şi necunoscînd limba rusă, habar n-avea de gafa făcută de Petrov. Totuşi, uitîndu-se mai bine, îl văzu pe Mihail împotrivindu-se, iar pe celălalt plecîndu-se smerit, speriat de greşeala sa.

— Iartă-mă, domnule Mihail, spuse Petrov. Te-am întrebat, nicidecum să te jignesc... dar... voiam să vă înţeleg...

Atins de accentul lui sincer, Mihail îşi îndulci vorba :

— Ce fel de întrebare e şi asta ? De ce citesc... Dumneata citeşti şi Adrian, de asemnea... Toată lumea citeşte...

— Ce s-a întîmplat ? sări Adrian, amestecîndu-se în vorbă.

Şi cum amîndoi tăceau, se adresă lui Mihail, cu un aer morocănos.

— Nu trebuie să fii răutăcios ! Du-te şi descotoroseşte-te de coş şi înapoiază-te în mare grabă. Vom merge să luăm un ceai la Procop.

Fu aproape un ordin. Mihail înţelese că pornea din inimă. Surîse cu bunătate.

— Mă supun...

— Erai cît pe-aici să strici totul ! îi spuse Adrian lui Samoilă, cînd rămaseră singuri. Te prevenisem că nu trebuie să-l bruschezi.

— Ah, ce om ! ce om ! strigă pictorul. De unde ne vine pasărea asta ? Dac-ai şti ce rusească perfectă vorbeşte ! Nu ! Nu e de teapa noastră.

— Şi eu cred la fel, că nu este de teapa noastră. Dar este din aceeaşi rasă cu noi. Stăpînul său mi-a spus, poate fără să-şi dea seama.

— Cum asta : „din aceeaşi rasă cu noi“ ?

— Da, din rasa celor care iubesc aceleaşi lucruri.

— Crezi, oare, că există o atare rasă ?

— Vezi, bine : ieri nici nu ne cunoşteam ; mîine vom fi prieteni nedespărţiţi.

— E adevărat, întări Samoilă. Trebuie să existe o rasă de oameni care şterge diferenţele de condiţie socială.

Se aflau în colţul străzii Griviţa. Mihail ieşi din dugheana lui, cu ţigara în gură, aer ştrengăresc, fericit ca un sticlete pe-o cracă. Ai fi zis că tocmai închisese în casa de bani un cîştig gras, agonisit în aceea zi. Spuse în greceşte :

— Ştiţi că mahalaua a şi aflat că sîntem *trei* şi ne-a poreclit frumuşel : *cei trei ţicniţi ? !*

— E perfect, răspunse Adrian. Nouă ne place *ţicneala* asta !

Şi îndreptîndu-se împreună spre Procop, care-şi avea ceainăria în piaţa Galaţi, îl lăsă pe Mihail în seama lui Petrov („ca să se iubească prieteneşte, în voie“), iar el îi urmă, la cîţiva paşi, silabisind întruna pe muteşte din Balzac. Dar îi supraveghea, cu urechea aţintită la tonul convorbirii pe care o reîncepuse Mihail, de îndată, foarte dispus în seara aceea. Îi spuse pictorului :

— Dumneata nu greşeşti, cînd te arăţi destul de nedumerit asupra lecturilor asidue ale unui om *ca mine*. Vina îţi este însă mare, cînd mă iei drept ceea ce *nu sînt*.

Iar celălalt :

— Dumneata ştii că atunci cînd citeşti, trebuie să fii, dacă nu fericit, cel puţin mulţumit. Cu alte cuvinte, să ai strictul necesar... Ce dracu ! Doar n-o să susţii că poţi să citeşti şi cînd ţi-e foame !...

— Ba da...

— Ei, atunci nu mai pricep nimic...

— Ai să pricepi numaidecît. Ce-i lectura pentru dumneata ?

— O fericire.

— Nu-i destul. Pentru mine este o hrană.

Petrov rămase încremenit. Mihail reluă :

— Să ştii că arta nu e gustată în acelaşi fel de toată lumea. Sînt unii care se folosesc de ea, ca de-un lichior care să le uşureze digestia...

— ...Nu-s din ăștia! întrerupse cu vioiciune Petrov.

— Desigur că nu! Ești mai presus de ei, de vreme ce vrei să tragi un profit sufletesc; dar ca să ajungi acolo, ai încă mult drum de străbătut.

— Care drum?

— Acela al suferinței liber-consimțite, chemată aproape ca o salvare. Și dumneata, la fel ca Adrian, n-ați suferit de-ajuns.

— A privi suferința, nu-i același lucru cu a suferi tu însuți.

— Nu, nu! Deloc.

Samoilă nu vru să se dea bătut. Alese exemplul lopătarilor. Povesti scena petrecută în timpul furtunii, își destăinui brutalitatea față de lopătar, adăugînd:

— ...Dar cînd am aflat trista viață a nefericitei perechi, povestea copilului, fierar la unsprezece ani, tot calvarul lui de-atunci încoace, ah! asta mi-a săgetat inima și m-am căit amarnic că-l lovisem.

— Pariez, spuse Mihail, că i-ai plătit apoi un kilogram de vin, ca să-l despăgubești.

— Chiar așa, i-am dus la o cîrciumă! mărturisi pictorul, rușinat.

— Vezi? Ești prada celor mai mici mînii, a celor mai mici emoții. Stăpînirea de sine îți lipsește cu totul.

— Așa-i felul meu. Nu pot altfel.

— Ba poți. Trebuie să poți. Firea noastră se schimbă.

— Cum?

— Trăgînd cel mai bun profit, din ceea ce ne învață cărțile și mai ales viața. Și asta, mușcînd pămîntul de durere.

— Dar citesc și observ în jur, cu toată atenția de care sînt în stare.

— Nu faci nimic din ceea ce ar trebui. Îți spargi capul și pierzi vremea degeaba. Fă mai degrabă sobe!

Foarte susceptibil, Samoilă schiță o strîmbătură, de parcă l-ai fi stropit cu apă rece.

— Aha, nu-ți place? adăugă Mihail. E și natural. Dar aici e buba oricărei prietenii adevărate. Ți-ar place mai bine să-ți spun că ești un pictor mare. Da! ai fire de artist; și fără să-ți văd pînzele, pot să-ți spun că pe ele nu se află

decît gunguritul unui copil fericit, și poate chiar dotat. Cazul dumitale se întîlnește la nouă din zece artiști din lumea întreagă. Poate chiar la mai mulți : vibrezi puțin (poate mai puțin decît o muscă la soare), rîzi sau plîngi ușor, repede te înveselești sau te întristezi și apoi pictezi, sculptezi, compui, scrii... și iată arta ! Dar asta valorează mai puțin decît să ai talent, o inimă simțitoare și chiar să fii un revoltat...

— Cum ? strigă Petrov. Nu-s toate astea calități ?

— Ba da, calitățile oțelului care nu-i călit. Nu poți sfărîma granitul cu degetul și nici măruntaiele mașinăriei omenești cu bunăvoința. Numai artistul este în stare să facă asta, numai asta. Trebuie să meargă acolo unde nimeni nu îndrăznește să pună piciorul ; să lărgească potecile bolovănoase ale vieților de mîine, să le netezească, făcîndu-le practicabile, lăsînd pe drum fîșii sîngerînde din carnea sa, căci adevăratul artist este generos și nepăsător, ca soarele. Dacă nu este așa ceva, jos mutrele ! Muncitorul care coboară în mină și scoate cărbuni ca să ne încălzim dindărătul, e mult mai folositor omenirii.

Iată de ce îți spuneam că trebuie să suferi. Suferința — aceea care este mută, neștiută — ascunde o mare comoară : *calmul. Este* cea mai solidă încercare pe care o putem smulge vieții, care ucide. Asta nu se obține dintr-o dată (ar însemna moartea, dacă s-ar întîmpla așa), ci treptat. Ori, ia privește ce faci dumneata : vezi un om biciuit de furtuna — de afară și din lăuntrul său — și în loc să afunzi întrînsul sonda marei înțelegeri, să-i pătrunzi drama, să afli tot ce-ți poate povesti și dincolo de vorbele lui, dumneata te porți ca primul birjar ce-ar fi trecut pe-acolo : îl dai peste cap cu o lovitură de pumn. Desigur, nu mă îndoiesc c-ai fi plîns pe cadavrul lui, dacă-l omorai.

Un alt exemplu : mă întîlnești pe mine, pentru că mă căutai. Ce vrei de la mine ?

— Să te cunosc... bolborosi Petrov.

— Și m-ai cunoscut ?

— Nu încă...

— Și nu ai să mă cunoști niciodată cu mijloacele de care dispui astăzi, pentru că, adineauri, în loc să pătrunzi ceea ce se află sub zdrențele mele, dumneata nu le vezi decît pe ele și începi să gemi deasupra lor, luîndu-mă drept un nenorocit. Ba mergi pînă acolo încît să crezi că

starea mea actuală m-ar împiedeca să gust o carte sau razele soarelui și vrei să-mi sari într-ajutor, fără voia mea, la fel ca și Adrian care te-a chemat. Nu-i așa ? Voi nu știți că dacă e cineva — dintre noi, trei — care să aibe nevoie de ajutor, apoi acela ești dumneata sau Adrian. Ar trebui să vă dau mîna, ca să vă ajut să coborîți în noroiul și întunecimile de unde prețuiești mai bine lumina. Sau dacă ai stofă de artist, afundă-te în acest ulei coroziv, care este durerea omului singuratic, și de unde te înapoiezi cu fălci în stare să mestece gresia. Dar ca să se întîmple așa ceva, trebuie să faci parte dintre cei care se încing peste măsură, avînd mai înainte pică pe Dumnezeu, pe lume și pe sine însuși.

Dar să nu mergem prea departe. Iată-ne ajunși la gospodin Procop, unde se zice că ceaiul este fără pereche.

*

„Se zice !"... Cum putea fi Mihail atît de sceptic, să pună la îndoială pînă și faima, universală, la Brăila, a ceainicului sau ceainăriei gospodinului Procop ? Fiindcă această faimă nu privea numai calitatea ceaiului, care *la Procop* era „Poppoff veritabil" (atunci cînd îl cereai anume, adăugînd gologanul suplimentar). Nu privea în plus nici zahărul, — acest motiv de eternă discordie, care făcea pe mulți clienți credincioși să schimbe brusc localul, pentru că le servise „zahăr făinos". De aceea sînt obligat să fac aci o mică abatere de la subiect.

De ce se fereau clienții, ca de ciumă, de „zahărul făinos" ? Fiindcă, la Brăila, după exemplul sfintei Rusii, nu se bea ceaiul ca la Paris sau ca la Londra. Liber, prin alte părți, să-ți îndulcești licoarea călduță ; sau s-o „mînjești" cu o picătură sau mai multe de lapte ; sau să nu faci nimic din toate astea și să-l înghiți — ghiorț ! — cum ai înghiți o sare amară ; sau să-l și primești „ca să faci plăcere" și să pleci — cu un „mulțumesc" — fără să-l fi atins. În cel de-al doilea port dunărean al României, localnicii beau ceaiul cu totul altfel. Fie că sînt băștinași get-beget sau lipoveni pravoslavnici — cu bărbi ca a lui Tristan Bernard, cu cizme de vidanjori sau sumane largi, în al căror buzunar țin nelipsitul pahar greu ca de piatră, de care se slujește fiecare să bea vodcă pură, în cîrciumi murdare, după ce s-a închinat mai întîi, din belșug — acești

localnici sînt, înainte de toate, mari băutori de ceai. Îl beau de dimineața pînă seara, pentru nenumăratele lui însușiri : aperitiv, nutritiv, digestiv. laxativ, constipant, excitant, calmant, diuretic. Îl beau iarna, ca să se încălzească; vara, ca să se răcorească. Și așa se soarbe, între doi pînă la patru litri pe zi, ca un nimic. Dar veți spune, ce se face cu această cantitate de apă în stomac ? Ei bine, se bea în deplină liniște, pahar după pahar, apoi tot așa de liniștit și de nevinovat se iese în stradă și-și face nevoia pe trotuar, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte și cîteodată întorcîndu-se cu spatele, la trecerea vreunei persoane, tocmai în momentul acela. Astfel, termosifonul funcționează după dorință. Mațele spălate din belșug pe dinăuntru, sînt pișcate de foame, iar plămînii, adesea de frig, cînd ies afară în plină iarnă, „ca să facă găurele de chihlimbar în zăpada imaculată".

Și ca să poți bea economicos atîta ceai, avînd în vedere prețul exagerat al zahărului și cîștigul mic, a trebuit să se recurgă la un mijloc de scăpare : zahărul a fost prefăcut în bucățele minuscule cu ajutorul unui cleștuț, numit *sifci* ; bucățica de zahăr e muiată întîi în lămîie, apoi fixată cu dibăcie între fălci și obraz, unde rezista vitejește sorbiturilor de ceai fierbinte, care o ating în treacăt, fără s-o topească dintr-o dată, și în felul acesta ajungi la fundul paharului, păstrînd încă în gură o vagă senzație de dulce. E ceea ce se cheamă la Brăila : a bea ceaiul *pricuțc*. Iată de ce toată lumea ocolește zahărul tos, pe care ceaiul îl topește la iuțeală, „ca și cum ar fi griș" și este căutat cel „de căpățînă", sticlos și fosforescent noaptea, ca acele chibrituri întrebuințate odinioară de sinucigași.

Cele două bucăți care se serveau la o „jumătate porție" (circa cincizeci de grame), sînt tăiate cu un fierăstrăiaș, de însuși patronul, dintr-o căpățînă de zahăr de cinci kilograme : căci trebuie să ai ochiul format și rara îndemînare de-a tăia bucățelele de-o egalitate aproape perfectă, înlăturînd astfel ca unele din ele să pară, cutărui client, mai mici decît ale vecinilor de masă. Și așa e încă izvor de nemulțumire, inepuizabil. Căpățîna de zahăr, fie ea triplu rafinată, nu e mai puțin adevărat că „spre vîrf" e mai sticloasă, și mai „făinoasă" la bază. Și bietul băiat de prăvălie trebuie să facă naveta, în goană, de la mușteriul arțăgos la stăpîna de la casă, care nu mai știe unde-i este capul :

— Cu-coa-a-a-nă ! Domnul X... vrea o bucată „de la vîrf" !

— Dar domnule X ?... Dumneavoastră știți bine că o căpățînă de zahăr n-are numai „vîrf !".

— Da, cucoană, dar n-o fi avînd numai „dindărăt" !

La auzul acestora, gospodin Procop, care vede și înțelege tot, intervine îndată, scotocește, găsește și dă mușteriului o bucățică „din partea de la vîrf" ; el știe că omul are dreptate și-l mulțumește, căci uneori se întîmplă să dea și pe unii pe ușă afară...

Dar la fel cu ceaiul, care este fără pereche, chiar cînd nu-i musai „Poppoff", toate celelalte chestiuni care privesc zahărul (excelent), serviciul și materialul (fără reproș), prăvălia (mare, curată și luminoasă), apa (provenind din două căldări, dintre care una fierbînd încontinuu), toate aceste avantaje la un loc nu contribuie atît la renumele *ceainic*-ului Procop, cît persoana însăși a lui gospodin Procop.

Și omul sfințește locul...

Omul — pînă la cel mai ordinar — e un animal care poartă în sine, inconștient, germenul perfecțiunii universale, către care umanitatea se îndreaptă fără voia ei. Iată pentru ce hamalul necioplit, care se mulțumește cu un colțișor de masă *la Procop,* știe că uriașul lipovean, cu privirea limpede și barba frumos pieptănată, face o deosebire strașnică între clienții săi. Știe că prețul și calitatea consumației sînt aceleași pentru toată lumea. Dar nu și salutul patronului : Or, la asta rîvnește mai mult hamalul necioplit, în asprimea vieții sale, sub înrîurirea nobilului grăunte al cărui purtător inconștient este.

Acest hamal necioplit se teme de Procop, în aceeași măsură cu care îl iubește și cerșește o fărîmă din stima sa, fiindcă l-a văzut pe mîndrul lipovean părăsindu-și tejgheaua — unde stă în picioare, drept ca un judecător, lîngă nevastă-sa, așezată pe un scaun — și ducîndu-se să strîngă mîna cutărui client care intrase, să-l conducă la un loc bun, să-i șteargă masa el însuși, din simplă politeță — deoarece mesele sînt curate — să se întrețină cu el un minut și apoi să comande cu vocea-i de patron, ceea ce știe că mușteriul ia de obicei :

— *O jumătate pentru domnul X !*

Asta înseamnă — pentru urechile băiatului de la bufet, pentru toate urechile din local — mai întîi considerație, apoi cîteva nimicuri : serviciu neciobit, zahăr și felie de lămîie acătării.

Dar asta vrea să spună, mai ales, că mușteriul care se bucură astfel de considerația lui gospodin Procop, nu face nimic din ceea ce face el, necioplitul de veacuri : nu șterpelește jurnalul ce i se dă să citească ; nu scuipă pe jos ; nu spune măscări față de femei ; nu bate în masă, ca un mitocan, atunci cînd vrea să cheme băiatul ; nu-și face nevoile pe stradă ; nu încearcă să fure șifciul sau să-și însușească banul lăsat la plecare, pe masă, de un consumator vecin ; sau să dispară, fără să plătească, simulînd „o nevoie urgentă", ca să poată ieși în curte.

Pe cînd el, omul fără rușine, el le face toate astea. Nu se poate dezbăra de ele, căci sînt păcate ce-i aparțin numai lui, precum exploatarea nerușinată și crima colectivă aparțin numai celuilalt om fără rușine, aflat în capul scării sociale, ce-l asuprește cu toată cruzimea. Deși ținut în mod sălbatic în ignoranță, pradă jalnică instinctelor și niciodată ajutat să-și revină în fire, el se ajută cum poate. Nu, nu se ajută, el se supune. Freamătă sub clocotul plămadei care dospește în sufletul său. Și cînd îl vede pe gospodin Procop cum onorează omul corect, curat, delicat, — bietul amărît deschide ochii, admiră liniștit, surîde, clipește, scuipă de plăcere și se resemnează în colțul său : stima aceea nu e pentru el, dar se bucură totuși, deoarece el este astăzi strămoșul necioplit al acelei omeniri corecte, curate, delicate de mîine. El nu-și dă seama. Iar Procop, care-i un pionier al progresului, nici el nu-și dă seama ce reprezintă. Nici el nu face decît să se supună legii lui de precursor.

Cu capul sus și privirea disprețuitoare, proptit pe picioarele-i zdravene, în mijlocul duzinilor de mese înșirate pe trotuar și gemînd de lume, Procop privește vara spectacolul ce-l oferă terasele ceainăriilor înconjurătoare : mușterii care înjură, își bat bucile, pîrțîiesc zgomotos, se apucă de prohap, insultă femeile, — toate astea sub ochii jupînului care face haz. În aceste momente, Procop își cîntărește influența ce-o exercită asupra micii sale lumi, întorcîndu-și doar capul, cu vădită stăpînire de-a scuipa cu dezgust, adresîndu-se cu noblețe unui client pe care-l prețuiește :

— Uneori, îmi vine să cred că Dumnezeu a pus omul pe pămînt, numai ca să dovedească animalelor că sînt mai cinstite și mai delicate decît el !

Doar atît spune și face Procop. Îndată, hamalul de rînd se simte fericit că se află pe terasa acestui lipovean drept, în loc să fie amestecat în gloata celor disprețuiți de el, cărora nici nu le îngăduie să-i calce pragul ceainăriei.

Iar duminica, cînd Procop pleacă la biserica rusă, pentru liturghie, îmbrăcat cu rubașca-i neagră, imensă ca și el și înconjurat de nevasta-i rotofeie și cei șase copii — bucălați și solemni în straiele lor împestrițate cu roșu-cărămiziu, galben ca lămîia și albastru-marin — Samoilă Petrov, ateul convins, se ridică de pe scaun la trecerea cinstitei familii, se înclină cucernic, simțind în sinea lui o poftă de neînvins de a-l imita pe gospodin Procop, urmîndu-l chiar acolo unde n-a mai călcat din copilărie.

Iată din ce se încheagă atracția ceainăriei Procop ; ea e întemeiată nu pe „zahăr sticlos“ și ceai „Poppoff“, ci pe-o frumoasă credință omenească. Nu toți își dau seama de ea, dar i se supun. Această credință sapă fără preget în stînca ticăloșiei noastre, provoacă încolțirea acelei lumi noi, care apropie — cu pași de broască țestoasă — îndepărtatele abisuri cerești. Ca să-și îndeplinească destinul, ea n-are nevoie de predici : obligă pe unii să dea exemplul și pe alții să-i urmeze. Mijloacele ei sînt simple, ca și lumina zilei ; gospodin Procop nu ține conferințe dulcege, nu face reproșuri amare ; el trăiește, mai întîi, cu demnitate, apoi își arată stima față de cei care îi respectă casa. Le-o arată în felul cel mai simplu, dîndu-le o binețe mai afectuoasă, arătîndu-le mai multă atenție.

De pildă, văzînd că apare statura înaltă a lui Samoilă — care, curtenitor, lăsase pe Mihail și Adrian să intre înaintea lui — gospodin Procop le ieși în întîmpinare și-i spuse lui Petrov :

— Acum un minut l-am întrebat pe băiatul care vă servește, dacă ați luat ceaiul de seară.

Și privindu-i cu atenție :

— Dar v-ați udat pînă la piele !

— De asta și vrem, spuse pictorul, să-ți cer, pentru o oră, cămăruța de lîngă cazane. Luîndu-ne ceaiul, hainele se vor usca.

Apoi adăugă în rusește :

— Vă *recomand* pe gospodin Mihail. Dacă o să vină aici, singur sau însoțit de Adrian, pe care-l cunoști, te rog să te porți cu dînsul, ca și cînd aș fi eu.

Procop se înclină după obiceiul rusesc, strînse mîna lui Mihail și nu dădu nici o atenție înfățișării lui sărăcăcioase. Apoi, ducîndu-i spre camera cerută, strigă cu vocea-i gravă:

— O porție „Poppoff“ *la trei* (pahare), pentru domnul Samoilă !

Și toată lumea își întoarse capul.

Aceste evenimente se petreceau pe vremea războiului ruso-japonez. Înfrîngerea ruşilor se întrevedea limpede şi numeroşii pravoslavnici, ca şi alţi cetăţeni din Brăila, îşi cheltuiau scuipatul ca să susţină, prin ceainării, moralul „tătucului", ţarul, care trimetea armatei sale din Manciuria cîte o icoană pentru fiecare soldat, în loc de muniţii, în timp ce duşmanul de la Tokio răspundea cu orez, obuze şi vestminte.

Nume de oraşe, cetăţi şi generali, de care brăilenii habar n-avuseseră pînă în ajun, deveniseră atît de populare, de familiare, încît copiii, jucîndu-se de-a soldaţii, îşi rupeau pingelele, strigînd : *„Ku-ro-pat-kin, Port-Ar-thur !"*

Ziarele de mare tiraj îşi întreiseră numărul cititorilor, cîrciumile şi ceainăriile, pe al muşteriilor. Capi cumsecade de familie care n-aveau obiceiul şi nici mijloacele să consume vreo băutură în afara casei, îi zăreai aproape în fiecare seară poposind dinaintea unui pahar cu ceai, „ca să asculte pe unde a ajuns războiul", să citească ziarul şi să pălăvrească despre „ce se petrecea la celălalt capăt al lumii".

În seara aceea, deşi venise ora mesei, discuţiile continuau pătimaşe şi nimeni nu se gîndea că ai săi îl aşteaptă acasă cu masa gata. Era din pricina unei veşti mari, pe care o adusese telegraful din Extremul Orient şi pe care ziarele o ofereau turmei umane, ca un adevărat regal : distrugerea marelui cuirasat rus *Petropavlovsk*, de către japonezi.

Ah ! Ce straşnică „ediţie specială" trînteşti cu o atare veste ! Asta merită osteneala să fii directorul-proprietar al unui „mare organ !" Păcat însă că nu se află în toţi anii un război şi, în fiece săptămînă, un cuirasat scufundat, n-are a face unde şi de cine ! Cît despre felul de interpretare a evenimentului, nu e o problemă care să pună la încurcătură pe un gazetar : dacă paguba e suferită de naţiunea antipatizată, o înconjură cu imnuri de bucurie ; dacă atinge „poporul" cu care simpatizezi, urli răzbunarea, revanşa, aţîţi urile. Şi într-un caz, ca şi-n celălalt, ziarul se vinde, tirajul creşte şi odată cu el preţul publicităţii şi mai ales „porţia" din bugetul guvernelor.

În odăiţa retrasă, a cărei fereastră da spre *ceainic*, cei trei tovarăşi îşi aşteptau ceaiul. Mihail descifrînd ziarul de seară, ceilalţi doi perpelindu-se la zidul încins al cazanelor. Erau mulţumiţi că-s singuri. Hărmălaia localului îi stingherea puţin. Ca toată lumea, se interesau, la rîndul lor, de mersul războiului, dar cu nepăsarea oamenilor preocupaţi de ei înşişi, înainte de orice lucru de afară.

Profitînd de singurătatea lor de-o clipă, Samoilă rezumă pe şoptite lui Adrian conversaţia ce-o avusese pe drum cu Mihail, îi proslăvi inteligenţa, însă, la urmă, îşi mărturisi şi rezervele :

— Haide ! haide ! Adriene ! Să nu-mi spui că omul ăsta, cu toate cunoştinţele şi limbile ştiute, nu e în stare să facă altceva decît să vîndă plăcintele, pe care le coace noaptea în murdărie şi păduchi. Uite : dacă ar vrea, mîine l-aş îmbrăca din cap pînă-n picioare şi i-aş căuta o meserie demnă de el. Asta nu e viaţă ! Fuge de lume şi lumea îl ocoleşte. Cauţi azi un om, ca pe vremea cinicului Diogene, şi cînd îl descoperi eşti nevoit să te cobori pînă la mizeria lui, în loc să-l ridici la o stare mai bună. Trebuie să te îmbraci în zdrenţe ca şi el şi să-ţi fie teamă să-i apuci braţul, ca să nu te alegi cu unul dintre pensionarii lui. Ehei ! nu cumva să-mi spui că ăsta e idealul !

Băiatul intră cu o tavă încărcată cu un întreg „arsenal" din porţelan fin, bogat pictat şi aurit, căpăcelele jucînd în ceainicele clocotinde, farfurioarele zăngănind ca bronzul, ceai „Popoff", zahăr „de la vîrf", — totul pentru şaizeci de bani.

Petrov, care murea de sete, se repezi la serviciu, opări paharele, le împărţi, turnă, apoi, cu şifciul în mînă, îşi întrebă prietenii :

— Pricuţc ?

— Pricuţc, i se răspunse.

Cît ai clipi din ochi, cele cinci bucăţele de zahăr, de diferite forme şi armonios geometrice, fură prefăcute într-o grămăjoară de boabe de porumb. După care, golind jumătate din pahar în farfurioară, fiecare o duse la buze, cu mai multă sau mai puţină graţie, dar toţi sorbind zgomotos din cauza fierbinţelii lichidului, singura pricină dealtfel care-l sileşte pe băutor să-l verse în farfurioara întinsă.

În felul acesta, ajunseră la al cincilea pahar, asudînd, ştergîndu-se, chemînd neîncetat băiatul — cu un tac-tac metalic în căpăcelul ceainicului — ca să le aducă mereu, mereu, apă fiartă (tot pentru cei şaizeci de bani !), cînd, aruncînd o privire pe ziarul lui Mihail, Adrian strigă :

— Ce grozăvie ! Vereşaghin a fost omorît în explozia blestematului cuirasat *Petropavlovsk !*

— Nu se poate ! gemu Samoilă, sărind de pe scaun.

Şi smulgînd foaia din mîinile lui Adrian, citi, tremurînd, telegrama care anunţa catastrofa vasului-amiral şi, cu litere groase, moartea pictorului. Vru să spună ceva, dar ochii îi fură năpădiţi de lacrimi şi-şi lăsă fruntea să cadă pe braţele-i încrucişate pe masă.

(Zece ani mai tîrziu, la 31 iulie 1914, Adrian va vedea sute de muncitori de rînd alergînd pe cheiul portului, strigînd : *Jaurès a fost asasinat !... Jaurès a murit !* Şi mulţi dintre ei, cu ochii scăldaţi în lacrimi, deşi nu-l cunoscuseră sau îl auziseră vorbind vreodată.)

Vereşaghin se relevase tineretului idealist român din acea vreme, cu ocazia războiului ruso-japonez. Între altele, două opere ale sale, inspirate de măcelul din 1904 şi reproduse pe mii de cărţi poştale, deveniseră foarte cunoscute : *Piramida craniilor* şi *Santinela,* înghiţită de zăpadă, la datorie. Le întîlneai în orice casă, prinse în ace, şi influenţa lor era cu atît mai mare cu cît Vereşaghin, nobil între nobilii ruşi, îşi primejduise viaţa (pînă la sacrificiu, cum o dovedea telegrama din ziua aceea), ca să slujească omenirea, luptînd împotriva celui mai mare flagel al ei.

Petrov nutrea o adevărată venerație față de această inimă mare de artist. Moartea lui tragică îl aruncă într-o deznădejde egală aceleia care lovi atîtea suflete cumsecade de pe întreg pămîntul, în ziua cînd marea viață a lui Jaurès sfîrși sub gloanțele unui zănatic.

Împărtășindu-i durerea, Adrian îi mîngîia prietenește mîna. Cît despre Mihail, această făptură tainică nu trăda nimic. Cu coatele sprijinite pe masă, tăcea chitic, netulburat și fuma.

Samoilă, ridicîndu-și capul și ștergîndu-se la ochi, rosti, sugrumat :

— Nu mi-aș fi dat o singură zi, ca să lungesc viața tatii; dar mi-aș fi dat jumătate din cît mai am de trăit, numai să-l reînviu pe Vereșaghin !...

Și în tăcerea care urmă acestor cuvinte, continuă să se văicărească, privind întruna funesta telegramă :

— Ah ! ce valoare pierdută ! Cine știe cîte capodopere s-au dus odată cu el ! O adevărată catastrofă pentru artă ! Și de nereparat !

— Bunul meu Petrov, obiectă blînd Mihail, orice viață care se stinge, în chip tragic sau nu, poate fi o tragedie pentru cineva.

— Da, dar prin asta nu pierde arta ?

— Nu numai arta suferă pierderi dureroase și de nereparat. De cînd ne-am așezat la această masă, sute de ființe omenești au murit pe suprafața pămîntului, unii natural, alții înecați în mări sau zdrobiți în uzine, striviți în mine, înjunghiați de gelozie sau de ură, ori s-au sinucis din disperare. Gîndește-te că aceste morți constituie niște catastrofe. Și știm noi, oare, cine sînt, mama, bărbatul, femeiea, copilul, logodnicul, logodnica, prietenul, care jelesc aceste pierderi, *mult mai ireparabile pentru cei care le suferă,* decît pierderea resimțită de artă prin moartea lui Vereșaghin ?

— Oh ! exclamă pictorul, făptuiești un sacrilegiu, vorbind astfel !

— Nu... Nu făptuiesc nici un sacrilegiu. L-am cunoscut pe Vereșaghin, cu mult înainte de-a se fi auzit despre el la Brăila, și-mi place arta lui generoasă. Dar arta nu-i decît o viață fictivă, a cărei pierdere nu provoacă niciodată drame, în timp ce viața adevărată fiind foarte bogată în drame, pentru ea pierderile sînt în mod diferit nereparabile.

Samoilă se întărîtă în fața acestui fel de-a judeca :

— Deci, pentru dumneata, moartea marelui artist și a micului marinar care a murit odată cu el, sînt egale în urmări !

— Pentru mine pot sau nu să fie egale. Dar nu de mine este vorba, nici de dumneata, care mergem la culcare astă-seară, mai mult sau mai puțin liniștiți, în ciuda catastrofei lui *Petropavlovsk*. Îți vorbesc de acei care la pierderea unei vieți se trîntesc la pămînt și nu se mai scoală : pentru aceștia, „marele pictor" și „micul marinar" sînt vorbe goale.

Petrov nu fu convins. Îl luă pe Adrian ca arbitru. Acesta, mirosind apropierea unei „ședințe pasionate", se prefăcu că împărtășește părerea pictorului, spre a-i da ghes la vorbă lui Mihail :

— Desigur, niciodată nu m-am gîndit la una ca asta. Cred și eu că viețile nu sînt toate la fel.

Atunci, Mihail, scoțîndu-și pieptul în afară, cu figura iluminată de-o flacără lăuntrică, rosti deodată :

— Luați aminte, prieteni !

(Vorbi în grecește ; observase că Samoilă o înțelege destul de bine, în timp ce Adrian nu pricepea o boabă rusește) :

Sosisem la Brăila — patria voastră — oraș frumos, fără îndoială. Veneam de undeva (asta nu vă interesează), să zicem că veneam din... Rusia, această Rusie formidabilă a lui Vereșaghin. Și n-aveam nici un gologan în buzunar, nici calabalîc de vînzare, căci totul fusese vîndut la Odesa.

Cea mai simplă dintre înțelepciuni mă sfătui să schimb hainele frumoase, ce le purtam atunci, cu cinstitele zdrențe ce le vedeți pe mine, și cu cîștigul încropit să mut mai departe pionii vieții mele.

Pe vremea aceea, nu căutam de lucru. Făceam pe rentierul, cu pîine, măsline și castraveți murați, alimente prețioase, foarte ieftine, pe care le vedeam în mîna oamenilor ce descărcau poveri grele. Cum eu nu descărcam decît amintiri puțin plăcute, adoptai hrana lor, fără să știu o boabă românească ; arătam marfa cu degetul, dam gologanul și plecam să-mi gust, pe malul Dunării, pîinea, măslinele și castraveții.

Și asta fu o viață dulce și voluptoasă, viață plină de emoții, viață cunoscută numai de oamenii în stare să schimbe niște straie frumoase cu jerpelituri, să ronțăie

netulburaţi cîştigul realizat prin acest schimb, şi să nu se gîndească deloc, în acest răstimp, să-şi caute de lucru. Da ! aşa am făcut. Şi asta se cheamă *a privi în faţă, cu gentileţe, viaţa care se pregăteşte să te sfîşie*. Dar cîtă vreme am putut trăi astfel ? Nu-mi amintesc : poate o lună, două, apoi...

Apoi începui să flămînzesc... Desigur, nu-i plăcut. Două zile în şir n-am înghiţit decît apă chioară. A treia zi, cum mă plimbam, cu mîinile în buzunar, găsesc un ban pe chei şi-mi cumpăr o bucată de pîine neagră, care-mi căzu la stomac mai greu decît plumbul. Avui crampe, de crezui că mă otrăvisem. Şi n-aveam chef să mor, nu ! Încă o clipă, — încă o clipă din acest soare preţios şi această gîndire la fel de preţioasă omului singur pe lume, omului tare ca stînca. Fiindcă mă gîndeam — dacă ţi-e îngăduit s-o faci cînd eşti lihnit — la o sumedenie de lucruri care nu pot fi simţite decît în ziua cînd eşti convins că pămîntul e un pustiu.

Mă tîrîi cum putui la „vagonul meu“, căci, uitasem să vă spun, de la sosirea în frumosul vostru oraş nu mă culcam decît în vagoanele de marfă ce staţionau goale pe liniile din port. Era pe la sfîrşitul lui martie, vremea fiind încă destul de rece. Mă refugiai deci în apartamentul meu, mă lungesc pe podeaua de scînduri, cu burta-n sus, nemişcat. Buna dispoziţie nu-mi pieri şi nici durerile, care oricum mai mă lăsaseră...

Ah ! neuitatele clipe de speranţă în viaţă, alternate cu oribilele viziuni ale morţii, în acea seară cînd, cu privirea îndreptată spre asfinţitul soarelui — ce mă saluta din rece-ai eternitate — mă vedeam atît de singur în vagon, atît de părăsit şi neştiut de semenii mei, ca nimeni altul pe acest pămînt ! Clipe mai preţioase decît toate comorile universului... Cine nu le-a trăit niciodată, este un om sărac şi incomplet, chiar de-ar fi regele aurului şi prinţul gîndirii, căci totul este relativ în existenţa noastră, în afară de deznădejdea morţii, de chinuitoarea ei incertitudine şi meschina-i certitudine, — moartea care se înfăţişează pe neaşteptate şi-ţi spune în mod stupid, în timp ce tu te zbaţi cu suferinţa, ca să-i smulgi încă o clipă de gîndire frumoasă, încă o clipă de soare generos :

— Haide !

— Imediat ?

— Numaidecît !

— Nici chip să mai zăbovești puțin ?
— Nu !
Și te smulge gîndului neisprăvit, luîndu-te cu dînsa. În mod stupid.
În sfîrșit, adormii, după cîteva ceasuri de canon, cînd deodată o zguduitură puternică îmi tulbură mintea și măruntaiele, părîndu-mi atît de îngrozitoare, de crezui c-am murit. Apoi, șuierături de locomotivă... și iată-mă plecat în călătorie de nuntă cu foamea, într-o direcție necunoscută... Ah ! îmi spusei, numai plăcerea asta îmi lipsea din colecție ; da, în sfîrșit, e mai bine să călătorești cu burta goală, pe lumea asta, decît cu ea plină, pe lumea cealaltă...
Mă deșteptai de-a binelea. Durerile fizice și morale îmi pieriseră, ca prin farmec. Fără să mă mișc de pe podeaua vagonului — unde mă simțeam tot așa de bine ca într-un vagon cu paturi — încep să urlu, cu toată puterea stomacului chiorăind, un cîntec de dragoste al lui Pușkin, simțindu-mă, în acest vagon de vite, mult mai fericit decît în clipa cînd îl învățasem și mă credeam unul din fericiții pămîntului.
După vreo jumătate de oră de bălăbăneală, cînd într-o parte, cînd în într-alta, trenul meu special se opri în gara centrală, unde fusei tras pe-o linie liberă.
Toate astea nu-s decît introducerea. Iată acum povestea.

*

A doua zi, la prînz, revenit în port și leșinat ca o pisică bătută, mă așezasem pe platforma unui vagon de marfă și mestecam boabe de grîu, pe care le ciuguleam cu degetele ca o pasăre, cu gîndul numai la soarele care încă îmi perpelea spatele.
Mă credeam singur, dar deodată zării o lipoveancă ; mă fixa prin crăpătura ușii unui vagon de marfă, de pe-o linie din față, în care se închisese, ca să-l mături și să adune gozuri. Ne privirăm lung în ochi, fără să ne clintim nici unul, nici celălalt, ca două animale blînde, apoi, nu știu de ce, începui să rîd (ah, da ! rîdeam de ochii ei mirați), dar biata femeie se porni pe plîns, ca o Maria Magdalena.
Mă înțelegeți : cu înfățișarea ce-oi fi avut și văzîndu-mă mîncînd boabe de grîu, își uitase propriile-i nenorociri, ca

să se înduioșeze de ale mele. Oh ! asta-mi topi inima : deci eram atît de sărman, că puteam îneca în lacrimi ființele cele mai împietrite de mizerie ?

Sării de pe platformă și mă apropiai :

— Nu mai plînge, îi zisei în rusește, nici tu nu ești mai fericită.

Dar lipoveanca, în loc să-mi răspundă, scotoci în sac — unde avea gozurile, mătura și fărașul — scoase un codru de pîine și mi-l întinse, cu un gest ce spunea : „Na, mănîncă-l !"

Cu pîinea pe genunchi, lipoveanca plîngea sincer, lacrimile i-alunecau din ochii-i ficși și picau pe pîine. Apoi o auzii vorbind, ca un miorlăit :

— Dacă nu vrei să mănînci, atunci nu ești un bun creștin !

Ei bine, prieteni, am mîncat în fața ei acea pîine blagoslovită, ca să fiu, măcar o dată „un bun creștin", în viața mea de păgîn. Și ne-am cunoscut apoi mai bine, adică eu am fost acela care am avut de învățat de la dînsa, căci aflați că această femeie în zdrențe m-a scos din nepăsarea de pînă atunci și m-a redat speranței, dorinței, activității — singurele pîrghii ale vieții.

— De ce, mi-a spus ea, n-aduni plumbii ăștia care-i vezi pe pămînt ? Cad de la vagoanele desplumbuite dimineața și într-o zi ai putea să aduni cam două chile, adică optzeci de bani ; poți trăi cu ei, sperînd la mai bine. Multă vreme am făcut și eu asta, dar acum cîștig mai mult măturînd vagoanele, de unde scot de unu sau doi lei gozuri. Mai tîrziu, cînd o să fii în stare să-ți cumperi uneltele necesare : sac, mătură, făraș, ciur, o să faci și tu ca mine. Atunci n-o să mai fii atît de chinuit.

Priveam la această ruină omenească, cu fața jigărită, mîinile și picioarele crăpate, pline de noroi, dar cu sufletul tare și mă rușinai de slăbiciunea mea. De trecutul meu, de asemenea. Niciodată, în viața mea de tînăr înfumurat, nu mă îndoisem că „sufletele simple" (acei „simpli" cărora nu le catadixeam cinstea unui răspuns la binețea lor) fusese posesorii celei mai frumoase bogății pămîntești, *aceea de a-ți uita nenorocirile, în fața celui învins, de-a te arăta cu sufletul vînjos dinaintea celui mai slab decît tine și de a-l ajuta să se ridice*. Aici stă întreaga superioritate a omului asupra animalului. Restul nu-i decît deșertăciune. N-am știut-o, în ciuda studiilor mele. A

trebuit să mă rostogolesc în drojdia societății, pentru ca unul din acești năpăstuiți să-mi arate drumul adevăratei vieți, fără de care nu există decît haos și bestialitate.

Așa că, grație acestei făpturi, ce-mi vorbea cu puterea exemplului, mă ridicai drept în picioare, îmi cîștigai pîinea fără osteneală, fără scîrbă, ferit de orice chin moral, trăind ca o pasăre. Izbutii, în sfîrșit, să-mi cumpăr tutun și să nu mai fumez chiștoace, căci, colac peste pupăză, sînt o pasăre care fumează cu pasiune.

Dormeam mereu în vagoanele mele și uneori capriciul mecanicilor încerca să mă tîrască iarăși în călătorii fără voie ; acum, însă, săream iute din camera mea pe roate și, pe jumătate somnoros, îmi căutam un alt „apartament".

În felul acesta, eu cu plumbii, ea cu gozurile, ne-am împrietenit. Era o femeie de vreo patruzeci de ani, înaltă și îngrozitor de slabă. Mergea cocoșată, tușea întruna și era predispusă la ore de lungă tristețe și chiar de lacrimi. Ca s-o înveselesc puțin, s-o fac să rîdă, îi istoriseam tot felul de povești, bune să distreze pe cei „simpli", cu care ne întîlneam în fiecare zi în jurul acelorași vagoane. Și o dată, atîta o făcui să rîdă, că-și deschise inima și-mi povesti istoria vieții sale, care, după cum o să vedeți, nu pornea dintr-o inimă tocmai veselă.

Lipoveanca mea nu fusese totdeauna atît de nenorocită. Bărbatul ei fusese pescar, pe cont propriu. Cu cel mai vîrstnic din cei trei copii — „un băiat de cincisprezece ani, puternic ca un taur" — pleca în fiecare seară la pescuit pe Dunăre și se reintorcea în zori, cu peștele vîndut și gologanii în buzunar. Și tatăl, și fiul erau cumsecade : nu beau și încredințau toți banii babușcei lor. Nu erau mulți, dar, o zi mai mult, alta mai puțin, treaba mergea. Și într-adevăr, totul merse tîrîș-grăpiș, „pînă-n ziua de Înălțare, anul trecut", cînd ițele se încurcară, căci în acea „dimineață blestemată" băiatul bătu în geam pe la două din noapte și cînd îi deschise abia fu în stare să rostească: „Mamă ! El s-a înecat !" și căzu pe pămîntul odăii.

Barca se răsturnase din pricina valurilor mari. Tatăl, încălțat cu bocanci grei, făcuse pe dracu în patru ca să se mențină la suprafață, în timp ce fecioru-său, cu picioarele goale, se lupta din răsputeri să-i scoată „bocancii fatali", singura piedică mare pentru acești înotători înnăscuți ; dar, bătrîn și istovit, tatăl căzu la fund, în clipa cînd unul din

cei doi bocanci rămase în mîinile băiatului. Acesta îl auzi strigînd, cu puțin înainte de-a pieri în valuri : „Petrușca ! Salvează-te și fii bun cu maică-ta “!

Petrușca fu bun cu maică-sa, care era aproape să moară de durere. „Dar nu mori cu una, cu două, cînd ești sărac !“ Cine știe ? „Poate trebuie să trăiești că să ispășești niscavai nelegiuiri ale taților și bunicilor ?“

Gospodăria își reveni din suferință, grație sforțărilor viguroase ale băiatului, care deveni într-adevăr cap de familie pentru frățiorii săi mici și pentru maică-sa, „îmbătrînită cu zece ani, în șase luni“. Petrușca făcu minuni, ca să cîștige atît, încît mizeria să nu-și arate colții la ușa căminului. Dar degeaba. Intrau de trei ori mai puțini bani decît în vremea tatălui, deși băiatul se înhămase la cea mai grea și mai prost plătită dintre toate muncile portului : descărcatul vagoanelor de grîu. De la șase dimineața pînă la opt seara, mîntuia între zece și cincisprezece tone de cereale, cărate pe umerii lui de șaisprezece anișori. Și totuși n-ajungea ca să hrănească patru guri, fiindcă n-avea de lucru în toate zilele. Lipoveanul Petrușca era iute alungat de românii „care aveau cuțite mari, cam așa“.

Atunci, sărmana babușca trebui să lase grija casei în mîinile fetiței sale de doisprezece ani și să se amestece printre nenorocitele care cutreieră din vagon în vagon, să adune gozuri și țărînă, și odată cu ele și înjurături, ca să cîștige încă un leu sau doi pe zi.

Și într-una din acele zile, de la începutul meseriei sale umilitoare, într-o după-amiază văzu „lumea alergînd și o mare gloată de hamali adunîndu-se“ la un post de lucru, nu prea departe de locul unde mătura un vagon. Nu vru să se ducă să vadă ce se petrece acolo, știind că hamalii „se înjură și se încaieră din nimic“, cînd, deodată, „ochiul drept începu să i se bată foarte repede și foarte tare“, iar bătăile inimii i se răriră... Și atunci, aruncă sacul, mătura și tot, și alergă cît o țineau picioarele, ca să vadă „pe cine puneau pe targă să-l ducă“ ?

N-avu nevoie s-ajungă aproape, ca să se încredințeze că era chiar fiu-său, Petrușca, tînărul despre care tovarășii spuneau „că-i fusese prins pieptul între tampoane și turtit ca o farfurie“, căci zărise de departe „brîu-i lat, din lînă verde, care atîrna cu un capăt în afară de pe

targă". Atunci i se înnegurară ochii, își pierdu judecata și îndată nu mai știu nimic...

O ridicară de jos și-o transportară într-o farmacie, unde se trezi cu dureri groaznice de cap. Farmacistul se dovedi om cumsecade, o ajută cum putu mai bine ; dar ea fu un timp mirată, trezindu-se într-un pat curat, ea, femeie săracă. Apoi, deodată, îi flutură pe dinaintea ochilor capătul de brîu ce atîrna peste targă, memoria îi reveni și se ridică, urlînd „ca o vită înjunghiată", vru să se repeadă în stradă, dar căzu în pragul farmaciei. Bunul om o ridică, o culcă într-o odaie din spatele farmaciei, o mîngîie frățește, telefonă la spital, de unde i se răspunse că „nu era nimic grav". Petrușca neavînd decît un umăr strivit, dar că totul se va drege la loc.

Din nenorocire, acestea nu fură decît mîngîieri de circumstanță, și răspunsul celor de la spital o minciună plină de omenie ! Adevărul, nefericita mamă nu-l cunoscu decît la comisariat, unde omenia nimerește rareori și acest adevăr fu nemilos, așa cum îl presimțise inima și ochiul drept, care începuse să i se bată : da ! Petrușca își „zdrobise și turtise frumosul piept, ca o farfurie !"

. . . .

— Dar, barem Petrușca are un mormînt, spuse nefericita, sfîrșindu-și spovedania. Lipovenii au alergat, care cu un leu, care cu doi și nu l-au lăsat la spital, „unde morții sînt ciopîrțiți și-i îngroapă unul peste altul". A fost îngropat la cimitirul lipovenesc, „cu popă și slujbă, ca un bun creștin ce-a fost în viață".

Mereu aceeași poveste ! Sărmana femeie avea nevoie de-o mîngîiere și și-o găsi în mormîntul feciorului, ca și în mine dealtfel, după ce își descărcase inima de povara necazurilor. Și asta ne făcu bine la amîndoi. Îmi spunea : „Nu sînt chiar atît de nefolositoare pe lumea asta !"

Ne întîlneam în fiece dimineață, ca doi vechi prieteni. Îmi zîmbea, de departe, arătîndu-mi sacul ce-l umpluse cu gozuri ; și eu îi arătam punga cu plumbi, legată cu o sfoară la gît, pungă pe care mi-o dăduse într-o zi, ca să nu mai pun plumbii în buzunare.

Și această făptură, pe care educația de odinioară mi-o arătase demnă de dispreț, îmi deveni atît de scumpă, că, uneori, neîntîlnind-o la prînz, o căutam de la un capăt la

celălalt al portului, printre sutele de vagoane și furnicarul de trăsuri. O găseam, îi spuneam lucruri plăcute și alergam pînă la cea mai apropiată bucătărie ambulantă, de unde îi aduceam bucăți de ficat fript și pîine.

Dar într-o zi n-o mai găsii, deși răscolisem tot portul. A doua zi și în cele următoare, nici o urmă. Ah ! mă simțeam cel mai nenorocit dintre nenorociți ! Eram sigur că e bolnavă. Tuberculoza o rodea cu încetul. Dar nu știam unde locuia. Nu-i cunoșteam măcar numele, fiindcă ne spusesem totdeauna ; ea mie „batiușca“ ; eu ei „babușca“.

Într-a cincea zi de lipsă, începui să răscolesc mahalaua lipovenească, intrînd din casă în casă, întrebînd pe localnici și dîndu-le ca semnalmente propria ei poveste.

Și o descoperii. Niciodată fericirea și nenorocirea nu au fost în mai bună tovărășie. Am fost fericit, cum n-am fost și nu voi fi niciodată, de parcă cineva mi-ar fi dat un regat. Dar cine va ști care-mi fu inima, cînd o regăsii pierdută fără scăpare ?

În cocioaba ei, culcată pe un pat de scînduri, pironea cu ochi sticloși de febră numeroasele icoane adunate în colțul dinspre răsărit. Alături, ținîndu-i mîinile, fiică-sa și un băiețaș, amîndoi atinși de boala care nu iartă. Pe masă, resturile unei ciorbe de fasole adusă de vecini. Și în fața acestei priveliști, eu, neputincios ca un ocnaș în fiare !

Văzîndu-mă apărînd, avu o izbucnire de bucurie atît de vie pe fața-i pămîntie, c-am îmbrățișat-o cu o frenezie de care nu m-aș fi crezut în stare și am plîns din adîncul inimii mele, devenită omenească...

M-am zbătut.

Ceea ce n-am făcut pentru mine, pentru tata și mama, ceea ce n-am făcut pentru soarele și libertatea mea. am făcut pentru acest soare al suferinței : m-am vîndut, ca servitor.

Spre fericirea mea, am dat peste un om. Un om care m-a înțeles fără să-i destăinuiesc ceva și mi-a dat banii înainte, fără condiție și palavre. Acest om e kir Nicola, față de care am o datorie, de care n-o să mă plătesc niciodată.

Acum, prieteni, cine-i femeia asta ?

*

Adrian și Petrov deschiseră ochii mari, umezi de lacrimi :

— E desigur... acolo... unde...

— Perfect... Acolo unde m-ați văzut intrînd adineauri, cu micuțul blond, în josul Vadului Comorofcei.

— Ah ! strigă Samoilă, mîine, dis-de-dimineață, iau un doctor, o trăsură și zbor la ea !

— Ar fi un gest de bunătate, spuse Mihail. Dar află, bunul meu Samoilă, că pentru această nenorocită nu mai există „dis-de-dimineață“, nici doctor, nici bunătate, care ar putea să-i vină într-ajutor cu folos, fiindcă este lovită de *Ireparabil !*

Ireparabilul, de care spuneați adineauri că a lovit arta prin moartea lui Vereșaghin, încă mai poate fi reparat prin alți Vereșaghini, care ar putea chiar să-l întreacă. Dar, dintre toate tristețele vieții omenești, ireparabilul care a doborît-o pe babușca mea e cel mai dureros, cel mai sfîșietor, cel mai sîngeros, căci aci nu-i vorba de pînze care nu vor mai fi pictate niciodată, ci de viața însăși — care este scopul suprem al Creației — această viață care ne pustiește cu sînge rece, nepăsătoare c-ar fi vorba de propria ei soartă sau a noastră.

Și acest *ireparabil* se săvîrșește pe toată suprafața pămîntului, în fiecare clipă din zi și din noapte : cînd muncim, cînd ne odihnim, cînd dormim, cînd hoinărim, cînd cîntăm, sau cînd plîngem. El se săvîrșește cu certitudine și va continua să se săvîrșească, atîta vreme cît va dura viața pe pămînt, deoarece răul este însăși existența. Împotriva lui, n-avem nici o șansă. Ce poți face pentru copacul care crește și pe care furtuna îl ciuntește ?

Și atunci ?

Liniște. Liniște... Să chemăm liniștea, ca pe un balsam suprem al rănilor noastre, veșnic sîngerînde... Numai ea singura, cu luminoasa și aparenta-i indiferență, ne poate ajuta să privim limpede în opera complexă a Creatorului, s-o putem pătrunde, s-o facem în sfîrșit mai puțin crudă.

*

În timpul celor trei zile care urmară acelei după-amieze de ploaie cu găleata, de prietenie pasionantă și de spovedanie neașteptată, în casa mamei Joița fu jale și aproape doliu. Adrian era cît p-aci să moară de pneumonie.

Se întorsese acasă seara, tremurînd de frig, nu mîncă și se culcă. La miezul nopții, toate păturile din casă nu mai ajungeau să-l încălzească. Pe la patru dimineața, maică-sa îi plimba pe piept un gălbenuș de ou proaspăt, ca să afle locul junghiului ce-i tăia respirația. Afurisitul de junghi fu găsit tocmai deasupra sînului stîng, unde gălbenușul de ou „se sparse cu totul". Îl întinse pe toată partea bolnavă, îi presără sare și piper și-l obloji pe deasupra cu o bucată de pînză subțire. Dar degeaba : două ore mai tîrziu — chiar în momentul cînd biata femeie trebuia să plece la muncă — Adrian ardea ca un cuptor și-și pierdu cunoștința. În ușoara-i aiurare, un singur cuvînt îi revenea pe buze :

— Mihail... Mihail... Mihail...

Își aruncă toate păturile la pămînt. Înnebunită, plîngînd cu lacrimi fierbinți, nenorocita mamă uită îndată ocările din trecut și alergă la plăcintărie, unde deschise ușa cu atîta putere, încît clopoțelul sări din loc, izbindu-se de perete :

— Mihaile ! strigă ea, într-un suflet, Adrian moare și te cheamă ! Ah ! mi-am pierdut băiatul !

Mihail tocmai își încărca coșul, gata să plece. La apariția fulgerătoare a deznădăjduitei mame și la auzul cuvintelor ei îndurerate, rostite într-o grecească perfectă, se răsuci pe călcîie, mașinal, păli și o întrebă ușor :

— Adrian moare, spui dumneata ?

Apoi către kir Nicola, care era de față :

— Acum, descurcă-te singur !

Și intorcîndu-se spre mama lui Adrian, spuse :

— Să mergem, iute !

În fața lui Adrian, care nu mai recunoștea pe nimeni, Mihai își dădu seama de gravitatea primejdiei, dar își impuse liniștea de care vorbise în ajun :

— Îmi trebuie apă rece de la puț și un cearceaf, zise, scoțîndu-și haina.

I se aduse. Mihail rugă pe toată lumea să se retragă, deoarece, pe lîngă Leana și mamă-sa, în cameră se aflau și alți vecini care ședeau ciorchine în pragul ușii deschise.

Dintr-o singură mișcare, procedă la prima compresă rece, care deveni curînd fierbinte și fu repetată. Apoi Mihail intră la mama bolnavului, în bucătărie, unde plîngea :

— Aveți un termometru ? o întrebă, mereu senin.

— N-am avut niciodată ! răspunse mama, suspinînd.

— Îmi trebuie unul neapărat... Și cum nu vreau să-l las pe Adrian singur, aleargă mata pînă la farmacie să cumperi unul. Cu această ocazie, cred c-ar fi bine să chemi un doctor.

Mama Joița stropi cîteva străzi cu lacrimile ei și se întoarse cu termometrul și doctorul. Termometrul era stricat, doctorul îl uimi însă pe Mihail. Era un evreu tinerel, sărăcuț, cam slăbuț, mărunt, oacheș, cu ochi și mișcări de veveriță. Înainte să-l vadă pe bolnav, remarcase sărăcia căminului și a îngrijitorului, care-l întîmpină, luîndu-i piuitul, cu aceste cuvinte în franțuzește :

— Dacă veți găsi cazul îngrijorător, vă rog să nu vă dați de gol !

Doctorul adînci în ochii lui Mihail o privire călduros-cercetătoare, luă temperatura lui Adrian și o găsi de patruzeci de grade. Apoi, luîndu-și bastonul, zise :

— Continuă cu compresele, e singurul lucru pe care-l putem recomanda ca folositor în atari cazuri. Dă-i să mănînce lapte, supă de carne și puțin vin. Și fiindcă nu aveți termometru, vi-l las pe-al meu.

După ce rosti acestea în franțuzește, se întoarse spre mamă, care se ghemuise într-un colț cu fața acoperită de șorț, îi puse mîna pe umeri și i se adresă.

— Băiatul dumitale va birui boala și-ți garantez că va da încă de furcă iubitelor sale. În orice caz, sînt la dispoziția dumitale. La revedere.

Și ieși.

— Dar, făcu mama, alergînd în urma lui, îți datorez vizita, dom'le doctor.

— Nu-mi datorezi nimic, măicuță bună. Dumnezeu îmi datorează mai mult. Haide, fii sănătoasă !

Femeia rămase uluită în mijlocul curții. Mihail, care înțelesese totul, îl ajunse din urmă, la poartă.

— Doctore, iartă-mă, pot să-ți strîng mîna ?

— Iat-o !

Și cei doi oameni se priviră, gîndind unul despre celălalt tot felul de lucruri care nu se pot exprima.

*

Trei zile și trei nopți, Mihail nu închise deloc ochii și nu încetă cu compresele, decît atît cît îi trebuia să alerge

la puț, ca să scoată apă proaspătă. După care, Adrian deschise ochii mari și înlănțui cu aceeași mișcare gîtul mamei sale și al lui Mihail. De bucurie, îl podidi lacrimile. Mihail spuse :

— Acum, te cred scăpat, dragul meu. Și începînd de azi, ne vom tutui, în semn de sărbătoare !

Samoilă, prezent, fu de aceeași părere, țopăi prin toată curtea, îmbrățișă pe toată lumea care intra, inclusiv Leana, și aduse de la tîrg o pulpă de vacă și o căruță de zarzavat pentru supa lui Adrian. Dar bolnavul nu se vindecase încă. Alte cinci zile de îngrijiri, cu răstimpuri de odihnă, se alăturară primelor trei, în care timp, Petrov aproape se bătu cu Mihail, ca să-i cedeze locul. Acesta își petrecuse nopțile pe o saltea trîntită la picioarele patului lui Adrian, cu un ochi mereu deschis. Abia atunci mahalaua pricepu că prietenia acestor oameni era cu totul altceva decît „dragoste turcească“, iar Mihail un alt om decît acela arătat de zdrențele sale. Și în fața mamei, care spunea : „Dumnezeu să-l păzească ! Numai el mi-a scăpat pe Adrian ! Acum am doi feciori și sînt fericită“. ...Mahalaua, înduplecată, răspundea: „Da, Joițo, am fost răi cu acest biet străin.“

Și pacea se încheie. Chiar Leana veni într-o zi ca o pisică și i se adresă lui Mihail, sub privirea surîzătoare a lui Adrian :

— Tare mult mi-ar place să am un catalog de mode de la Paris, dar nu mă pricep cum să procedez. Poate știi dumneata, care cunoști limba franceză ! ?

Mihail luă un toc, însemnă cîteva cuvinte către o mare casă din Paris și, după opt zile, Leana se pomeni cu un kilogram de hîrtie ilustrată. Dar ceea ce o făcu să-și piardă cumpătul, fu numele ei, *tipărit* pe plicuri.

Și cei doi prieteni o auziră, strigînd buimăcită, în curte:

— Sînt așa de mulțumită, că l-aș săruta, dacă...

— Aproape totdeauna e un „dacă“, de care atîrnă virtutea unei femei, spuse Mihail.

*

Adrian scăpă de pneumonie, după cincisprezece zile de zăcere în pat, o săptămînă de convalescență și peste nouă kilograme pierdute pentru totdeauna. Terenul pentru tuberculoza de mîine era de-acum pregătit. Dar, în prima zi a

ieşirii în oraş, după zdravăna chelfăneală ce-i trăsese dragostea lui puternică de viață, putea merge cel puțin cu fruntea sus între Mihail și Petrov, privirea lui încă înfrigurată spunînd limpede : „E dreptul meu ! L-am plătit !".

Mihail lucra acum cu Petrov, kir Nicola fiind nevoit să-l înlocuiască, pe loc. Pentru locuință, refuzase pînă la urmă să împartă odaia lui Adrian, așa cum mamă și fiu îl invitaseră. Se mulțumi cu un culcuș înjghebat într-un chioșc de vară, aflat în partea dreaptă a curții, drept în fața odăii lui Adrian.

Desigur, Mihail a trebuit să înghită pe ascuns multe noduri, acceptînd acest adăpost și nu-i ascunse lui Adrian stinghereala de a-și „freca coatele" de Leana și de chiriașii ei.

Dar și aici soarta interveni încă o dată cu sabia ei, aruncînd pe amîndoi — dintr-o lovitură — dincolo de strada Griviței, tirimițîndu-i să-și „frece coatele" în lumea întreagă.

Această aventură neașteptată începu astfel :

Era prin septembrie, lună darnică, vreme blîndă. Lui Adrian, refăcut complet, Petrov îi propusese să încerce, pe cont propriu, zugrăvirea cîtorva odăi din locuința unui popă dintr-un sat apropiat, unde tocmai construia niște sobe, ajutat de Mihail. Adrian sări în sus de bucurie.

— Vezi, visul meu începe să se realizeze, spuse el. Să muncim tustrei laolaltă, nesupărați de nimeni, e primul pas spre fericirea la care avem dreptul, ca prieteni liberi.

Se duse să vadă lucrarea. Tîrgul se încheie pe loc. Chiar în aceeași seară, după ce băură aldămașul, se înapoiară acasă, cîntînd, clătinîndu-se pe picioare.

Și o viață frumoasă dură trei săptămîni...

Din Brăila și pînă în satul popii aveau de mers cinci kilometri, în zorii zilei și pe înserat, la ultimile pîlpîiri ale asfințitului. Mergeau pe jos — ca niște tineri adevărați — o oră, care li se părea scurtă, cînd erau în întîrziere sau cerul nu le spunea nimic, sau cînd „ucenicul sobar" avea o cută verticală între sprîncene ; o oră lungă (uneori cît două !), cînd cerul, pămîntul și sufletele li se contopeau în același elan, care stăvilește viața din mers și o soarbe dintr-o înghițitură. O sorbeau și ei adesea, în felul acesta fiind demnă de inimile noastre, cînd aurora smălțează cu flăcă-

rile ei jumătate din bolta cerească și cînd pămîntul geme sub povara porumbiștilor înalte de peste doi metri și nesfîrșite ca apa oceanului. Porumbiști ce-și oferă, pe cele două laturi ale drumului lung și singuratic, știuleții săi pietroși și lăptoși, ca sînii tinerelor femei ce-i culeg. Pierdute în pădurea nesfîrșită de coceni, culegătoarele cheamă Dragostea în cîntecele lor tînguioase și care se plimbă nestînjenită, în ciuda strădaniilor omului de a-i tăia aripile.

În atari momente, lui Mihail îi pierea cuta urîtă ce-i cresta fruntea, deasupra nasului și nu mai alerga ca gonit de lupi. În capul gol, pieptul scos în afară, poalele hainei mototolite fluturînde în vînt și cămașa desfăcută la gît, lăsînd zefirul să-i mîngîie pieptul păros, abia atingea cu picioarele țărîna groasă și pufoasă, părînd că vrea să încetinească scurgerea vremii. Mereu la stînga lui Adrian, mereu la dreapta lui Petrov, Mihail simțea uneori cît era de fermecat între cei doi paznici ai dragostei și asta nu-i plăcea deloc. Ca să-i „învețe să trăiască", se fereca într-un mutism absolut, cu fața voioasă, ochii scînteind de-o plăcere zeflemitoare ; putea merge așa o oră întreagă, fără să scoată o vorbă, obosind și cei doi paznici și distrîndu-se grozav pe seama așteptării lor zadarnice. Căci așa-i ciudățenia firii omenești : un om prea atent, căruia n-ai chef a-i spune nimic, este tot atît de plictisitor ca și un flecar, care nu se mai oprește și care-ți taie pofta să-l asculți.

Astfel fu începutul curselor între Brăila și casa popii, dar cei doi prieteni se vindecară, fără prea multă suferință. Văzînd mereu pe Mihail ocupat tot lungul drumului, ca să atingă cu degetul roua dimineții ce atîrna ca niște boabe de diamant pe foile aspre de porumb, sau mîngîind mătasea blondă ce ieșea din știuleți, sau aruncînd cu pietricele în înaltul cerului, sfîrșiră prin a face și ei la fel. Și n-o brodiră rău. Și cînd stinghereala decepțiilor îndurate în timpul primelor duceri și întoarceri fu uitată cu desăvîrșire ; cînd, mai tîrziu, Mihail se trezi întrecut de prietenii săi în tot felul de zburdălnicii de-a lungul porumbiștelor fără sfîrșit — de unde ieșeau gîfîind de oboseală, cu fața în flăcări, obrajii zgîriați de foile tăioase ale porumbului și sărind ca niște copoi după prepelițele care zburau speriate — el le spuse într-o dimineață, cînd radiau de bucurie :

— Vedeţi voi, dragi prieteni ? Niciodată, nici cel mai interesant om, nu-i mai demn de mai multă atenţie decît ceea ce se află uneori în jurul său, chiar de n-ar fi vorba decît doar de porumbişti, de un drum şi un cer deasupra...

Astfel, scăpat de curiozitatea celor doi prieteni care-l pîndeau ca pe-un oracol, Mihail se simţi, la largul său, atît de bine, că într-o seară începu să îndruge „prostii".

Faptul se întîmplă în ziua terminării lucrului la popă şi din cauza unui „pahar" cu „Cotnari" bun, un pahar mereu acelaşi, dar puţin cam prea des umplut.

Eu arunc vina pe vin. Dar, în realitate, adevăratul vinovat fu popa, care, mulţumit de lucrarea executată şi de „popia" sa, dădu „nitroglicerina" din sfintele-i butoaie pe seama drăceştilor limbi ale celor trei meseriaşi. Deşi ţăranul nostru se fereşte de „popă roşcovan" şi îşi face nod la batistă cînd îi iese în cale, acesta era totuşi cumsecade, şi ca popă, şi ca om, poate puţin cam prea bogat pentru o comună atît de săracă. Gurile rele ale oamenilor din sat aveau pică pe el, pentru că în acest ţinut locuit de-o populaţie oacheşe, apăreau, din cînd în cînd, în unele case, mici capete blonde ca de îngeri şi care semănau ca două picături de apă cu copiii preotului. Bărbaţii erau furioşi, iar preoteasa nu mai puţin. Silită de bărbatul ei să explice acest fenomen, femeia care aducea pe lume „o astfel de ruşine", răspundea liniştită :

— Bărbate, tu ştii de la părinţii noştri că femeia însărcinată e uneori impresionată de ceea ce vede... Asta lucrează asupra fătului. Poate că m-oi fi uitat cu ochi prea curioşi la popă, duminica la liturghie şi la zi-întîi cînd vine cu botezul... Şi... de ! Ştiu eu ?... Poate că m-am uitat prea mult la el...

— Cum femeie ? întorcea vorba bărbatul. Tu nu-l vezi pe popă decît duminica şi la zi-întîi şi dai zor că poate l-ai privit prea mult ? Dar pe mine, care mă vezi în fiece zi, nu puteai să mă priveşti oleacă ?

Atari scene se petreceau în casele ţărăneşti. Într-a popii era iadul. Era iadul, căci căminul popii simboliza într-un fel Maternitatea bisericii, unde preoteasa ţinea să aibe numai ea monopolul divin de-a fabrica popi mici. Şi dacă din partea ţăranilor bietul slujitor al Domnului se alegea cu un nod la batistă, din partea preotesei înghiţea alte lucruri, care adesea îi rămîneau în gîtlej şi, ca să le urnească

din loc, avea nevoie de-o „duşcă din băutura sfîntă". Această „licoare" era desigur vinul, pe care preotul era obligat să-l aibe pentru împărtăşanii. Dar şi aici ţăranii erau cîrtitori :

— În timp ce noi îl gustăm *cu linguriţa*, popa îl gustă acasă *cu sticla !* strigau ei.

Nu era adevărat. Cei trei prieteni văzuseră cu ochii lor că preotul nu bea „cu sticla", ci cu paharul. Îl văzură şi chiar participară la libaţiile lui, căci nenorocitul, totdeauna în luptă cu necazurile casnice, fugea adesea de nevasta-i cicălitoare — cu părul şi barba vîlvoi, rîzînd cu toată faţa lui mare şi roşcovană — şi venea să se împărtăşească împreună cu meşterii, să uite lîngă ei ocările nelegiuite ce i le azvîrlea preoteasa.

Aşa că, în acea zi de toamnă frumoasă şi de trîndăvie voluptoasă, cei trei tovarăşi auziră deodată un zgomot mare de crătiţi, încărcat cu blesteme. Ca de obicei, pricepură că e vorba de-o scenă de gelozie ; dar îl văzură pe bietul popă ţîşnind din bucătărie ca din iad, urmat numaidecît de potcap, care i se rostogolea printre picioare. În acelaşi timp, sfînta nevastă striga din răsputeri :

— Na ! Ia-ţi ţucalul ! Lua-te-ar dracii şi nu te aş mai vedea în ochii mei ! Ţap blestemat, marş !

— Auziţi, feţii mei ? suspina nenorocitul, adunîndu-şi „ţucalul" de pe jos şi ştergîndu-l cu mîna. Ah ! să nu vă fie cu mirare ! Toate femeile sînt la fel, fie ele preotese sau diavoliţe. Cum te-nsori cu ele, te omoară cu fidelitatea lor, ţi-o impun şi-ţi fac viaţa de nesuferit. Dar, Doamne Dumnezeule ! Dacă aş rămîne măcar văduv ! Atunci, da ! ar mai fi de trăit, căci noi, popii ăştia, odată văduvi, nu mai avem, din fericire, dreptul să ne recăsătorim. Iată o lege făcută de un înţelept. Cu siguranţă că şi ăsta a fost însurat.

Apoi alergă la beci şi se întoarse cu un urcior de „chihlimbar de „Cotnari" şi un ghiudem mare.

— Haideţi, fraţilor, zise popa, ridicînd paharul, să mîncăm şi să bem ! Din fericire, ne rămîne încă sîngele lui Iisus Christos, care n-a fost otrăvit cu veninul căsătoriei !

— Dar, părinte, obiecta Samoilă, totuşi în Sfînta Scriptură scrie că „oamenii trebuie să se înmulţească, ca nisipul mării".

— Da, răspunse preotul, sugîndu-şi mustaţa muiată în vin. Da ! „să se înmulţească", dar să nu se însoare... Şi

apoi, Cărţile sfinte nu sînt decît nişte cărţi ; vreau să spun că virtutea lor e tot aşa de uşoară, ca şi a femeilor lehuze.

Petrov izbucni într-un hohot de rîs formidabil, care zgudui geamurile. Popa se sperie :

— Nu mai rîde aşa tare, fiule ! „Blestemata" ar putea să pice peste noi şi să-mi arunce în cap cu una din oalele voastre.

Şi se sculă ca să încuie uşa.

Pe nesimţite, urciorul de cinci kilograme se golea, pe măsură ce dispărea şi ghiudemul. Figura preotului devenea din ce în ce mai roşie, dar se ţinea bine. Prietenii noştri începură să se ameţească. Petrov, care voia să-şi transporte toate sculele în acea zi, plecă să caute un ţăran cu căruţă.

Puţin mai apoi, călare pe şevaletele sale, lua drumul Brăilei, trăgîndu-se de barbă şi strîmbîndu-se la Mihail şi Adrian, care, ca să scape de zdruncinăturile căruţei, preferară să-l urmeze pe jos. Poate şi pentru că voiau să se simtă puţin mai singuri, cu ocazia acestei ultime reîntoarceri acasă.

*

Soarele ardea însă destul de puternic, deşi era „tîrît spre asfinţit de-un iepure şchiop".

Îndată ce trecură de casa cantonierului, ce domină valea Siretului, drumul îi înghiţi în marea de porumb pe care o despica în două cîmpuri fără sfîrşit. Pe acest drumeag, flăcăul din sat îşi încetineşte pasul — ca şi strămoşii lui, haiducii — îşi descheie haina şi îşi aprinde ţigara. Aici, pierdut în singurătatea mişcătoare, îşi deschide stăvilarele bucuriei sau cele ale necazurilor şi îşi încredinţează vînturilor spovedania împătimită sau strigătul răzbunător al urii sale. Numai aici, toate sufletele pătimaşe ce străbat această mare a belşugului, se aruncă încet în valurile ei. Şi Mihail, care era unul din aceste suflete, nu i se împotrivi mult. Ochii lui întredeschişi se acoperiră cu un văl duios de amintiri, umerii îi căzură striviţi sub greutatea zilelor trăite în suferinţă.

Adrian n-avu nevoie să-l privească, pentru a presimţi totul. Ah, dacă am fi avut numai privirea, ca să vedem lucrurile, ar fi fost destul de trist pentru sărmanele noastre suflete ! Dar cînd simţi că tovarăşul de alături e preocupat mai mult de ţigara sa ; că îşi întoarce deseori capul, în partea cealaltă, ca să respire ; sau că îşi priveşte prea

mult picioarele, ca și cum cărarea ar fi semănată cu capcane, oh ! lasă-l atunci în pace, dacă vrei să te proslăvească în imnurile sufletului său !

Ca să-l lase pe Mihail în pace, Adrian se dădu la felurite comportări, de-o naivitate copilărească și care măriră dragostea ce-i nutrea Mihail. Să nu fie oare o plăcere, ca să prinzi lăcuste și greieri și să-i privești îndelung, rămînînd mai în urmă ? Sau să zăbovești pe lîngă știuleții de porumb, să-i crestezi cu unghia, ca să vezi cît au crescut?

Mihail îl opri pe Adrian ca să-și aprindă țigara de la el și, cu această ocazie, îl fixă pînă în albul ochilor. Dar pe buzele sale se și schițase zîmbetul blînd al liniștii lăuntrice, recîștigate de un convalescent. Îl întrebă :

— Nu ți-e frig, Adriene ?

— Deloc ! Aș putea chiar să mă culc aci, dacă aș avea o ghebă.

— Atunci, să ne odihnim oleacă.

Și se trînti, ca un butuc, în iarba înaltă, care tivea drumul. Apoi zise :

— Vezi tu, prietenii visători nu sînt totdeauna plăcuți, ei doresc, cîteodată, să viseze singuri, întovărășiți fiind de frați ca tine. Poți găsi asta cam egoist, dar egoismul este și el una din sevele care hrănesc pomul vieții, cu condiția ca să ajute la coacerea fructului bun. Deci, tu n-ai pică pe mine ?

— De ce aș avea ? Dealtfel, n-am observat nimic la tine.

— Taci, dragul meu urîcios, i-o reteză Mihail. Vrei să vinzi castraveți la grădinar ?

Adrian rîse și mărturisi :

— Da, ai dreptate ! Te-am simțit absent, dar am preferat să revii singur la realitate, decît să te aduc eu cu trompeta prieteniei.

— În sfîrșit ! Așa te vreau. Dacă-ți dai seama de adevărul celor spuse, ei bine ! vom fi prieteni buni. Și-acum, vreau să te răsplătesc pentru gingășia ta, arătîndu-ți de ce te-am lăsat singur jumătate din drum.

Adineauri, lîngă casa cantonierului, am văzut două vrăbii ce se zbenguiau, în felul lor, sărind una peste alta. Și să mă ia dracul — cu vinul ăsta afurisit în cap — vrăbiile mi-au reamintit, deodată, o poveste veche, un fapt neplăcut sau nu, cum vrei să-l iei. Nu știu, Adriene, dacă ai

cunoscut clipa cînd tristeţea se înfrăţeşte cu bucuria... E ceva foarte rău... Te descompune. În sfîrşit, am mai văzut, cîndva, două vrăbii zbenguindu-se.

Mă aflam într-o curte mare, împrejmuită de ziduri înalte, foarte înalte. Nici un om nu fusese în stare vreodată ca să sară peste ele ! Şi eu mă aflam acolo de cîteva zile. Cînd eşti în asemenea locuri, nu-i decît o singură cale de scăpare : să te gîndeşti la viaţa trăită pînă atunci şi s-o retrăieşti. Asa-i tot ! Cine n-o poate face, e pierdut. Mă străduii cum putui mai bine.

Cum vremea era blîndă, îmi petreceam tot timpul în curte, fie plimbîndu-mă, fie tolănit pe caldarîm, mai mult însă tolănit. Mi se-ntîmpla uneori să nu înţeleg cum se poate explica existenţa soarelui, a vîntului şi ploiii, singurele evenimente ce se desfăşurau sub ochii mei şi care-mi păreau tot atît de puţin libere şi stupide, ca şi existenţa mea în acel loc...

Mihail se opri, răsuci o ţigară şi afundîndu-şi privirea în ochii lui Adrian, îl întrebă deodată :

— Ţi-ai pierdut vreodată libertatea ?

— Nu, niciodată !

— Îţi urez s-o pierzi într-o zi, pentru o clipă, o clipă grea... o necesitate vitală pentru oameni ca noi : cel care nu şi-a părăsit niciodată ţara, nu cunoaşte nici ţara lui, nici pe celelalte ; cel care nu şi-a pierdut niciodată libertatea, nu-şi cunoaşte nici resursele sufletului, nici slăbiciunile lui. Ah ! nu toate sînt bine alcătuite pe acest pămînt blestemat, dar e bine să simţi orice, pînă nu înnebuneşti !

Eu eram cît pe-aci ! Cînd soseşte nebunia, simţi ca un zgomot, un freamăt în spaţiu, asemănător celui pe care ţăranii cred că-l aud înaintea unui cutremur de pămînt şi despre care dau amănunte. Odată cu acest zgomot, îţi simţi capul devenind mai uşor, dar cu o apăsare nemaipomenită pe creştet. Chipurile iubite se perindă atunci, cu iuţeală, pe retină, apoi dispar înapoia capului, unde ochii se întorc şi ei, ca şi cum le-ar urmări, în timp ce braţele îşi caută un sprijin undeva, deşi sînt în realitate sprijinite pe ceva. Totul e treabă de-o clipă, apoi... Apoi una din două : nebunia sau revenirea la loc. Eu am fost readus la loc de două vrăbii ca acelea de-adineauri.

În clipa cînd am fost uşor atins, în treacăt, de fuga raţiunii mele, mă aflam în acea curte, în locul preferat, cu spatele pe caldarîm, picioarele sprijinite cît mai sus pe zid

și cu ochii spre cer, căznindu-mă de un ceas să aflu cine eram, rostindu-mi neîncetat numele. Chiar în momentul cînd percepui zgomotul și primii lovitura de ciocan care-mi ușură capul și cînd bătui lespezile cu amîndouă mîinile, văzui trecînd în goană, una după alta, două păsări negre, uriașe, care întunecară cerul... Erau, în realitate, doar două vrăbii, mărite și înnegrite de dezechilibrul minții mele. Dar trecerea lor fu de-ajuns ca judecata mea să-și vină în fire.

Vrui atunci să mă scol. N-avui nici măcar putere să mă clintesc și trebui să aștept. Abia în momentul acela îmi dădui seama de ciudățenia vedeniei mele de mai-înainte : cele două vrăbii se așezaseră pe muchea zidului ; ceea ce fu pentru mine un prilej să le văd zbenguindu-se atît de zglobii. Una sărea pe cealaltă. Sări de unsprezece ori la rînd. Era oare vorba, acolo, de-o adevărată virilitate — în cazul ăsta de necrezut — sau pur și simplu o zburdălnicie?

Habar n-am, atît de ea, cît și de restul poveștii mele.

Și ridicîndu-se să plece, adăugă :

— Eh ! astea-s *prostii !* Uită această poveste cu vrăbiile și virilitatea lor, asemănătoare celei cu al nostru popă roșcovan !

*

Parcurseră restul drumului într-o tăcere desăvîrșită. Mihail deveni îndată rece, mut, un mutism fără duioșie, fără revenire, feroce.

În oraș, trecînd prin fața felinarelor, el cerceta ochii lui Adrian, cu o privire răutăcioasă. Cuta grozavă de la frunte era mai adîncită decît oricînd. Adrian se înfricoșă. Nu știa dacă trebuie să vorbească, sau să tacă în continuare. Și totuși n-avea nimic să-și reproșeze : nu-i pusese nici o întrebare curioasă, nici nu-l zgîndărise să-i istorisească povestea cu vrăbiile.

Ajungînd acasă, Mihail refuză să mănînce de seară, merse drept la chioșcul său și se culcă îmbrăcat, fără măcar să aprindă lampa. Rugămințile lui Adrian fură retezate scurt :

— Cînd îți spun să mă lași în pace, trebuie să înțelegi. N-am obiceiul să fac nazuri.

Mama Joița îi ceru lui Adrian s-o dumirească :

— L-oi fi jignit ?

— Nu, mamă, ți-o jur.

Se duse la Mihail, îi mîngîie capul, pe întuneric și-i spuse :

— Haide, nu fi supărat ! Dacă s-a purtat urît cu tine, o să-i lungesc urechile ! Numai spune-mi...

Mihail îi luă mîna și i-o sărută :

— Mamă bună... Mamă sfîntă... Te asigur că Adrian n-are nici o vină în amărăciunea mea. Vina e a mea, dar nu chiar a mea : mi-am adus aminte de lucruri ce-mi fac rău. Te rog să mă lași singur ! Nimeni nu m-ar putea alina, în clipa asta. Așa sînt eu... O să-mi treacă.

. . . .

Să fi fost miezul nopții ? Să fi fost înainte sau după ?

Adrian n-ar fi putut-o spune, cînd se trezi din ghearele unui coșmar : Mihail se izbea cu capul de zidurile unei fortărețe și vorbea vrăbiilor, care ciripeau pe metereze.

Fericit că totul nu a fost decît un vis urît, cu pleoapele grele de somn, Adrian adormi din nou.

Dar iată-l că se deșteaptă iarăși, cu această întrebare răspicată în fața ochilor : „Oare Mihail o fi barem acolo?"

Cu o mișcare bruscă, sări din pat și aprinse lampa, ca să se uite la ceas. Era ora cinci. Își trase pantalonii, micșoră lumina și ieși pe fereastră, ca să nu-și deștepte mama. Afară era frumos. Cer înstelat. Dinspre partea Levantului, ziua își arăta fața albicioasă.

Adrian alergă cu inima zvîcnindu-i, ca să se încredințeze că Mihail se află încă în pat : chioșcul era gol ! Bîjbîi ca să-i găsească traista. Nimic !

O clipă, nu voi să creadă o atare crimă împotriva prieteniei. Apoi își aduse aminte de un proverb pe care Mihail i-l spusese într-o zi : „Cîtă vreme ții o taină în tine, ea e sclava ta. Cum ai spus-o altuia, ești tu sclavul ei".

Asta era : Mihail nu iubea nici un fel de sclavie...

*

Ai fi putut vedea, în zorii acelei zile de septembrie, un tînăr care ieșea prin bariera Galaților și alerga ca vîntul, cu capul și picioarele goale și în cămașă.

Ciobanii, care pășteau oile în cîmpia ciulinilor și zarzavagii, care veneau la Brăila, cu legume, își făceau cruce, văzîndu-l și scuipau în urma lui : „Un apucat !"...

„Da ! sînt !"... se gîndea Adrian, auzindu-i.

Animale și păsări speriate : măgari, oi, corbi, și sticleți; cît pe-aci să-l sfîșie cîinii și să dea peste un tren care zgudui aerul, trecînd la doi pași de el.

Apoi, departe tare, acolo unde nu-i decît cer auriu și cîmpie cenușie, Adrian zări, la cîteva sute de pași înaintea lui, un omuleț care înainta legănîndu-se, cu traista lovindu-i șoldurile — un om mărunt, cu inimă mare, care se ducea fără să-i pese de ceva și care și catalogase Brăila și pe Adrian printre amintirile ce trebuiau să-i umple cîndva ochii cu lacrimi.

Ah ! prietene răutăcios, care fugi de prietenie ! Meriți prea bine o îmbrățișare !

Încă vreo cîteva salturi de ogar. Apoi :

— Mi-ha-i-i-l !...

Și Adrian se prăbuși în țărîna rece.

Ca lovit de un glonte, Mihail se răsuci locului și înălță brațele spre cer :

— Nu se poate !... Nu se poate !...

Alergă, se aruncă asupra trupului fierbinte al prietenului său, acoperindu-i fața cu sărutări :

— Iartă-mă, Adriene ! Iartă-mă ! Nu merit o atare prietenie !

— Ba da ! făcu celălalt din cap.

Mihail îi scoase cămașa udă-leoarcă, îi dădu o altă din traista lui, precum și propria-i haină. Apoi, în picioare, îl apucă de mînă :

— S-o ștergem acum, s-o ștergem cît mai repede cu putință. Altfel o să mori !

Dar Adrian :

— Nu moartea !... Ci viața !... Căci noi gonim împreună pe același drum !

. . . .

Astfel părăsiră Brăila, pentru lumea largă...